

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Наталія Устрицька

КВАЛІФІКАЦІЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Монографія

Львів
2013

ББК 67.9 (4Укр) 408.018
УДК 343.238
У82

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 28 листопада 2012 р.)

Рецензенти:

П. С. Берзін, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

В. О. Гацелюк, кандидат юридичних наук, заступник завідувача секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Науковий редактор:

О. К. Марін, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Устрицька Н. І.

У82 Кваліфікація повторності злочинів: монографія /
Н. І. Устрицька. – Львів: Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2013. – 216 с.
ISBN 978-617-511-136-9

У монографії розкрито зміст та обсяг поняття повторності злочинів, розглянуто регламентацію повторності злочинів у Кримінальному кодексі України та врахування її у правозастосовній діяльності, розроблено правила кваліфікації повторності злочинів. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення кримінального закону у вирішенні питань кваліфікації повторності злочинів.

Для науковців, викладачів, студентів і курсантів юридичних факультетів і закладів освіти юридичного профілю, а також практичних працівників правоохоронних органів.

ББК 67.9 (4Укр) 408.018
УДК 343.238

© Устрицька Н. І., 2013
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2013

ISBN 978-617-511-136-9

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
<i>Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ.....</i>	<i>9</i>
1.1. Стан дослідження проблеми кваліфікації повторності злочинів у кримінально-правовій літературі.....	9
1.2. Історичний огляд розвитку поняття повторності злочинів	23
1.3. Зарубіжний досвід регламентації повторності злочинів	31
1.4. Співвідношення множинності та повторності злочинів.....	39
<i>Розділ 2. ЗМІСТ ТА ОБСЯГ ПОНЯТТЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ.....</i>	<i>57</i>
2.1. Ознаки повторності злочинів та її поняття	57
2.2. Види повторності злочинів та їх характеристика	86
2.3. Відмінність повторності злочинів від суміжних понять.....	120
2.3.1. <i>Повторність злочинів і продовжуваний злочин.....</i>	<i>120</i>
2.3.2. <i>Співвідношення повторності злочинів із сукупністю злочинів</i>	<i>137</i>
2.3.3. <i>Співвідношення повторності злочинів та рецидиву злочинів</i>	<i>144</i>

Розділ 3. ПРАВИЛА КВАЛІФІКАЦІЇ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ	151
3.1. Загальні засади кваліфікації повторності злочинів	151
3.2. Кваліфікація повторності злочинів за наявності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно»	160
3.2.1. Кваліфікація злочинів за наявності кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», якщо інших ознак не передбачено в статті Особливої частини КК України.	161
3.2.2. Кваліфікація злочинів, вчинених за наявності «повторності» та інших кваліфікуючих ознак складу злочину	181
3.2.3. Кваліфікація злочинів за наявності ознак, передбачених різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК	182
3.3. Кваліфікація повторності злочинів за відсутності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно»	188
ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198

ВСТУП

Більшість труднощів, з якими стикаються правоохоронні органи та суди під час кримінально-правової кваліфікації, зокрема й кваліфікації повторності злочинів, викликані неясністю і суперечністю чинного законодавства. Скажімо, між нормами, які визначають поняття «повторність злочинів», «сукупність злочинів» та «рецидив злочинів», виникли певні колізії. Як наслідок, ні в науці кримінального права, ні у провозастосовній практиці немає однозначних відповідей щодо кримінально-правової оцінки вчинення особою декількох посягань.

Разом з тим, у кримінальному законі не визначено як здійснювати кваліфікацію повторності злочинів, якими правилами при цьому керуватися. Різні підходи до кваліфікації таких злочинів запропоновано у постановах Пленуму Верховного Суду України та в юридичній літературі. Це, своєю чергою, призводить до помилок у кваліфікації злочинів, порушення прав і свобод громадян на стадіях досудового та судового слідства, а також під час призначення покарання.

Попри увагу науковців до кваліфікації злочинів, проблемних питань кваліфікації повторності злочинів комплексно не розглядали. Щоправда, окремі аспекти цього питання висвітлювали при дослідженні проблем множинності суспільно небезпечних діянь, зокрема, М. І. Бажанов, Р. Р. Галіакбаров, П. С. Дагель, М. А. Єфімов, Ю. О. Красіков, Г. Г. Криволапов, З. А. Ніколаєва, Г. П. Новоселов, Н. К. Семернева, Ю. Н. Юшков, А. С. Фролов, Е. О. Фролов. У кримінальному праві багато вчених, які присвятили свої праці безпосередньо сукупності та рецидиву злочинів, торкалися і питань повторності злочинів. Це, до прикладу, Н. Б. Алієв, Ю. І. Битко, М. І. Блум, Т. М. Кафаров, Л. Н. Кривоченко, О. С. Нікіфоров, М. О. Стручков, Г. Т. Ткешеладзе, О. М. Яковлев.

У межах вчення про кримінальну-правову кваліфікацію загалом, окремі питання кваліфікації повторності злочинів досліджували: Ф. Г. Бурчак, Я. М. Брайнін, Б. С. Волков, Л. Д. Гаухман, О. А. Герцензон, В. М. Кудрявцев, Б. А. Курінов, С. А. Тарарухін.

Звертались до питань кваліфікації повторності злочинів і вчені, які присвятили свої роботи деяким питанням кримінальної відповідальності за окремі склади злочинів. Це С. В. Бородін, В. О. Владіміров, Г. А. Крігер.

На сучасному етапі розвитку кримінального права значний внесок у вирішення проблем кримінально-правової характеристики множинності, зокрема повторності злочинів, зробили у своїх працях українські вчені, а саме: О. О. Дудоров, І. О. Зінченко, О. В. Ільїна, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, О. К. Марін, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, Т. І. Созанський, А. А. Стрижевська, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк. Суттєвий внесок у дослідження цих питань зробили також російські вчені, зокрема, І. Б. Агаєв, К. О. Борисенко, Є. Г. Васильєва, А. Васецов, Є. І. Майорова, Р. Б. Петухов, М. В. Плотнікова, О. І. Рясов, В. В. Савін, Р. О. Санінський, Т. Г. Черненко, Є. Г. Шкредова. У той же час спеціальних досліджень проблем кваліфікації повторності злочинів немає.

Проте ці теоретичні розробки переважно визначали поняття повторності злочинів, критерії її класифікації, місце повторності серед інших видів множинності злочинів, відмежування повторності злочинів від суміжних понять. Водночас спостерігається відсутність єдиних чітко сформульованих правил кваліфікації повторності злочинів та фрагментарний характер їх дослідження.

Отже, ситуація, яка склалася в законодавстві, науці та правозастосовній практиці, засвідчує необхідність та своєчасність проведення комплексного дослідження проблем кваліфікації повторності злочинів.

Мета монографічного дослідження – розробити правила застосування кримінального закону під час кваліфікації повторності злочинів. У зв'язку з цим робота була зорієнтована на постановку і розв'язання таких завдань: визначити стан розробки питання кваліфікації повторності злочинів у юри-

дичній літературі; простежити еволюцію використання поняття повторності злочинів у різні історичні періоди в законодавстві та наукових джерелах; дослідити зарубіжний досвід регламентації повторності злочинів та правил її кваліфікації; визначити місце повторності злочинів у структурі множинності злочинів та провести розмежування повторності злочинів і низки суміжних понять; встановити необхідні і достатні ознаки повторності злочинів за кримінальним правом України та сформулювати її поняття; сформулювати юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види та провести класифікацію за цими критеріями; проаналізувати вплив повторності злочинів у правозастосовній діяльності під час вирішення питань кваліфікації злочинів; розробити правила кваліфікації повторності злочинів; сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення кримінального закону у вирішенні питань кваліфікації повторності злочинів.

Основні положення і висновки, викладені в монографії, можуть бути використані у науці кримінального права – як основа для подальшого дослідження проблем повторності злочинів і правил її кваліфікації; у навчальному процесі – при викладанні курсу Загальної та Особливої частин кримінального права України та спецкурсу «Проблеми кримінально-правової кваліфікації» та для підготовки відповідних методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників тощо; у законотворчій діяльності – для подальшого вдосконалення чинного КК України в частині регламентації повторності злочинів.

Основою монографії є дисертація «Кваліфікація повторності злочинів», захищена автором 29 серпня 2011 р. в спеціалізованій вчені Д 35.725.02 в Львівському державному університеті внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. При цьому автор повністю усвідомлює, що поява спочатку дисертації, а потім і цієї монографії стали можливим лише за ініціативи, підтримки та допомоги наукового керівника кандидата юридичних наук, доцента Олександра Костянтиновича Маріна, якому висловлює свою глибоку подяку.

Окремі слова вдячності – науково-педагогічним працівникам кафедри кримінального права та кримінології та кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, а також рецензентам за їх поради та конструктивну критику в процесі підготовки цієї роботи.

Перш ніж перейти до викладу матеріалу дослідження, слід сказати, що викладені в роботі міркування щодо повторності злочинів і правил її кваліфікації є лише авторською концепцією їх бачення, яка не може розглядатися як єдино правильна і не має жодного офіційного статусу. Автор не претендує на повне вичерпання проблем обраної теми та на їх однозначне і остаточне розв'язання.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

1.1. Стан дослідження проблеми кваліфікації повторності злочинів у кримінально-правовій літературі

Будучи невіддільною частиною загального вчення про злочин та кримінальну відповідальність, проблема множинності злочинів, зокрема повторності злочинів, є однією з найважливіших та найскладніших у теорії кримінального права та правозастосовній практиці. Утім, її дослідженню в юридичній літературі приділено не достатньо уваги. В науці кримінального права питання кваліфікації повторності злочинів не досліджували на монографічному рівні. Ці проблеми порушували лише в окремих наукових статтях, а також частково висвітлювали в роботах, присвячених дослідженню загальних положень кваліфікації злочинів, та працях, у яких розглядали загальні питання поняття та видів повторності злочинів.

У кримінально-правовій літературі вчення про повторність злочинів набуло відносно самостійного і повного розвитку наприкінці XIX – на початку XX ст. Початок дослідження про повторність злочинів пов'язаний з іменами таких учених, як: Л. Є. Владіміров, О. Ф. Кістяківський. Наприклад, професор Л. Є. Владіміров в одному з перших підручників із кримінального права хоча й розглянув основні інститути цієї галузі права з позиції того часу, проблемі множинності злочинів приділив мало уваги¹. Однак, вже тоді він зупинився на правовому аналізі ситуацій, які ми сьогодні розглядаємо як сукупність і повторність злочинів.

¹ Владимиров Л. Е. Учебник русского уголовного права. Общая часть / Л. Е. Владимиров. – Х. : Тип. Каплана и Биргонова, 1889. – С. 97–107.

Проблеми повторності злочинів вивчали також М. С. Таганцев, С. В. Познишев, Н. Д. Сергеевський та інші. У своїх працях ці вчені розкривали питання про повторне вчинення тотожних чи однорідних злочинів, за умови, що на попередній злочин була реакція держави і обидва злочини, пов'язані певним проміжком часу. В основному дискутували щодо проміжку часу, який віддаляв злочин один від одного, чи потрібно вважати рецидивом злочин, вчинений після засудження або часткового чи повного відбуття покарання за попередній злочин, чи треба посилити покарання за повторний злочин.

До прикладу, М. С. Таганцев вважав, що необхідною ознакою повторності є відбуття призначеного судом покарання за перший злочин повністю, або хоча б 2/3. Вчинення повторного злочину особою, засудженою за попередній злочин, але котра ще не відбула покарання, свідчить про менший ступінь суспільної небезпеки злочинця порівняно з особою, яка відбула частину покарання, тому не може бути змішане з повторністю¹. Н. Д. Сергеевський, навпаки, вважав, що для наявності повторності злочинних діянь потрібно, аби покарання за перший злочин було відбуте або щоб була постанова суду про засудження особи².

У дореволюційній літературі вчинення особою повторного злочину розглядалось як прояв злої волі особи, як схильність до вчинення злочинів. Тому повторність злочинів розглядали російські криміналісти як один з елементів, який характеризує суб'єктивну сторону злочину (волю злочинця). Про особливу злісну волю особи свідчило вчинення тотожних чи однорідних злочинів, відбуття частини чи всього покарання або засудження особи за попередній злочин, зв'язок злочинів за часом. Водночас характер повторних злочинів учені не визначили. Не було запропоновано і строків давності між попереднім і повторним злочином. Наприклад, Н. Д. Сергеевський вважав, що строки можуть збігатися із загальною давністю, і

¹ Таганцев Н. С. О повторении преступлений / Н. С. Таганцев. – СПб. : Исследование журнал Министерства юстиции, 1867. – С. 61.

² Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право / Н.Д. Сергеевский. – СПб., 1910. – С. 366.

можуть встановлюватися спеціально для повторності¹. На думку С. В. Познишева, строки давності можуть бути застосовані і у випадку повторності злочинів².

Узагальнення наукових праць на початковому етапі розвитку кримінально-правової науки дають змогу виділити такі основні положення повторності злочинів: 1) повторність визнавали в разі вчинення злочину після відбуття покарання за попередній злочин; 2) визначали співвідношення між раніше вчиненим злочином і новим: діяння мало бути або тотожним, або однорідним із попереднім злочином; 3) обмеження строку між відбутим покаранням і вчиненим новим злочином. Цей аналіз показує, що поняття повторності загалом збігалось з поняттям рецидиву.

Із 1917 р. до початку 30-х років ХХ ст. спостерігалися різні підходи до розуміння повторності злочинів: від ототожнення повторності з рецидивом злочинів і до розмежування цих понять. В. Куфаєв писав, вживаючи термін «повторні злочини», ми надаємо йому більш широкого значення, ніж поняттю «рецидив»³.

Наприклад, А. Н. Трайнін чітко розмежував поняття повторності злочинів та поняття рецидиву. Вчений вважав, що КК РСФСР 1926 р. містить положення і про повторність злочинів, і про рецидив. У тих випадках, коли повторність злочинів впливала на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, має місце рецидив злочинів. А у випадках, коли повторне вчинення злочину визначалось як обтяжуюча обставина, мала місце повторність злочинів. Як обов'язкові ознаки рецидиву науковець виділяє: 1) відбуття покарання за попередній злочин; 2) неоднорідність попереднього і наступного злочину. А повторність, на його думку, можлива лише за однієї умови – однорідність попереднього і наступного злочи-

¹ Сергеевский Н. Д. Русское уголовное право / Н. Д. Сергеевский. – СПб., 1910. – С. 367.

² Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права / С. В. Познышев. – М.: А. А. Карцев, 1912. – С. 631.

³ Куфаев В. Повторные правонарушения несовершеннолетних / В. Куфаев // Право и жизнь. – 1924. – № 1. – С. 75.

ну. Факт засудження чи відбуття покарання для повторності злочинів значення не має¹.

Ю. І. Битко зазначав, що в КК 1926 р. передбачена відповідальність за такі види повторності: повторність як кваліфікуюча ознака в окремих складах злочину; повторність у формі сукупності, яку утворювали різнорідні злочини в разі вчинення їх до засудження; повторність як обставина, що обтяжує покарання. Остання могла враховуватись у випадках, коли повторність не охоплювалась ні поняттям сукупності, ні поняттям повторності як кваліфікуючої ознаки складу злочину².

П. К. Кривошеїн пише, що процес створення інституту повторності, який лежить в основі диференціації кримінальної відповідальності та покарання, був складним і суперечливим. Науковець пояснює це тим, що у зв'язку із поширенням в офіційній пресі думки про відсутність у радянському суспільстві ґрунту для рецидиву та професійної злочинності в юридичній науці були згорнуті всі дослідження щодо вивчення злочинності, зокрема повторної. Тому доктринальні визначення повторності злочинів були суперечливими і орієнтованими переважно на судову практику.

Суттєво вплинув на розвиток поняття повторності злочинів Пленум Верховного Суду Української РСР постановою від 20 грудня 1927 р., в якій судовий орган вперше дав офіційне роз'яснення поняття повторності злочинів за кримінальним кодексом. «Повторністю визнається вчинення злочину після того, як та ж особа вчинила раніше однорідний злочин чи декілька однорідних злочинів». З постанови випливає, що повторність складають однорідні злочини. В цій же постанові Пленум вказав, що «однорідними вважаються злочини, в яких предметом посягання є одна і та ж група порушених інтересів». І тому однорідними злочинами є ті, які передбачені одним розділом Кримінального Кодексу.

¹ Трайнин А. Н. Уголовное право. Общая часть / А. Н. Трайнин. – М. : МГУ, 1929. – С. 288.

² Бытко Ю. И. Понятие рецидива преступлений: исторический очерк / Ю. И. Бытко. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – С. 60.

Вказана постанова Пленуму Верховного Суду УРСР важлива не тільки тим, що в ній показано розгорнутий аналіз юридичних ознак поняття повторності злочинів, але й тим, що в ній вперше зроблено спробу розкрити соціальну суть повторності злочинів.

Приблизно таке ж тлумачення повторності злочинів давалося й у постановах Пленуму Верховного Суду СРСР від 19 березня 1948 р. «Про застосування Указу Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 червня 1947р.» і від 6 травня 1952 р. «Про судову практику по застосуванню Указу Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного й громадського майна». Але вже через декілька років Пленум Верховного Суду СРСР у постанові від 28 травня 1954 р., «Про судову практику по застосуванню Указу Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного й громадського майна» пропонував: «розкрадання державного й громадського майна повинно розглядатися як повторне, якщо раніше також було вчинено розкрадання державного або громадського майна». Так, крадіжка особистого майна повинна розглядатися як повторна, якщо їй передувала крадіжка такого ж майна». Отже, поняття повторності злочинів наповнювалося принципово новим змістом, а саме: низка діянь обмежувалася лише юридично тотожними злочинами. Однак згодом Пленум знову змінив свою позицію, відступивши від принципу тотожних злочинів. Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 18 червня 1957 р. «Про деякі питання по застосуванню в судовій практиці Указу Пленуму Верховного Суду СРСР від 10 січня 1955 р. «Про кримінальну відповідальність за дрібне розкрадання державного й громадського майна» розкрадання визнавалося повторним, якщо менш тяжкому розкраданню передувало більш тяжке посягання на власність¹.

У зв'язку з прийняттям Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік і Кримінальних кодексів со-

¹ Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – С. 64–65.

юзних республік в 1959–1961 р.р. проблеми повторності злочинів піддаються ґрунтовному дослідженню. На відміну від минулого, в законодавстві 60-х років поняття повторності злочинів розкривають у Загальній (ст. 41 КК РСФСР) і в Особливій (примітки до ст. 89 і ст. 144 КК РСФСР) частинах КК союзних республік: значно збільшилася кількість норм, що передбачають повторність як кваліфікуючу обставину. Для цього періоду характерна активізація наукової діяльності, а поняття повторності стає одним з основних предметів наукових досліджень.

Наприкінці 50-х на початку 60-х років виходить низка фундаментальних робіт, у яких досліджено найважливіші питання кримінального законодавства: кваліфікація злочинів, призначення покарання й звільнення від кримінальної відповідальності й покарання, співучасть у злочині, диференціація кримінальної відповідальності та індивідуалізація покарання та інші питання, що пов'язані із проблемами повторності злочинів.

Після прийняття Основ з'являється багато наукових статей, зокрема, Г. Анашкіна, І. Гонтаря, І. І. Гореліка, Л. Захожого, В. Жгутова, В. Куфаєва, Б. А. Наумова, А. І. Свінкіна, П. Святохіна, В. Сидорова, Н. Семерневої, Н. Соболя, В. І. Ткаченка, О. М. Фістіна, Х. Шейніна, які присвячені теоретичному дослідженню проблем повторності злочинів. Ідеться про розгляд співвідношення повторності злочинів з неодноразовим вчиненням злочину, повторності як кваліфікуючої ознаки злочину, видів повторності злочинів, кваліфікації повторності окремих злочинів. Однак поза увагою вчених залишаються питання загальних правил кваліфікації окремих видів злочинних посягань, зокрема повторності злочинів.

Щоправда, деякі аспекти повторності злочинів розглядали під час вивчення проблем множинності суспільно небезпечних діянь. Скажімо, М. І. Бажанов, Р. Р. Галіакбаров, М. Ефімов, П. С. Дагель, Ю. О. Красіков, Г. Г. Криволапов, З. А. Ніколаєва, Г. П. Новоселов, Н. К. Семернева, А. С. Фролов, Е. О. Фролов, Ю. Н. Юшков розглядали широке коло теоретичних і практичних питань, пов'язаних із характеристикою кримінально-правового інституту множинності злочинів. Науковці аналізу-

вали види одиничних злочинів як структурних елементів множинності; досліджували ознаки множинності злочинів та її види; охарактеризовували правові наслідки множинності злочинів; розглянули питання її кваліфікації та відмежування від складних одиничних злочинів. Проте, в теорії кримінального права питання щодо поняття множинності злочинів, її видів, правил кваліфікації, відмежування від одиничних злочинів завжди були дискусійними і дотепер багато з них не мають одностайного вирішення. Найбільш суперечливою є класифікація видів множинності злочинів, їх співвідношення один з одним. Це зрозуміло, оскільки вирішення прикладних питань відповідальності за окремий вид множинності безпосередньо залежить від визначення його характерних ознак.

У кримінальному праві багато вчених, які присвятили свої праці безпосередньо сукупності та рецидиву злочинів, порушували і питання повторності злочинів. Вони досліджували відмінність та подібність цих кримінально-правових понять та соціальних явищ. Це, приміром, Н. Б. Алієв, Ю. І. Битко, М. І. Блум, Т. М. Кафаров, Л. Н. Кривоченко, О. С. Нікіфоров, М. О. Стручков, Г. Т. Ткешеліадзе, О. М. Яковлев.

Науковці А. М. Магомедов, А. М. Ораздурдієв, А. М. Ришелюк, М. Хабібуллін, В. Чернов, розглядаючи у своїх працях продовжуваний злочин, висвітлювали питання повторності злочинів. Здебільшого вони встановлювали критерії розмежування продовжуваного злочину та повторності злочинів. Однак серед учених немає єдиного погляду на розмежування цих складних кримінально-правових понять. Одні вчені в основу розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину використовують об'єктивні ознаки складу злочину (об'єкт, предмет, спосіб, місце, тотожність злочинних діянь, суспільну небезпеку), інші – суб'єктивні (умисел, мету). Деякі науковці вважають, що для розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину немає ніяких підстав¹. Чимало вчених дотримується думки, що структуру продовжуваного злочину

¹ Кригер Г. А. Борьба с хищениями социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1965. – С. 217.

складають діяння, які утворюють повний склад злочину¹. Інші твердять, що продовжуваний злочин складають не тільки суспільно небезпечні діяння, а й адміністративні, дисциплінарні та інші правопорушення². Усе це свідчить про актуальність проблеми дослідження, необхідність з'ясування змісту цього питання, що сприятиме усуненню помилок при кваліфікації суспільно небезпечних діянь.

Повторність злочинів є однією з проблем загального вчення про злочин і нерозривно пов'язана передусім з питаннями правильної кваліфікації злочинів. Тому вагомий внесок у поняття повторності злочинів зробили дослідники питання кваліфікації злочинів Я. М. Брайнін, Ф. Г. Бурчак, Б. С. Волков, Л. Д. Гаухман, О. А. Герцензон, В. М. Кудрявцев, Б. А. Куринов, С. А. Тарарухін. Праці були присвячені поняттю кваліфікації злочинів, методиці кваліфікації злочинів, встановленню суб'єктивної сторони для кваліфікації злочинів, аналізу практично-прикладних питань кваліфікації та кваліфікації деяких видів злочинів. Однак, у теорії кримінального права немає чітко виражених позицій щодо принципів, якими варто керуватися під час кримінально-правової кваліфікації. Адже, на цій основі можна сформулювати найбільш універсальні правила, відповідно до яких належить здійснювати правову оцінку певних видів злочинних посягань, зокрема повторності злочинів.

Великий внесок у вивчення питань повторності злочинів зробили вчені-криміналісти, які присвятили свої роботи окремим проблемам кваліфікації злочинів проти власності, проти життя і здоров'я особи. Це – С. В. Бородін, В. О. Владіміров, Г. А. Крігер. Науковці в основному давали загальну характеристику повторності як кваліфікуючої ознаки крадіжки, вбивства. У науці кримінального права немає єдиного підходу щодо впливу повторності злочинів на кримінально-правову кваліфікацію окремих видів злочинів (крадіжки, вбивства тощо), не сформульовано конкретних правил їх кваліфікації. У зв'язку з

¹ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 56.

² Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений / Б. А. Куринов. – М. : МГУ, 1984. – С. 166.

цим постає низка питань, чи варто окремо кваліфікувати ті злочини, які утворюють повторність, якою має бути остаточна кваліфікація – за однією статтею Особливої частини КК України чи за кількома. Не приділяється належної уваги таким питанням: у який спосіб під час кваліфікації можна відобразити наявність кількох кваліфікуючих ознак, передбачених однією і тією ж частиною статті КК України; як кваліфікувати посягання, в якому є ознаки, передбачені різними частинами однієї статті Особливої частини КК України.

Безпосередньо питанням повторності злочинів присвячено монографії таких вчених як В. П. Малкова, Т. Е. Караєва, П. К. Кривошеїна.

У монографії В. П. Малков досліджує такі питання, як: соціальна сутність та юридичні ознаки повторності, її види, обставини, що виключають повторність злочинів, питання відмежування повторності злочинів від продовжуваного злочину, повторність як кваліфікуюча ознака та обставина, що обтяжує відповідальність. Автор простежує історію виникнення і розвитку поняття повторності злочинів у кримінальному праві.

В. П. Малков вважає, що повторність злочинів – не тільки юридичне поняття, але й небажане соціальне явище, яке негативно характеризує особу винного¹. У зв'язку з цим, як юридичне поняття повторність злочинів має характеризуватися певними юридичними ознаками, а як соціальне явище – вказувати на наявність певних негативних соціально зумовлених якостей, які свідчать про підвищену суспільну небезпеку особи. Отже, повторність злочинів учений характеризує як наслідок єдності юридичних і соціальних ознак. Він здійснив досить повний і критичний аналіз питань повторності злочинів, але мало уваги приділив питанням кваліфікації повторності злочинів.

Т. Е. Караєва у своїй монографії розглядає поняття і різновидності одиничного злочину, що входить до структури пов-

¹ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 30.

торності суспільно небезпечних діянь. Для повного розкриття сутності повторності злочинів учений досліджує її місце в структурі множинності кримінально караних діянь. Утім, по суті, не розглядає тих ознак повторності злочинів, що утворюють її специфічний кримінально-правовий зміст, а також не досліджує впливу повторності злочинів на кримінально-правову кваліфікацію.

Проблеми повторності злочинів були предметом уваги П. К. Кривошеїна. У своєму дослідженні вчений розглядає історичний аспект питань повторності злочинів. Багато уваги П. К. Кривошеїн приділяє поняттю продовжуваного злочину і визначає критерії відмежування повторності злочинів від продовжуваного злочину. Однак правил кваліфікації продовжуваного злочину і повторності злочинів фактично не наводить.

Учення про повторність злочинів висвітлене і в посібнику А. Ф. Зелінського. Автор коротко викладає основні положення і поняття, що стосуються повторності злочинів. Науковець дає низку рекомендацій з питань кваліфікації різних варіантів повторності злочинів, а також визначає поняття видів множинності злочинів. Крім того, А. Ф. Зелінський запропонував ввести в юридичну практику соціально-психологічне поняття поступка і злочинної діяльності для подолання окремих труднощів у кваліфікації повторних злочинів.

А. Ф. Зелінський вважає, що повторність злочинів набуває такого розмаху, що її можна назвати злочинною діяльністю¹. Злочинна діяльність становить собою систему антисуспільних дій, які особа вчиняє для досягнення певної мети. Особливу увагу слідча і судова практика приділяє однорідній злочинній діяльності, яка складається з тотожних посягань на ті самі суспільні відносини. При цьому, варто мати на увазі, що злочинна діяльність має різні правові форми. У випадках, вказаних законом, вона є основною ознакою складу злочину. Така діяльність не охоплюється поняттям множинності злочинів і відповідно

¹ Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1976. – С. 16.

до закону є одиничним злочином. В інших випадках злочинну діяльність розглядають як кваліфікований склад злочину, що набуває правової форми повторності. Отже, А. Ф. Зелінський фактично виділив дві правові форми злочинної діяльності: одиничний злочин і повторність. За повторності злочину злочинну діяльність становлять діяння, кожне з яких містить склад злочину і може бути підставою кримінальної відповідальності. Однак А. Ф. Зелінський вважає, що не будь-яку повторність аналогічних злочинів можна вважати злочинною діяльністю. Для цього необхідно встановити єдність загальної мети, яка може бути недостатньо визначена. Більшість повторних злочинів вчинених з прямим умислом та однаковою метою утворюють злочинну діяльність. В подальшому А. Ф. Зелінський у своїй роботі вживає термін «злочинна діяльність» та «повторність» як синоніми.

Відзначаючи оригінальність даного підходу за його реалізації нерозкритим залишається питання про відмежування повторності від суміжних понять, зокрема продовжуваного злочину. Разом з тим слід погодитись із А. Ф. Зелінським, що фактично вчиняється один злочин або два і більше, тобто в об'єктивній дійсності має місце одиничний злочин і повторність злочинів.

Предметом дискусій та обговорень в теорії кримінального права були питання про те, які за характером діяння утворюють повторність злочинів, Тривалий час дискутувалось питання про співвідношення неодноразовості, систематичності і повторності, зокрема, йшов спір про кількісну ознаку цих понять.

У науці також виник спір про те, чи має значення факт засудження особи за попередній злочин. О. М. Яковлев писав, що поняття «повторність злочинів» означає вчинення особою двох і більше однорідних злочинів до винесення вироку за них. Повторність злочинів – це вчинення злочинів до засудження¹.

Більшість криміналістів вважає правильним положення є те, згідно з яким для повторності злочинів не має значення, чи притягувалась особа до кримінальної відповідальності за вчи-

¹ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 49.

нення попереднього злочину¹. П. Святохін, В. Жгутов сформулювали поняття повторності злочинів як вчинення злочину особою, яка раніше вчинила такий же злочин чи вказаний у законі однорідний злочин, незалежно від того, чи була особа притягнена до кримінальної відповідальності за попередній злочин². В. П. Малков вважає, що поняття повторності злочинів охоплює не тільки випадки вчинення злочину до засудження, але й випадки вчинення злочинів після засудження³.

Позиції вказаних вчених сходяться у тому, що повторність злочинів слід розуміти як випадки вчинення особою нового суспільно небезпечного діяння після того як вона вже раніше вчинила злочин. У цьому аспекті повторність злочинів можна розуміти по-різному. В одному випадку повторність злочинів – це вчинення особою нового злочину незалежно від його однорідності та тяжкості порівняно з першим злочином, а в другому – вчинення особою такого самого злочину. Тобто повторність – це узагальнююче юридичне і соціальне поняття, яке покликане засвідчити факт вчинення не одного, а декількох злочинів, котрі можуть бути юридично тотожними, однорідними чи різнорідними⁴.

Отже, праці багатьох представників радянської та вітчизняної науки кримінального права присвячені з'ясуванню поняття повторності злочинів, окремих її видів, натомість питанням кваліфікації повторності злочинів приділялося мало уваги.

На сучасному етапі розвитку кримінального права значний внесок у вирішення проблем кримінально-правової характеристики множинності, зокрема повторності злочинів, зробили українські вчені, а саме І. О. Зінченко, О. В. Ільїна, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, О. К. Марін, М. І. Мельник, В. О. Нав-

¹ Кригер Г. А. Борьба с хищениями социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1965. – С. 206.

² Святохін П. К. Поняттям о повторности и неоднократности преступлений / П. Святохін, В. Жгутов // Советская юстиция. – 1971. – № 21 – С. 18–19.

³ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 29.

⁴ Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів: навч. посіб. / П. К. Кривошеїн, В. М. Слісаренко. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1993. – С. 33.

роцький, А. В. Савченко, Т. І. Созанський, А. А. Стрижевська, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк. Суттєвий внесок в дослідження цих питань зробили також російські вчені, зокрема, І. Б. Агаєв, К. О. Борисенко, Є. Г. Васильєва, А. Васецов, Е. І. Майорова, Р. Б. Петухов, М. В. Плотнікова, О. І. Рясов, В. В. Савін, Р. О. Санінський, Т. Г. Черненко, Є. Г. Шкредова. У той же час спеціальних досліджень проблем кваліфікації повторності злочинів фактично немає.

У загальній енциклопедичній літературі не наведено визначення повторності злочинів¹. У більшості юридичних словниках та у юридичній енциклопедичній літературі визначення повторності злочинів також не зустрічається². Положення про повторність злочинів містять тільки юридичні словники за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка³. Крім того, згадки про повторність злочинів є у спеціалізованих словниках. Зокрема, у словнику М. Й. Коржанського повторністю злочину визнається вчинення злочину вдруге у випадках, передбачених законом, якщо за попередній злочин не знято чи не погашено судимості. Повторність утворюють і ті злочини, за які особа не була притягнена до відповідальності, не була засуджена і не відбувала чи не відбула покарання за попередній злочин⁴.

¹ Український радянський енциклопедичний словник: в 3 т. / ред кол. А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція УРЕ, 1987. – Т. 2. – 736с.; Українська радянська енциклопедія / ред. О. К. Антонов, Ф. С. Бабічев. – Т. 8. – К., 1982. – 528 с.

² Словарь законодательных и нормативных терминов. Юридический словарь / И. Дахно. – К. : Бліц-Информ, 1998. – 352 с.; Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 790 с.; Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.; Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1999. – 526 с.

³ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична наука, 2007. – С.640; Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 4. – 2002. – С. 591.

⁴ Коржанський М. Й. Словник кримінально-правових термінів / М. Й. Коржанський. – К. : Генеза, 2000. – С. 119.

Якщо в минулі роки питання повторності злочинів піддавалось ґрунтовному дослідженню, що породжувало існування великої кількості цікавих та цінних думок, то тепер цей інститут залишився без належної уваги з боку кримінально-правової теорії. За останні роки (зокрема, після набрання чинності новим КК України) питання повторності злочинів в основному розглядали в коментарях, підручниках і навчальних посібниках та носять фрагментарний характер. У той же час, опубліковані теоретичні праці присвячені в основному з'ясуванню поняття повторності злочинів, окремих її видів, а питанням кваліфікації повторності злочинів приділено мало уваги.

Отже, узагальнення наукових джерел з досліджуваної проблематики дає можливість зробити висновок, що повторність злочинів у теорії кримінального права розглядають у трьох аспектах:

- як вид множинності злочинів;
- як кваліфікуючу ознаку складу злочину;
- як ознаку, що обтяжує покарання.

Як наслідок, чимало питань, пов'язаних із поняттям, змістом повторності злочинів є спірними і не до кінця з'ясованими, інші вимагають додаткової аргументації, а деякі з них – нового підходу до їх вирішення. Так, зокрема, до питань, що потребують з'ясування та додаткової аргументації, слід віднести:

- місце повторності у структурі множинності злочинів;
- співвідношення повторності та деяких суміжних понять;
- нормативне визначення поняття повторності злочинів;
- перспективи вдосконалення інституту повторності злочинів в кримінальному праві України.

Не вирішеними залишаються питання кваліфікації повторності злочинів:

- чи слід окремо кваліфікувати ті злочини, які утворюють повторність;
- якою має бути остаточна кваліфікація – за однією статтею Особливої частини КК України чи за кількома;
- як кваліфікувати закінчений злочин та готування чи замах на злочин або вчинення його у співучасті і закінчених злочинів;

– як під час кваліфікації можна відобразити наявність кількох кваліфікуючих ознак, передбачених однією і тією ж частиною статті КК України;

– як кваліфікувати посягання, в якому є одночасно ознаки, передбачені різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК України, чи можлива сукупність відповідних норм;

– як кваліфікувати злочини, передбачені однією і тією ж частиною статті КК України, у яких не передбачено кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно».

Отож питання кваліфікації повторності злочинів потребує окремого дослідження, яке включає в себе як встановлення поняття, ознак та видів повторності злочинів, так і узагальнення існуючих правил кваліфікації повторності злочинів та її видів, вироблення системи загальних правил кваліфікації повторності злочинів, насамперед, з погляду реалізації принципів кримінально-правової кваліфікації. Тим більше, що під сумнів ставимо доцільність поняття множинності злочинів, місця в ній їх повторності, а з цього, очевидно, випливає й особливість кваліфікації таких випадків.

1.2. Історичний огляд розвитку поняття повторності злочинів

Адекватне розуміння сучасного стану розвитку законодавства в будь-якій галузі неможливе без ґрунтовного осмислення історії його становлення. Повною мірою це стосується і кримінального законодавства, зокрема й питання про поняття повторності злочинів. На сьогодні є всі умови для об'єктивного оцінення розвитку цього поняття. Видатний дослідник історії науки Б. Кедров писав: «Вивчення минулого може і має слугувати засобом для того, щоб зрозуміти сучасне і передбачити майбутнє...»¹.

¹ Кедров Б. М. История науки и принципы ее исследования / Б. М. Кедров // Вопросы философии. – 1971. – № 9. – С. 78.

У науці не існує єдиного загальноприйнятого підходу до періодизації історії розвитку українського законодавства загалом і кримінального зокрема. Однак, зважаючи на етапи історичного розвитку України і, відповідно, на особливості розвитку повторності злочинів, пропонуємо для потреб нашого дослідження виділити такі періоди:

- 1) кримінальне право Київської Русі і феодальної роздробленості (X–XVII ст.);
- 2) козацька доба та період перебування України у складі Росії та Польщі (XVII–XVIII ст.);
- 3) період перебування України у складі Російської імперії та Австро-Угорщини (XIX ст. – 1917 р.);
- 4) радянський період (1917–1991 р.);
- 5) сучасний період розвитку кримінального права (після 1991 р).

Хоча така періодизація є дещо умовною, вона у загальному вигляді відображає основні тенденції формування вчення про повторність злочинів в науці кримінального права.

Першою систематизованою писаною пам'яткою звичаєвого права у добу існування Руської держави стала «Руська правда», яка є предметом уваги багатьох учених різних поколінь. Її вивчали і стосовно повторності злочинів. Так, М. С. Таганцев вважав, що у ст. 59 і ст. 60 «Руської правди» є вказівка на повторність злочинів¹. Однак вітчизняні дослідники дотримуються іншої думки².

У ст. 59 «Руської правди» сказано: «Якщо господар обідив закупа, спричинивши шкоду його купі чи стариці, то повинен все йому повернути і оплатити за обідом 60 кун»³. Подібне положення містить і ст. 60 названого документа. Як видно, в них описано боргові відносини, які виникають між боржником (за-

¹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Общая часть / Н. С. Таганцев. – СПб. : Гос. Тип., 1902. – 823 с.

² Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – С. 49.

³ Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М. : Юрид. лит., 1984. – С. 68.

купом) і боргодавцем (господарем), який пошкодив чи знищив майно закупа або вимагав виплати в більшому розмірі, ніж було записано в борговій записці.

Отже, в цих та інших статтях «Руської правди» положень про повторність злочинів немає. Ця історична пам'ятка відобразила такий етап розвитку держави і права, який ще не давав можливості говорити про повторність чи іншу форму множинності злочинів.

Згадки про повторність злочинів трапляються в епоху уставних грамот і судебників, які широко застосовувались на теренах України, були побудовані на її нормативній базі, і у зв'язку з цим, їх правомірно можна розглядати як частину українського кримінального законодавства. Зокрема, серед правових документів XIV ст. привертає увагу Псковська Судна грамота, яка, як відомо, є вагомою пам'яткою права епохи феодальної роздробленості на Русі, і Двінська грамота, яку видали в 1397–1398 р.р., у період, коли Двінська земля тимчасово вийшла з-під влади Великого Новгороду і визнала владу Великого князя Московського.

У ст. 5 Двінської грамоти сказано: «А кто у кого что познае татебное... татя впервые продати противу поличного; а в другие уличат, продадут его не жалуя; а уличат в третьє – ино повесити; а татя всякого п'янити»¹. У статті йдеться про посягання на приватну власність. Характер суспільної небезпеки тат'їби (крадіжки) виражено в таємному чи у відкритому викраденні чужого майна, а її ступінь – у мірі покарання. Якщо цю норму розглядати з погляду змісту поняття злочину, то в ній виділяємо суспільну небезпеку, кримінальну відповідальність, винуватість і покарання. А повторністю злочинів є такий випадок вчинення особою крадіжки втретє, коли вона раніше була покарана чи засуджена за дві попередні крадіжки, незалежно від тривалості строку, який віддаляє третій злочин від двох попередніх².

Схожі положення містить ст. 8 Псковської Судної грамоти, де говориться: «Чтобы и на посаде но крадется ино двожды

¹ Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. лит., 1984. – С.184.

² Бытко Ю. И. Понятие рецидива преступлений: исторический очерк / Ю. И. Бытко. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – С. 17.

е пожалувати, а изличив казнити по его вине, и в третий ряд изличив, живота ему не дати, крам крамьскому татю»¹. Відмінність є лише в санкціях: у Двінській грамоті визначаються конкретні міри покарання за першу, другу і третю крадіжку, а в Судній грамоті – тільки за третю.

Отже, відповідно до уставних і судних грамот під повторністю злочинів можна розуміти вчинення особою двох чи більше злочинів, за один з яких вона вже підлягала покаранню або була засуджена відповідно до закону.

Подальшого розвитку поняття повторності злочинів набуло в «Судебнику» (1497), який був першим кодексом Руської централізованої держави. У ст. 10 Судебника зазначено «а которого татя поимают с какою татбою ни буди впервые, опроче церковные татбы и головные, а в ыной татбе в прежней довода на него не будет, иного его казнити торговою казнию, бити кнутием да исцево на нем доправя, да судие его продати...».

Аналіз цієї норми вже дає змогу розуміти під повторністю не тільки рецидив, а й фактичне вчинення двох злочинів, незалежно від засудження за раніше вчинений злочин. Таких ознак, як засудження чи відбуття покарання за перший злочин, вплив певного строку після вчинення попереднього злочину, не передбачалось, вказувалось тільки на вчинення тотожних злочинів вдруге.

У XIV–XVII ст. на землях України, які входили до складу Литви та Польщі, а із 1569 р. – Речі Посполитої, діяли Литовські Статути (1529, 1566 та 1588), Магдебурзьке право та звичаєві норми, у яких вчинення злочину вдруге відображалося як обставина, яка обтяжує покарання. Зокрема, у ст. 1 розділу XIII Статуту 1529 р. зазначено «Естли где паробки крадут в околицу, а з лицом их поймают, которое лицо будет стояти полтину грошей, тогда мает каран быти яко злодей. А естли ж полтины лицо стояти не будет, тогда мает з бонды его шкода плачона быти або лицо вернути, а з навязку пугами бити. А повторе естли вкрадет, хотя десети грошей стояти не будет, а з лицом поймают, тогда вжо его на шибеницю выдати мает».

¹ Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 332.

Доба української козацької держави не відзначилася внеском у розвиток національного кримінального законодавства і, відповідно, нормативного регулювання положень про повторність злочинів. Система кримінального права запорізького козацтва базувалась на старовинних звичаях, що визначались «словесним правом і здоровим глуздом»¹. Однак не можна не згадати про проект закону «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Проект передбачав врегулювання широкого спектру суспільних відносин, встановлення юридичних санкцій за вчиненні злочини та інші правопорушення, закріплення порядку діяльності судових органів. Усі 30 розділів є різноманітними і за змістом і за системою викладу, розміром, концентрацією нормативного матеріалу. Положень щодо повторності злочинів безпосередньо не було зазначено. Проте в розділі 24, артикулі 8, пункті 1 зазначено «Воровь, мошенныковь, которы в день крадуть разные вещи и явно похищая, убиваютъ, за первымъ пойманиемъ на такомъ воровстве бытъ у столпа розгами или плътми, за другимъ, ухо резать, за третинь носъ урезати или на челе железомъ знакъ вижечь, а сверхъ того наказанъя за другимъ и за третинь приводомъ у столпа привязанныхъ на публьчномъ месте бытъ розгами, либо плетми, а который бы воръ и по ономъ трикратномъ наказаньи былъ паки на воровстве поимать, таковой имеетъ бытъ повешень»². Тому можемо зробити висновок, що вчинення тотожних злочинів (дві і більше крадіжки) відносилося до обтяжуючих обставин і впливало на суворість призначення покарання. Перша крадіжка карається биттям канчуками, а вчинення крадіжки вдруге – відтинанням вуха, утретє – відтинанням носа і тавруванням залізом, у четверте – злодія вішили на шибенеці.

Значний вплив на кримінальне законодавство України вже в той час здійснювала Росія. Одним з найбільших та систематизованих було «Соборне Уложення» царя Олексія Михайло-

¹ Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – С. 34.

² Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / упорядник та автор нарису К. А. Вислобовов. – К. : НАН України, 1997. – С. 430.

вича 1649 р. Тут спостерігається розширення переліку злочинів, вчинення яких утворює повторність. Залежно від кількості вчинених злочинів повторність виступала як кваліфікуюча і особливо кваліфікуюча ознака. Під повторністю злочинів розуміли вчинення двох і більше тотожних злочинів незалежно від наявності судимості і строків давності¹.

Про повторність йдеться і в «Зводі законів Російської імперії» 1832 р., де це поняття означено як вчинення покараною особою такого ж злочину вдруге чи втретє. Під поняттям повторності злочинів розуміли спеціальний рецидив.

В Уложенні про покарання кримінальні та виправні редакції 1885 р. і в Кримінальному Уложенні 1903 р. були закріплені усі відомі на сьогодні форми множинності злочинів. Повторність розглянуто як загальну підставу посилення кримінальної відповідальності і як кваліфікуючу ознаку окремих складів, крім того, можна було виділити спеціальну і загальну повторність, розмежувати поняття рецидиву і повторності злочинів. Наприклад, у ст. 137 зазначено: «К числу обстоятельств, увеличивающих вину и наказание, принадлежат и повторение того же преступления или учинение другого после суда и наказания за первое, и впадение в новое преступление, когда прежнее, не менее важное, было прощено виновному вследствие общего милостивого манифеста, или по особому монаршему снисхождению»². Можна сказати, що повторністю в цей час визнавали вчинення такого ж злочину чи однорідного, незалежно від наявності судимості за попередній злочин.

Загалом радянське законодавство в досліджуваному аспекті можна умовно поділити на такі періоди: 1) 1917–1921 рр. – період, в нормативних актах якого зустрічаються лише згадки про окремі види множинності злочинів, зокрема про рецидив і професійний злочинець; 2) 1922–1958 рр. – період, в якому множинність злочинів розглядається в контексті призначення покарання за її окремі види; 3) 1958–1991 рр. – період, в якому від-

¹ Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 53.

² Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 200.

бувається початок формування інституту множинності злочинів, з'являються дефініції окремих видів множинності злочинів¹.

У перші роки радянської влади кримінальна законотворчість у Росії здійснювалась переважно у вигляді видання окремих нормативних актів, які застосовувались і в Україні. У радянських джерелах про повторну злочинну діяльність згадується в Декреті РНК від 22 червня 1918 р. «Про спекуляцію», у якому встановлювалась посилена кримінальна відповідальність за спекуляцію, вчинену у вигляді промислу². Потім поняття «повторність» вжито в Декреті РНК від 29 січня 1920 р. «Про порядок всезагальної трудової повинності»³. Згодом термін «повторність» вжито в Декреті РНК від 14 грудня 1921 року «Про відповідальність завідуючих державних, кооперативних і приватних підприємств за ухилення від дачі в установлені строки свідчень, яких вимагають центральні і місцеві установи». У ч. 2 ст. 3 цього Декрету вказано, що «повторне ненадання вказаних свідчень, крім штрафу, карається позбавленням волі на строк не менше як 3 місяці»⁴.

У КК УРСР 1922, 1927, 1960 років випадки повторного вчинення злочину фіксувались в законі за допомогою таких понять, як: повторність, неодноразовість, систематичність, вчинення злочину у виді промислу, вчинення злочину особою, що має судимість, рецидив, вчинення злочину особою, яка відбула покарання тощо. Одні з названих видів повторності були конститутивними чи кваліфікуючими ознаками певних злочинів і впливали на їхню кваліфікацію, інші – впливали на призначення покарання чи звільнення від нього. Різноманіття законодавчої термінології на позначення окремих випадків вчи-

¹ Шкредова Э. Г. Множественность преступлений (исторический аспект) / Э. Г. Шкредова. – М. : Юрлитинформ, 2011. – С. 63–64.

² Российское законодательство X–XX веков: в девяти томах. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М. : Юрид. лит., 1984. – С. 28.

³ Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М. : Юрид. лит., 1984. – С. 65–66.

⁴ Российское законодательство X–XX веков: в девяти томах. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М. : Юрид. лит., 1984. – С. 114.

нення декількох злочинів призвело до активних дискусій в науці кримінального права щодо виділення видів множинності.

На сучасному етапі розвитку кримінального права, внаслідок реформування українського законодавства в КК України 2001 р., повторність, сукупність і рецидив злочинів безпосередньо закріплені в Розділі VII Загальної частини КК (ст. 32–35 КК). Окрім цього, слід позитивно відзначити постанову Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», у якій роз'яснено положення статей 32-35 КК України під час кваліфікації злочинів, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності і від покарання.

У КК України поняття повторності злочинів вжито законодавцем у нормах Загальної та Особливої його частинах. Зокрема, у Загальній частині КК України визначено поняття повторності злочинів та окреслено її наслідки. Зазначено її і серед обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність. В Особливій частині КК України повторність у більшості статей виступає ознакою складу злочину і впливає на кримінальну-правову кваліфікацію вчиненого. Таким чином, поняття повторності злочинів законодавець використовує і для диференціації, і для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Отже, проведений нами аналіз свідчить, що перші згадки про повторність злочинів з'явилися в XIV ст. у період феодалної роздробленості. В нормах законодавчих актів в основному зустрічається повторність, яка пов'язана з попереднім засудженням. Сам термін не вживався, а його врахування впливає з аналізу норм нормативних актів, які діяли в цей час. Визначення повторності злочинів з'явилося у «Зводі законів Російської імперії» 1832 р., яке в принципі збіглося з поняттям рецидиву. Наприкінці XIX – на початку XX ст. під повторністю розуміли вчинення декількох злочинів, які можуть бути тотожними, однорідними та різнорідними. Розвиток кримінального законодавства радянської епохи створив передумови для сучасного стану нормативного регулювання повторності злочинів.

1.3. Зарубіжний досвід регламентації повторності злочинів

Вивчення й аналіз кримінального законодавства зарубіжних держав, зокрема кримінально-правових норм, що стосуються повторності злочинів, дає змогу виявити переваги та недоліки кримінального права України, і на цій основі визначити напрями його подальшого розвитку, а також зблизити основні положення вітчизняного та іноземного права, запропонувати можливі шляхи гармонізації законодавства.

У наш час вивченню зарубіжного досвіду регламентації повторності злочинів приділяється недостатньо уваги. Хоча у дослідженні повторності злочинів варто враховувати й те, як розкрито поняття й основні положення повторності злочинів у кримінальному законодавстві інших зарубіжних держав. Адже одним із способів визначення ознак повторності є порівняльно-правовий аналіз нормативного закріплення цього поняття. З цією метою звертаємось до кримінального законодавства пострадянських держав – Російської Федерації¹, Республіки Білорусь², Латвійської Республіки³, Республіки Молдови⁴, Республіки Казахстан⁵, Республіки Азербайджан⁶, Грузії⁷, Вірменії⁸, Республіки Таджикистан⁹, Киргизької Респуб-

¹ Уголовный кодекс Российской Федерации. – М. : Юр. книга, 2004. – 160 с.

² Уголовный кодекс Республики Беларусь [предисл. Б. В. Волженкина; обзор. статья А. В. Баркова]. – СПб. : Юридический Центр Пресс, 2001. – 474 с.

³ Уголовный кодекс Латвии. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.

⁴ Уголовный кодекс Республики Молдова / вступ. статья А. И. Лукашова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.

⁵ Уголовный кодекс Республики Казахстан / предисл. И. И. Рогова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.

⁶ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / [ред. И. М. Рагимова; пер. Б. Е. Аббасова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.

⁷ Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава, вступ. статья к.ю.н., доц. В. И. Михайлова, обзорн. статья д.ю.н., проф. О. Гамкрелидзе; перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 409 с.

⁸ Уголовный кодекс Республики Армения / [ред. Е. Р. Азяряна; пер. Р. З. Авакяна]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.

⁹ Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб. : Юридический Центр Пресс, 2001. – 410 с.

ліки¹, оскільки система законодавства цих країн є найбільш схожою до системи законодавства України, а також до положень кримінального законодавства окремих європейських держав – Республіки Болгарії², Естонської Республіки³, ФРН⁴, Королівства Нідерланди⁵, Королівства Бельгії⁶, Республіки Польща⁷ – з точки зору як їх можливого врахування під час подальшого удосконалення КК України, так і загалом гармонізації кримінального законодавства держав континентальної Європи.

Питання множинності злочинів у кодексах європейських держав розглянуто в основному у рамках інституту призначення покарання. Наприклад, розділ четвертий глави другої Загальної частини КК Болгарії хоча й називається «множинність злочинів», однак не розкриває поняття множинності злочинів та її видів, а тільки регламентує питання призначення покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків. Хоча тут немає поняття повторності злочинів, проте в статтях Особливої частини зустрічається вислів «вчинення злочину повторно». Отже, законодавець, диференціюючи кримінальну відповідальність, включає повторність злочинів до кваліфікуючих ознак (близько 30 статей).

КК Естонії інституту множинності злочинних діянь загалом не містить, а неодноразовість визначено лише в контексті призначення покарання. У ч. 2 ст. 63 цього кодексу зазначено, якщо особа неодноразово вчинила одне діяння, що відповідає

¹ Уголовный кодекс Кыргызской Республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 352 с.

² Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А. И. Лукашов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

³ Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстонского В. В. Запелалова, вступ. статья канд. юрид. наук, доц. СПбГУ Н. И. Мацнева. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.

⁴ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д. А. Шестаков. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.

⁵ Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 510 с.

⁶ Уголовный кодекс Бельгии / науч. ред. Н. И. Мацнев. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 561 с.

⁷ Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

складам декількох різних проступків чи складу того самого проступку, то накладається чи призначається одне покарання. Однак повторність передбачена як кваліфікуюча ознака складу злочину (приблизно 15 статей).

КК ФРН, як і КК Молдови, повторність злочинів відносить до видів єдиного злочину (ст. 31). У § 52 КК ФРН «Єдине діяння» зазначено: «Якщо одне і те ж діяння порушує кілька кримінальних законів чи один і той же закон неодноразово, то призначається одне покарання». По суті, йдеться про ідеальну сукупність і повторність (неодноразовість).

КК Голландії містить окремий розділ VI Книги 1 «Сукупність кримінальних правопорушень», у якому дуже докладно визначено правила призначення різних видів покарань у разі сукупності кримінальних правопорушень. У Книзі 2 цього Кодексу є розділ XXXI «Положення про повторні злочини, що застосовуються до різних розділів цієї Книги». У його ст. 421–423 перелічені статті КК, передбачене якими покарання може бути збільшене на третину, якщо, наприклад, до часу вчинення злочину минуло менше ніж 5 років від тоді, як злочинець відбув покарання у виді тюремного ув'язнення. Фактично тут мається на увазі повторність, яка пов'язана із засудженням.

У КК Бельгії (глави 5 і 6) Книги 1 йдеться про принципи призначення покарання за рецидив і сукупність злочинів та проступків, але їх дефініцій не наведено.

Кримінальне законодавство Польщі також не приділяє багато уваги питанням повторності злочинів. Разом з тим, КК Польщі передбачає поняття єдиного злочину та сукупності злочинів у ст. 11 та подає визначення продовжуваного злочину у ст. 12.

Отже, у кримінальному законодавстві європейських держав не приділяється уваги визначенню самого поняття повторності злочинів. Для них є характерне визначення процедури призначення покарання за вчинення двох і більше злочинів, що утворюють повторність, сукупність чи рецидив злочинів.

Щодо КК пострадянських держав, то передусім слід сказати, що положення про множинність злочинів міститься в розділі під назвою «Злочини», який регламентує поняття, кате-

горії та види злочинів (КК Казахстану, КК Азербайджану, КК Вірменії, КК Киргизької Республіки, КК Таджикистану, КК Республіки Молдови). Інститут множинності злочинів виділено окремим розділом тільки у КК Узбекистану, КК Грузії, КК Білорусі, КК Латвії. В останньому міститься не тільки законодавче визначення повторності, сукупності і рецидиву, а й визначення множинності злочинних діянь. Зокрема, множинністю злочинів у КК Латвії визначають вчинення однією особою: 1) двох чи кількох самостійних злочинних діянь, які відповідають ознакам кількох злочинних діянь або ознакам лише одного злочинного діяння, якщо вони не охоплені єдиним умислом винної особи; 2) одного злочинного діяння, яке відповідає ознакам принаймні двох різних злочинних діянь¹. У ст. 32 КК Молдови множинністю злочинів визнається вчинення декількох злочинів однією особою за умови, коли щонайменше за два з них немає процесуальних перешкод для порушення нової кримінальної справи, і коли особа не була засуджена за жоден із них. У ч. 2 ст. 32 цього КК зазначається, що множинністю є сукупність злочинів та рецидив. Повторність злочинів, за КК Республіки Молдови, не охоплюється поняттям «множинність злочинів», а відноситься до видів єдиного злочину.

У проаналізованих кримінальних кодексах по-різному вирішуються питання застосування термінології для позначення випадків вчинення особою двох і більше злочинів, які передбачені однією і тією ж статтею чи частиною статі Особливої частини КК. Наприклад, у ст. 21 КК Вірменії, ст. 19 КК Таджикистану, ст. 32 КК Узбекистану, ст. 15 КК Грузії, ст. 25 КК Латвії, ст. 41 Республіки Білорусі вживається термін «повторність злочинів», а в ст. 14 КК Киргизії, ст. 11 КК Республіки Казахстан, ст. 16 КК Російської Федерації до змін 2003 р. – «неодноразовість злочинів». При такому використанні вказаних термінів у законодавстві окремих держав науковці по-різному підходять до визначення співвідношення зазначених понять.

¹ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – С. 263.

Положення щодо повторності злочинів у КК пострадянських держав фактично не відрізняються від аналогічних положень у КК України. Більшість із кримінальних кодексів у першій частині відповідної статті Загальної частини КК за загальним правилом визначають повторність злочинів як вчинення двох і більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Окремою частиною відповідної статті вчинення двох і більше злочинів, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК. Однак специфіка повторності злочинів полягає в тому, що її утворюють не тільки тотожні, а й у разі особливої вказівки законодавця, однорідні злочини, тому позитивно варто відзначити ті КК, в яких в одній частині об'єднано повторність тотожних і однорідних злочинів (КК Грузії, КК Латвії).

Проте в окремих кримінальних кодексах зустрічаються певні особливості щодо характеристики повторності злочинів. Наприклад, позитивним, видається, є закріплення в ч. 1 ст. 32 КК Узбекистану поняття повторності злочинів, де вказується, що повторністю злочинів є різночасне вчинення двох і більше злочинів, передбачених однією і тією ж частиною статті, статтею, а у випадках спеціально передбачених в КК, і різними статтями Особливої частини, за жоден з яких її не було засуджено. Тут також вказується, що повторність утворюють як закінчені злочини, так і замах на злочин, і кримінально карані готування до злочину, а також злочини, вчинені у співучасті. Таке законодавче положення дає можливість розмежувати повторність та рецидив злочину, а також виключити будь-які дискусії в теорії кримінального права щодо того, чи утворюють незакінчені злочини і злочини, вчинені у співучасті повторність злочинів.

У КК пострадянських держав простежуємо відмінності щодо обставин, які виключають повторність злочинів. У більшості з них, як і КК України, зазначено, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято. У КК Латвії, Казахстану прямо вказано, що повторність

відсутня також і у випадку, коли щодо діяння закінчився строк давності. Такого положення у КК України немає. Це означає, що в Україні закінчення строку давності саме собою не має жодного правового значення, зокрема для визначення повторності, якщо немає офіційного рішення суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності чи від покарання у зв'язку із закінченням строків давності. В інших кодексах (наприклад, КК Республіки Киргизії) взагалі немає вказівки на обставини, які виключають повторність злочинів.

Зауважимо, що в деяких кримінальних кодексах статті, які визначають поняття повторності злочинів, в окремій частині міститься положення про відмінність повторності злочинів не тільки від продовжуваного злочину, а й від триваючого (ч. 5 ст. 19 КК Таджикистану, ч. 4 ст. 32 КК Узбекистану). Слід сказати, що триваючий злочин – це одиничний злочин, розпочатий дією або бездіяльністю суб'єкта і далі продовжується безперервно упродовж певного часу. Тобто триваючий злочин здійснюється безперервно і тим самим відрізняється від повторності злочинів, для якої характерний перерив у часі між злочинами, що її утворюють.

КК Республіки Білорусі містить аналогічні положення щодо регламентації повторності злочинів з КК України. Однак, простежуються і певні особливості. Наприклад, у розділі 10 «Призначення покарання» є стаття, яка регулює призначення покарання за повторність злочинів, які не утворюють сукупності. Йдеться про повторність тотожних злочинів, за які призначається покарання за сукупністю злочинів. Відповідно до ст. 71 КК Білорусі при вчиненні повторно злочину одного і того ж виду, передбачених різними частинами статті Особливої частини, або коли один із таких злочинів був закінчений, а інший – ні, або, якщо особа перший злочин вчинила у співучасті, а інший одноосібно, то кожен із злочинів оцінюється самостійно. Покарання у цих випадках призначається за кожен злочин окремо, а остаточне покарання визначається шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим. Тим самим законодавець Республіки Білорусі ставить в нерівне становище щодо відповідальності осіб, які вчинили злочин, передбачених однією

статтею КК і осіб, які вчинили злочин, передбачений різними статтями, оскільки останнім призначається покарання за сукупністю злочинів не тільки шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, а й шляхом часткового чи повного складання покарання.

У КК вказаних держав серед обставин, що обтяжують відповідальність, зазначається вчинення злочину повторно (п. 1 ч. 1 ст. 48 КК Латвії, п. 1 ч. 1 ст. 64 КК Республіки Білорусі, ч. 1 ст. 54 КК Казахстану). Крім цього, у КК Білорусі як обставину, яка обтяжує відповідальність, вказано на вчинення злочину особою, яка раніше вчинила будь-який злочин, якщо не сплили строки давності, або якщо не знята та не погашена судимість за попередній злочин. Таке формулювання набагато ширше за своїм змістом, ніж у КК України, де вказано на вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів. Повторність злочинів вказується також у статтях Особливої частини вказаних кодексів як кваліфікуюча ознака (близько 70 статей у КК Таджикистану, 50 статей КК Республіки Білорусі). Отже, повторність злочинів використовують законодавці і для диференціації, і для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

На сьогодні невирішеною залишається проблема кваліфікації повторності злочинів. Законодавці окремих зарубіжних держав намагаються вирішити цю ситуацію на законодавчому рівні. Певне правило кваліфікації в окремих кримінальних кодексах доповнює частину статті, що визначає окреме поняття. Наприклад, в ч. 5 ст. 11 КК Казахстану зазначено, що у випадках, коли неодноразовість злочинів передбачена як обтяжуюча ознака, що тягне за собою більш суворе покарання, вчинені особою злочини кваліфікуються за відповідною частиною статті Особливої частини КК, які передбачають покарання за неодноразовість злочинів. У тих випадках, коли неодноразовість злочинів не передбачена в статті як кваліфікуюча ознака, вона відповідно до ст. 54 КК Казахстану може враховуватись при призначенні покарання. Таке правило містилось і в КК Російської Федерації до чинності Закону Росії від 8 грудня 2003 р.

У ч. 3 ст. 25 КК Латвії зазначено, що у випадку, коли повторність злочинних діянь передбачена як ознака складу зло-

чинних діянь, усі повторні діяння винної особи, передбачені однією статтею чинного закону, кваліфікуються тільки за тією статтею, яка передбачає відповідальність за повторні злочинні діяння.

Певною новелою є передбачення в КК Молдови глави «Кваліфікація злочинів». Ст. 113 цього КК дає таке поняття кваліфікації злочину: визначення і юридичне встановлення точної відповідності ознак вчиненого шкідливого діяння ознакам злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. У ст. 114–118 закріплено правила кваліфікації при сукупності злочинів, при конкуренції кримінально-правових норм. Хоча окремою статтею і не передбачено кваліфікацію повторності злочинів, однак це не зменшує важливості законодавчого закріплення правил кваліфікації злочинів.

Підводячи підсумок, зазначимо, що поняття повторності злочинів у кримінальних кодексах більшості пострадянських держав містить такі ознаки:

- вчинення особою двох або більше злочинів;
- передбачених однією і тією статтею чи частиною статті;
- передбачених різними статтями або частинами статті;
- повторність має місце незалежно від того, чи був суб'єкт засуджений за раніше вчинений злочин.

Слід сказати, що це ознаки множинності злочинів загалом і такі ж ознаки впливають із нормативного визначення поняття повторності злочинів, передбаченого ст. 32 КК України. Це підтверджує тезу про те, що поняття повторності злочинів і поняття множинності злочинів позначають одне і теж явище – вчинення декількох злочинів.

Отже, інститут множинності злочинів у КК пострадянських держав структурно закріплений у відповідні розділи Загальної частини КК і охоплює такі види, як повторність, сукупність та рецидив. Однак, як і КК України, кримінальне законодавство пострадянських держав не містить чітких критеріїв розмежування повторності і сукупності злочинів, повторності і рецидиву злочинів.

У КК пострадянських держав можна виділити і позитивні моменти, які можна враховувати при вдосконаленні множин-

ності злочинів, зокрема повторності злочинів, в українському кримінальному законодавстві: законодавча характеристика одиничних злочинів, як структурних елементів повторності злочинів (Грузія, Узбекистан, Казахстан, Латвія), закріплення певних правил кваліфікації повторності злочинів (Казахстан, Латвія).

У більшості кримінальних кодексів європейських держав повторність злочинів розглянуто лише в контексті призначення покарання. Не наведено поняття повторності злочинів і не визначено правила кваліфікації повторності злочинів.

1.4. Співвідношення множинності та повторності злочинів

У чинному законодавстві повторність, сукупність та рецидив злочинів не об'єднані єдиним поняттям. Лише в теорії, зокрема в підручниках та у навчальних посібниках, відповідні норми об'єднують в інститут множинності. При цьому, як правило, упускається, що єдиного критерію, на підставі якого можна було б здійснити поділ множинності злочинів на види, тобто сукупність, повторність та рецидив, фактично не існує. Питання про види множинності злочинів в теорії кримінального права і досі дискусійне. Причому, як відзначив М. І. Бажанов, йдеться не про види множинності, оскільки в підсумку всі визнають, що ними є сукупність, повторність і рецидив злочинів, а про класифікацію цих видів, їх співвідношення один з одним¹. Як наслідок, зазначений кримінально-правовий інститут характеризується внутрішньою суперечливістю, що породжує труднощі при кваліфікації множинності злочинів, особливо в частині розмежування їх сукупності та повторності.

Як видається, така ситуація певною мірою зумовлена тим, що питання про місце повторності злочинів в інституті

¹ Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М.И. Бажанов. – Харьков : Право, 2000. – С. 9.

множинності так і не отримало однозначного наукового вирішення. У різних наукових джерелах наводяться часто діаметрально протилежні позиції щодо місця повторності злочинів в інституті множинності злочинів, поділу множинності злочинів на види тощо. Висловлені ж у кримінально-правовій літературі підходи до вирішення цього питання можна об'єднати в такі групи.

Перший підхід полягав у виділенні трьох видів множинності злочинів: повторність, сукупність і рецидив злочинів. Такий поділ запропонували А. М. Яковлев¹, П. С. Дагель², Г. Т. Ткешелиадзе³, М. І. Бажанов⁴ та інші вчені.

Різновидами цього поділу є підхід запропонований Т. М. Кафаровим, В. М. Кудрявцем. Наприклад, Т. М. Кафаров вважав, що до форм множинності злочинів варто віднести рецидив, повторність, реальну й ідеальну сукупність злочинів⁵. Своєю чергою, В. М. Кудрявцев відносить сукупність (ідеальну та реальну), неодноразовість, повторність і рецидив злочинів⁶.

Слід сказати, що саме з поняттями повторності, сукупності та рецидиву кримінальний закон пов'язує відповідні правові наслідки – кваліфікацію злочинів, особливості призначення покарання і звільнення від нього. У зв'язку з цим, багато вчених виходить із класифікації видів множинності злочинів, які безпосередньо містяться в нормах кримінального закону і тому виділяють три форми множинності злочинів, а саме сукупність, повторність та рецидив злочинів. Саме такий поділ на види є

¹ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 5.

² Дагель П. С. Множественность преступлений / П. С. Дагель. – Владивосток : ДВГУ, 1961. – С. 3.

³ Ткешелиадзе Г. Т. Ответственность при совокупности преступлений по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Г.Т. Ткешелиадзе. – Тбилиси, 1961. – С. 3.

⁴ Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М.И. Бажанов. – Харьков : Право, 2000. – С. 10.

⁵ Кафаров Т. М. Проблема рецидива в советском уголовном праве / Т. М. Кафаров. – Баку : Элм, 1972. – С. 8–9.

⁶ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., пер. и доп. – М. : Юристъ, 1999. – С. 278.

найпоширенішим у літературі, адже в абсолютній більшості підручників зазначено поділ множинності саме на такі види¹.

Наведені позиції неодноразово піддавали критиці в науці кримінального права, з огляду на те, що такий поділ множинності проведено відразу за декількома критеріями, які виключають можливість одночасного застосування. Слушно зауважує В. О. Навроцький, що в зазначеній класифікації допущено принаймні два порушення:

1) проведено одночасно за двома підставами – наявність чи відсутність засудження (рецидив та повторність) та кількість вчинених діянь (сукупність злочинів – з одного боку та повторність і рецидив – з іншого);

2) як самостійні види множинності виділено явища різного ступеня узагальнення (рецидив охоплюється поняттям повторності злочинів). Разом з тим, вчений зазначив, що загалом класифікація видів множинності на сукупність, повторність та рецидив прийнятна, принаймні, у навчальних цілях².

Другий підхід до поділу множинності зводився до виділення двох її видів залежно від обраного критерію. Наприклад, Р. Р. Галиакбаров, М. Єфімов, Е. Фролов за характером діянь, що її утворюють, виділяють дві форми множинності: повторність і сукупність злочинів. Причому повторність для них це є всі випадки повторного вчинення злочину однією і тією ж особою. Рецидив, за переконанням цих учених, повинен охоплюватись поняттям «повторність злочинів»³. Такої ж думки дотримувались Б. А. Куринов⁴ і Н. Б. Алієв⁵.

¹ Советское уголовное право. Часть Общая: учебник / Б.В. Здравомыслов, М.А. Тельфер, П.И. Гришаев и др. – М. : Юридическая литература, 1982. – С. 252.

² Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 214.

³ Галиакбаров Р. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права / Р. Галиакбаров, М. Ефимов, Е. Фролов // Советская юстиция. – 1967. – № 2. – С. 5.

⁴ Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений / Б. А. Куринов. – М. : МГУ, 1984. – С. 160.

⁵ Алиев Н. Б. Множественность преступлений / Н. Б. Алиев // Социалистическая законность. – 1981. – № 6. – С. 27.

У запропонованій позиції також можна виявити певне порушення правил класифікації, оскільки при цьому як підставу поділу враховують кількість вчинених діянь. Однак ідеальна сукупність злочинів має місце при вчиненні одного діяння. Тому поділ множинності злочинів проводять і за таким критерієм, як характер поведінки винного – вчиняється кілька діянь, якими виконується два чи більше злочинів, або ж кілька злочинів вчиняються одним діянням на повторність злочинів та ідеальну сукупність.

З таких засад при кваліфікації множинності злочинів виходить низка вчених, які спеціально досліджували цей кримінально-правовий інститут: В. О. Навроцький¹, Ю. О. Красиков² та В. П. Малков³. Наприклад, В. П. Малков пропонує в основу диференціації форм множинності злочинів покласти не юридичний критерій, а соціальний, який посилює характер поведінки особи при вчиненні злочинів. У випадку вчинення множинності злочинів, які об'єднані їх повторенням, у свідомості винного щоразу відбувається боротьба між соціально корисними і соціально небезпечними мотивами, а сама повторність цих злочинних діянь свідчить про те, що соціально небезпечні мотиви беруть гору над соціально корисними⁴.

До другої форми множинності В. П. Малков відніс лише ідеальну сукупність злочинів, оскільки в основі множинності злочинів, що охоплюються поняттям реальної сукупності, лежить інший характер поведінки суб'єкта, ніж при ідеальній сукупності. Реальна сукупність, по суті, характеризується повторенням з боку суб'єкта суспільно небезпечних діянь і на цій основі може розглядатися як різновид повторності. З цього пи-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 215.

² Красиков Ю. А. Множественность преступлений: понятие, виды, наказуемость / Ю. А. Красиков. – М. : ВЮЗИ, 1988. – С. 95.

³ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 44.

⁴ Малков В. П. Совокупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 19.

тання В. Д. Філімонов зазначив, що різночасна сукупність злочинів є їх повторністю¹. У випадку множинності злочинів, які охоплюються поняттям ідеальної сукупності, моменту повторення немає. Ідеальна сукупність характеризується тим, що одним суспільно небезпечним діянням особа вчиняє не менше як два злочини. Ці види сукупності злочинів за своєю соціально-правовою природою не є однакові.

Рецидив В. П. Малков розглядає як різновид повторності злочинів, а не як одну із форм множинності. Він зазначив, що поняття повторності більш загальне, ніж поняття рецидиву, і обидва поняття одне одному логічно підпорядковані².

Ю. О. Красіков вважає, що, говорячи про форми множинності слід з'ясувати внутрішню структуру цього інституту та способи вираження в нормах кримінального права. Зокрема, вчений зазначив, що основою для виділення форм множинності злочинів може бути структура суспільно небезпечних діянь, яка характеризується або діянням з декількома наслідками, які зумовлені наявністю двох злочинів (ідеальна сукупність), або багаторазовістю суспільно небезпечних діянь, кожне з яких містить ознаки самостійного складу злочину (повторність). Отже, Ю. О. Красіков виділив також дві форми множинності злочинів: ідеальну сукупність та повторність злочинів.

У кримінально-правовій літературі вважається, що такий поділ може призвести до певних труднощів при кваліфікації діянь, вчинених повторно. Складно буде пояснити, вважає В. П. Малков, чому в одній ситуації діяння потрібно кваліфікувати за правилами сукупності злочинів, а в іншому – за такою кваліфікуючою ознакою як повторність³. Така ж складність залишається і в тому випадку, коли ми говоримо про повторність однорідних та тотожних злочинів. Наприклад, ч. 2 ст. 187 КК

¹ Філімонов В. Д. Общественная опасность личности отдельных категорий преступников и ее уголовно-правовое значение / В. Д. Філімонов. – Томск, Изд-во Томского университета, 1973. – С. 30.

² Малков В. П. Совекупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 16.

³ Малков В. П. Совекупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 107.

України передбачає кваліфікуючу ознаку «розбій, вчинений особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм». У випадку повторного вчинення особою розбою її дії повинні кваліфікуватись лише за ч. 2 ст. 187 КК України, а якщо розбій вчинено після бандитизму, то в такій ситуації утворюється сукупність злочинів. Під час вирішення питання кваліфікації в цих ситуаціях злочинець поставлений у нерівні умови. Вчинивши два розбої, особа притягається до кримінальної відповідальності фактично лише за другий злочин, перший злочин у формулі кваліфікації не відображається і судом не карається, оскільки така ситуація не створює підстав для призначення покарання за сукупністю злочинів, на відміну від випадку з бандитизмом.

Кваліфікуюча ознака розбою «повторність» означає, що розбій вчинено два і більше разів, тобто і десять, і двадцять. Але, якщо ці діяння кваліфікувати тільки за ч. 2 ст. 187 КК України, то можна зробити висновок, що особа відразу вчинила другий розбій, не вчинивши першого. Позиція, за якої перший розбій передбачений в самій ознаці «повторність», видається не зовсім правильною, оскільки вчинення першого розбою, крім матеріалів кримінальної справи, ніде не зазначено, а це порушує принцип повноти кримінально-правової кваліфікації. Тому розв'язати цю проблему можна за допомогою окремої кваліфікації кожного з елементів повторності злочинів. Така кваліфікація злочинів дасть змогу більш реально відобразити кількість вчинених злочинів і призначити відповідне покарання. У цьому випадку, якщо особа вчинила два і більше розбої, то злочини кваліфікуються за ч. 1 та ч. 2 ст. 187 КК України. Якщо розбій вчинений особою, яка раніше вчинила бандитизм, то злочини слід кваліфікувати за ст. 257 і ч. 2 ст. 187 КК України. Саме така кваліфікація забезпечує її повноту, точність, індивідуальність та законність, оскільки при цьому поза оцінкою не залишаються окремі епізоди (елементи повторності), кожен з яких становить самостійний злочин.

Представником третього підходу можна вважати Г. Г. Криволапова, Т. І. Созанського, які поділяють множинність злочинів за ознакою наявності судимості за попередній злочин. Кожен з них, незважаючи, що за основу поділу брали одну ознаку, наводив різ-

ну класифікацію. Зокрема, Г. Г. Криволапов множинність поділяв на дві форми – повторення та рецидив¹. Сукупності злочинів, як окремої форми множинності, в цьому випадку не передбачалось. Але повторність за характером вчинених злочинів поділялась на такі види: повторність тотожних злочинів, повторність однорідних злочинів, повторність різнорідних злочинів².

Зі свого боку, Т. І. Созанський за ознакою наявності судимості пропонує таку схему поділу множинності злочинів на види: множинність, пов'язана із засудженням і множинність, не пов'язана із засудженням. Множинність, не пов'язану із засудженням, своєю чергою, він поділяє на реальну сукупність злочинів та ідеальну сукупність злочинів (за ознакою кількості діянь), а реальну сукупність – на сукупність різнорідних злочинів та сукупність однорідних і тотожних злочинів (за ознакою характеру діяння). Множинність, пов'язану із засудженням, тобто рецидив, Т. І. Созанський поділяє на пенітенціарний і рецидив не пенітенціарний (за ознакою часу вчинення злочину), а не пенітенціарний рецидив – на загальний і спеціальний (за ознакою характеру діяння). Такий поділ, на його думку, «дасть можливість уникнути підміни повторності як виду множинності і повторності як кваліфікуючої ознаки злочину»³.

Отже, при класифікації, яку запропонував Т. І. Созанським, такі види сукупності злочинів, як ідеальна та реальна сукупність стають окремими формами «множинності злочинів, не пов'язаної із засудженням», а повторність злочинів, будучи поряд з неодноразовістю та систематичністю формою сукупності однорідних та тотожних злочинів, взагалі «випадає» із класифікації множинності як її окрема форма, прояв або вид. Біль-

¹ Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву и установление ее признаков органами внутренних дел / Г. Г. Криволапов. – М. : МССШМ МВД СССР, 1989. – С. 17.

² Там само. – С. 19.

³ Созанський Т.І. Види множинності злочинів / Т.І. Созанський // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства): матеріали науково-практичної конференції 4 – 5 квітня 2003. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2003 р. – С. 121–122.

ше того, виділення поряд з реальною сукупністю злочинів ще й такої форми їх множинності, як повторність, є очевидним хоча б тому, що реальна сукупність та повторність злочинів не виключають одна одну, у зв'язку з чим окремі вчені визначили цей прояв як «повторність-сукупність».

Крім того, А. А. Стрижевська зазначає, що автор наведеної «класифікаційної схеми» множинності злочинів не звертає уваги на кілька важливих моментів, зокрема: 1) вчинені діяння в поєднанні з іншими обставинами повинні утворювати окремі склади злочинів; вони, зокрема, не можуть бути елементами одного і того самого продовжуваного чи складеного злочину або злочину, склад якого передбачає кілька альтернативних діянь; 2) вчинені діяння кваліфікуються як окремі тотожні злочини або як однорідні злочини; при цьому однорідні злочини можуть утворювати повторність лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК 1960 р. чи КК 2001 р.; стадія вчинення умисного злочину, засудження особи за один чи кілька злочинів та вид співучасті самі по собі не впливають на наявність чи відсутність повторності; 3) повторність злочинів порізному відображається при їх кваліфікації. Зокрема, основними варіантами такого відображення з урахуванням особливостей чинного кримінального законодавства та тенденції судової практики можуть бути такі: а) повторність злочинів не знаходить свого відображення ні у формулі кваліфікації, ні в юридичному формулюванні звинувачення; б) повторність злочинів відображається і у формулі кваліфікації, і в юридичному формулюванні звинувачення; в) повторність злочинів не відображається у формулі кваліфікації, але обов'язково зазначається в юридичному формулюванні звинувачення¹.

Зміни, запропоновані Т. І. Созанським, зокрема щодо відмови повторності злочинів як виду множинності, уже втілені в зарубіжному законодавстві Російської Федерації, що дає можливість спрогнозувати їх доцільність.

¹ Стрижевська А. А. Деякі питання систематизації окремих проявів множинності злочинів у теорії кримінального права та Кримінальному кодексі України / А. А. Стрижевська // Судова апеляція. – 2006. – № 4. – С. 64.

Слід сказати, що регламентація множинності злочинів у кримінальному законі Російської Федерації базується на таких принципових положеннях: 1) посилення кримінальної відповідальності залежно від підвищення суспільної небезпеки вчиненого; 2) неможливість одночасної юридичної оцінки одного і того самого поєднання злочинів як декількох форм множинності злочинів¹.

Відповідно до цього кримінальна відповідальність за множинність злочинів має відповідати принципу справедливості. У ч. 2 ст. 6 КК Російської Федерації встановлено, що ніхто не може підлягати відповідальності два рази за один і той самий злочин. Вчинені два і більше злочини оцінюються з позиції декількох форм множинності злочинів у таких випадках:

1) коли вчинені злочини визнаються повторними лише у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу, тобто повторність, що складається з однорідних злочинів, одночасно є і сукупністю злочинів (наприклад, крадіжка і грабіж утворюють і повторність, і сукупність злочинів);

2) якщо мають місце різні стадії вчинення злочинів або один із злочинів вчинений у співучасті, а інший – одноосібно. У такій ситуації також наявна одночасно повторність і сукупність злочинів;

3) повторне вчинення злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. У такій ситуації є повторність і рецидив злочинів.

Б. В. Волженкін зазначив, що засудження за неодноразове вчинення злочинів з одночасним врахуванням сукупності і застосування правил складання покарань, призначених за кожний неодноразовий злочин, лише порушує принцип справедливості, що є неприйнятно². Тому він пропонує відмовитись від неодноразовості і в Загальній, і в Особливій частині КК, а до сукупності віднести вчинення будь-яких злочинів, зокрема і тотожних.

¹ Васильєва Е. Г. Формы множественности преступлений по действующему уголовному законодательству: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Евгения Григорьевна Васильева. – Ставрополь, 2005. – С. 10.

² Волженкин Б. В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ / Б. В. Волженкин // Законность. – 1998. – № 12. – С. 5-6.

Встановлення кримінальної відповідальності за множинність злочинів має бути також основане на положенні посилення покарання залежно від суспільної небезпеки вчиненого злочину. Із ч. 3 ст. 16 КК Російської Федерації випливало, що при неодноразовості тотожних злочинів сукупна суспільна небезпека не залежала від того, вчинено два чи більше злочинів і передбачалось призначення покарання у всіх випадках в межах санкції частини статті, за кваліфікуючою ознакою «неодноразово». У підсумку, як зазначила Є. Г. Васильєва, конструкція неодноразовості злочинів не відповідає положенням про посилення кримінальної відповідальності за множинність злочинів¹.

Оскільки неодноразовість не відповідала принциповим положенням регламентації множинності злочинів чимало російських вчених, зокрема, Б. В. Волженкін², Д. М. Молчанов³, Р. Б. Петухов⁴, Р. А. Санінський⁵, Є. Г. Васильєва⁶ та інші, пропонували відмовитись від неодноразовості (повторності) як виду множинності злочинів і як кваліфікуючої ознаки складу злочину. А випадки вчинення двох і більше тотожних злочинів слід віднести до сукупності злочинів.

У російській літературі були й інші підходи до вирішення цих питань. Наприклад, одні вчені пропонували для посилення

¹ Васильєва Е. Г. Формы множественности преступлений по действующему уголовному законодательству: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Евгения Григорьевна Васильева. – Ставрополь, 2005. – С. 46.

² Волженкин Б. В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ / Б. В. Волженкин // Законность. – 1998. – № 12. – С. 5.

³ Молчанов Д. М. Совокупность преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дмитрий Михайлович Молчанов. – Москва : МГЮА, 2000. – С. 55.

⁴ Петухов Р. Б. Множественность преступлений по Уголовному кодексу РФ: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Руслан Борисович Петухов – М., 1999. – С. 85.

⁵ Санинский Р.А. Теоретико-законодательные и правоприменительные аспекты множественности преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Роман Александрович Санинский. – СПб., 2004. – С. 114.

⁶ Васильева Е. Г. Формы множественности преступлений по действующему уголовному законодательству: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Евгения Григорьевна Васильева. – Ставрополь, 2005. – С. 52–53.

кримінальної відповідальності за множинність злочинів повернутися до поняття «вчинення злочину у вигляді промислу»¹, інші – кожне із вчинених тотожних злочинів, що утворюють неодноразовість, потрібно кваліфікувати окремо, тобто за сукупністю злочинів². Однак ці підходи законодавчо не були підтримані, в результаті чого ст. 16 КК Російської Федерації втратила чинність на підставі Закону Російської Федерації від 8 грудня 2003 р., відповідно повторність формою множинності не визнається. Відтепер КК Російської Федерації на відміну від КК України визнає вчинення двох або більше злочинів, передбачених однією і тією самою статтею або частиною статті, сукупністю злочинів.

Це викликало неоднозначну реакцію вчених, які наголошували на тому, що, усуваючи ознаку неодноразовості з конкретних статей Особливої частини КК, у яких вона фігурувала у виді кваліфікованих складів з більш суворою санкцією, законодавець не прорахував труднощів, що виникли на практиці. Наприклад, виключивши повторність (неодноразовість) із КК як форму множинності і як кваліфікуючу ознаку, законодавець у двох статтях залишив неодноразовість як ознаку основного складу злочину. Але, відповідно до ст. 17 КК Російської Федерації вчинення особою двох і більше злочинів з новим умислом утворюють сукупність злочинів за умови, що ні за один із злочинів особа не була засуджена, тобто між ст. 154, 180 і ст. 17 КК Російської Федерації склалася колізія.

Внаслідок віднесення тотожних злочинів до сукупності виникла також необхідність з'ясувати співвідношення сукупності злочинів та вчинення злочину щодо двох або більше осіб. О. І. Рарог зазначає, що, за російським КК, можна розглядати як самостійний вид множинності злочинів, який відрізняється від сукупності злочинів тим, що: 1) охоплює множинність тільки

¹ Майорова Е. И. Неоднократность преступлений по уголовному праву: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Елена Ивановна Майорова. – Москва, 1999. – С. 40.

² Черненко Т. Г. Формы множественности преступлений и их отражение в квалификации / Т. Г. Черненко // Уголовное право. – 2000. – № 4. – С. 40.

тотожних злочинів; 2) має місце лише у випадках, передбачених нормою Особливої частини КК, де використовується як обтяжуюча ознака (передусім йдеться про норми про посягання на життя, здоров'я і свободу людини); 3) обов'язково призводить до посилення покарання, незалежно від того, до якої категорії належить злочин, вчинений без цієї ознаки. Вчений пропонує з метою більш ефективного захисту особистих благ використовувати відповідну обтяжуючу ознаку більш широко і вважає, що ця проблема актуальна також і для українського кримінального права. Але для України важливим є інший її аспект: відмежування повторності злочинів від вчинення злочинів щодо двох або більше осіб. Проте і повторності, і вчиненню злочину щодо двох або більше осіб слід надати однакового кваліфікуючого значення шляхом одночасного включення обох цих ознак до переліку кваліфікуючих, передбачених тією самою частиною статті Особливої частини КК. За наявності єдиного умислу, спрямованого на заподіяння шкоди двом або більше потерпілим, злочин визнаватимуть кваліфікованим саме за цією ознакою, а за відсутності єдиного умислу – за ознакою повторності¹.

Низка вчених вважають, що питання виключення неодноразовості злочинів не достатньо опрацьоване в кримінологічному плані, адже, повторність злочинів – це реальність повсякденної практики². Можна сказати, що в основу розмежування видів множинності злочинів покладено нормативний підхід і законодавчу техніку. Прикладом такого підходу є Федеральний закон Російської Федерації від 8 грудня 2003 р., коли до уваги не було взято постанову Конституційного Суду Російської Федерації від 19 березня 2003 р. № 3-П «Про конституційність положень КК Російської Федерації, які регламентують правові наслідки судимості особи, неодноразовість та рецидив злочинів». Зокрема Конституційний Суд Російської Федерації

¹ Рарог А. И. Проблемы множественности преступлений по законодательству Республики Беларусь, РФ и Украины / А.И. Рарог // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – 2004. – № 2(2). Додаток 2. – С. 15–17.

² Галиакбаров Р. Уголовный кодекс РФ: поправки с проблемами / Р. Галиакбаров, В. Соболев // Уголовное право. – 2004. – № 2. – С. 15.

вказав: повторне вчинення злочину тягне встановлені кримінальним законодавством правові наслідки: судимість породжує особливі, такі, що складаються на основі кримінально-правового регулювання, публічно-правові відносини особи з державою, які при вчиненні цією особою нових злочинів служать підставою для оцінки її особистості і вчинених нею злочинів як таких, що характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, а тому мають на увазі застосування до неї більш суворих заходів кримінальної відповідальності. При цьому повторення злочину може враховуватись не лише як обставина, що обтяжує покарання, а й як така, що належить до суб'єкта злочину, кваліфікуюча ознака складу злочину, антисоціальна природа якого визначається систематичністю злочинної поведінки особи¹.

Конституційне положення про неможливість двічі бути притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61 Конституції України) неодноразово було предметом обговорення і в Україні. У правовій доктрині трапляються протилежні позиції, відповідно до яких допускається або буквальне тлумачення положення ч. 1 ст. 61 Конституції України (заборона двічі засуджувати особу за один і той самий злочин, а отже, попереднє вчинення особою злочину може бути ознакою складу нового злочину, вчиненого цією особою), або поширювальне тлумачення розглядуваного конституційного припису (повторність вчинення злочинів не може слугувати ознакою складу злочину, передбаченого в Особливій частині кримінального закону).

Варто зазначити, що використання законодавцем повторності і рецидиву як кваліфікуючих ознак основного складу не створює умов для повторного покарання, тобто за їх наявності попередній факт злочинної поведінки не карається ще раз, а лише враховується у випадку вчинення нового злочину як обставина, що впливає на його кваліфікацію або на покарання за нього, має місце посилення караності за той чи інший злочин.

¹ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 19 марта 2003 г. // Российская газета. – 2003. – 2 апреля.

Звідси випливає, що повторність злочинів конституційному принципу не суперечить і є необхідним заходом для посилення кримінальної відповідальності осіб, які повторно вчиняють злочини.

У науці кримінального права самостійною формою множинності злочинів називають ще й сукупність вироків¹. Автори підручника Загальної частини російського кримінального права вважають, що така думка заслуговує уваги, оскільки сукупність злочинів і рецидивів не охоплюють ситуації вчинення особою нового злочину в період відбування покарання за перший злочин, коли хоча б один із злочинів є необережний. У цій ситуації є сукупність вироків. Існують і інші випадки вчинення двох і більше злочинів, які охоплюються тільки сукупністю вироків, наприклад, коли хоча б один з умисних злочинів є злочином невеликої тяжкості².

Як відомо, вирок – це найважливіший акт правосуддя, який постановляється від імені держави, це завжди письмовий офіційний процесуальний документ. У кримінальному праві поняття «сукупність вироків» пов'язане із особливими правилами призначення покарання, визначеними в ст. 71 КК України, а не з видом злочинної діяльності особи. Тому, як зазначають І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін, при віднесенні сукупності вироків до виду множинності злочинів порушуються логічні принципи поділу понять, зникає єдина підстава для класифікації множинності, перекручуються її специфічні юридичні ознаки³. Відповідно до цього сукупність вироків не можна розглядати як вид множинності злочинів.

Жоден із запропонованих варіантів поділу множинності не отримав абсолютного визнання як такий, що відповідає всім

¹ Малков В. П. Назначение наказания по совокупности приговоров / В. П. Малков, Т. Г. Чернова // Российская юстиция. – 1999. – № 10. – С. 46–48.

² Российское уголовное право: в 2 т. – Т. 1: Общая часть: учеб. / Г. Н. Борзенков и др.; под ред. Л. В. Иногамовой-Хекай, В. С. Комиссарова, А. И. Рарога. – М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2006. – С. 275.

³ Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків: Фінн, 2008. – С. 161.

ознакам множинності, правилам поділу і визначає обсяг поняття. Тому, А. А. Стрижевська вважає, що коли характеризують різні прояви множинності, мова має йти не про їх класифікацію, а лише про певну систематизацію, яка передбачає: 1) узагальнення окремих проявів множинності злочинів за найбільш суттєвими в кримінально-правовому плані ознаками; 2) виділення найбільш типових форм (а не видів) множинності злочинів; 3) юридичну характеристику кожної з виділених форм множинності злочинів; це, зокрема, передбачає: розкриття основних юридичних ознак відповідної форми множинності злочинів; розгляд основних способів їх відображення в законі; визначення особливостей кримінально-правової кваліфікації найбільш типових форм множинності злочинів; виділення основних різновидів; з'ясування кримінально-правового значення¹.

З урахуванням такого підходу до систематизації окремих проявів множинності злочинів, типові її види мають бути виділені за такими ознаками: а) які юридичні склади вбачаються у злочинах, що утворюють множинність, – тотожні чи різні; б) коли (одночасно чи в різний час), у якій обстановці, у якій ситуації вчинялися злочини, що утворюють множинність; в) чи була особа судимою за попередній злочин на час вчинення наступного. Залежно від варіанта поєднання цих ознак між собою типовими формами множинності злочинів є їх сукупність, повторність і рецидив².

Можливо, у зв'язку з цим законодавець і закріпив у кримінальному законі окремо поняття повторності, сукупності і рецидиву, не об'єднуючи їх єдиним поняттям «множинність злочинів», що вимагає досліджувати ознаки та обсяг кожного з понять окремо. Крім того, повторність, сукупність та рецидив як окремі види

¹ Стрижевська А. А. Деякі питання систематизації окремих проявів множинності злочинів у теорії кримінального права та Кримінальному кодексі України / А. А. Стрижевська // Судова апеляція. – 2006. – № 4. – С. 67.

² Стрижевська А. А. Питання співвідношення поняття «множинність злочинів» та системного утворення «повторність, сукупність та рецидив злочинів» у доктрині кримінального права та чинному Кримінальному кодексі України / А. А. Стрижевська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіональної науково-практичної конференції 5–6 лютого 2004 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного ун-ту ім. І. Франка, 2004. – С. 368.

множинності злочинів, по-перше, не охоплюють усіх проявів множинності злочинів за КК України. Наприклад, вчинення особою нового злочину після постановлення вироку за попередній злочин, але до набрання цим вирокком законної сили, означаючи відсутність і рецидиву, і сукупності, демонструє правильність тези про те, що у ст. 32–34 КК України виокремлено не всі, а тільки найбільш типові (розповсюджені) прояви злочинної поведінки однієї і тієї самої особи. Тобто названі у ст. 32–34 КК України форми не вичерпують кримінально-правового інституту «множинність злочинів», який за своїм обсягом є ширшим, ніж законодавче утворення «повторність, сукупність та рецидив».

З уваги на те, що вже упродовж багатьох років жоден варіант поділу множинності не відповідає усім правилам поділу і визначенню обсягу поняття, і відповідно значна частина проблем кваліфікації повторності злочинів обумовлені методологічною помилкою: поняттям і класифікацією множинності, пропонуємо множинність злочинів замінити поняттям повторності злочинів. Адже злочин – це соціальне явище, подія, яка відбувалася або відбувається тепер, отже, вона є повторюваною, а не множиною. Подія може повторюватися неодноразово через те, що ні в природі, ні в суспільстві ізольованих подій не буває, вони відбуваються в якійсь визначеній системі подій. Тому злочини вчиняються шляхом повторення. Як зазначив П. К. Кривошеїн, «множинність не відбиває і не може відбити соціальну суть злочинної поведінки. Множина – категорія математики та математичної логіки. І тому цього терміна немає і не може бути ні в Загальній, ні в Особливій частинах кримінального права»¹. Можливо тому, законодавець термін «множинність злочинів» у кримінальному законі не використовує.

Відправною точкою для розуміння юридичної природи вчинення двох і більше злочинів пропонується брати семантичне тлумачення тих термінів, які його становлять. Так, слово «множинність» у тлумачному словнику виражена словом

¹ Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів: навч. посіб. / П. К. Кривошеїн, В. М. Слісаренко. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1993. – С. 27.

«множина» і означає: 1) форму числа, співвідносну з одиницею, яка вживається тоді, коли йдеться про два предмети чи більше; 2) сукупність елементів, об'єднаних за певною ознакою. Якщо злочин – це «діяння, вчинене суб'єктом злочину» (ч. 1 ст. 11 КК України), то множинність злочинів – це сума злочинів, вже вчинених суб'єктом злочину. А оскільки злочин і його вчинення – це різні явища, то сума, скажімо, двох злочинів (множинність двох злочинів) не може бути охарактеризована як «вчинення двох і більше злочинів».

Натомість зміст слів «повторність», «повторити», «повторювати» визначається як: 1) який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге; 2) робити знову, ще раз те саме; 3) повторювати свої слова, вчинки і т. ін. Виходячи з цього, всі випадки вчинення тотожних, однорідних та різнорідних злочинів, а також злочинів, які пов'язані і не пов'язані з попереднім засудженням, можна охопити поняттям повторності злочинів.

Виділяючи повторність злочинів для позначення випадків вчинення особою декількох злочинів, слід виходити з того, що вона відображає специфіку реальної дійсності, коли особа шляхом повторення вчиняє кілька діянь, якими виконується два чи більше злочинів, тобто це соціально-правове явище, яке знаходить своє місце і у структурі, і в динаміці злочинності. Відповідно, у кримінальному законі має бути передбачено підвищену кримінальну відповідальність за вчинення декількох злочинів. І тому повторність злочинів впливає і на кримінально-правову оцінку, і на призначення покарання. Відповідно до цього вона передбачена в кримінальному законі як кваліфікуюча ознака і обтяжуюча ознака, що істотно впливає на ступінь суспільної небезпеки діяння; вона відносно є поширеною серед злочинів певного виду; вона характеризує як злочин, так і особу винного.

Викладене у цьому розділі роботи дає можливість зробити такі висновки:

1. У науці кримінального права досить широко і глибоко досліджено поняття повторності злочинів. Але, незважаючи на пильну увагу до цієї проблеми, процес формування вчення про повторність злочинів в українській кримінально-правовій доктрині досі є складним і суперечливим.

2. Перші згадки про повторність злочинів датовані у XIV ст. у період феодальної роздробленості. Сам термін тоді не вживався, але його врахування засвідчує аналіз нормативних актів, які діяли в той час. Визначення повторності злочинів з'явилося у «Зводі законів Російської імперії» 1832 р., яке в принципі збігалось з поняттям рецидиву. Наприкінці XIX – на початку XX ст. під повторністю розуміли вчинення декількох злочинів, які можуть бути тотожними, однорідними та різнорідними. Розвиток кримінального законодавства радянської епохи створив передумови сучасного стану нормативного регулювання повторності злочинів.

3. Аналіз кримінальних кодексів більшості пострадянських держав дає можливість стверджувати, що поняття повторності злочинів містить такі ж ознаки, які впливають із нормативного визначення повторності злочинів, передбаченого ст. 32 КК України. Крім цього, повторність використовується законодавцем і для диференціації, і для індивідуалізації кримінальної відповідальності. Однак питання кваліфікації повторності злочинів на сьогодні так і не вирішені.

4. У більшості кримінальних кодексів європейських держав повторність злочинів розглядається лише в контексті призначення покарання. Поняття повторності злочинів вони не містять і не визначають правил кваліфікації повторності злочинів.

5. Усі випадки вчинення двох і більше злочинів, незалежно від їх тотожності, однорідності чи різнорідності, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням та які не пов'язані з попереднім засудженням запропоновано охопити поняттям повторності злочинів.

Розділ 2

ЗМІСТ ТА ОБСЯГ ПОНЯТТЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

2.1. Ознаки повторності злочинів та її поняття

Визначення понять у правових дослідженнях має відправне значення¹, і подальші міркування про кримінальну-правову оцінку повторності злочину можуть бути позбавлені будь-якої рації, якщо відправне поняття – поняття повторності злочинів – залишається недостатньо зрозумілим. Як слушно зауважено, поняття є не лише певним концентратом знань, підсумком пізнання на певному етапі, а й засобом для подальшого пізнання². Саме тому важливо попередньо з'ясувати поняття повторності злочину для подальшого дослідження питань її кваліфікації.

З'ясування поняття повторності злочинів доцільно розпочати із розгляду його ознак. Адже поняття в науці розглядають як форму мислення, яке відображає предмети та явища об'єктивного світу в їхніх суттєвих і специфічних ознаках, а також зв'язки і відношення між предметами та явищами³. Поняття повторності злочинів, як і будь-яке інше поняття, має дві основні характеристики: зміст та обсяг. Обсяг поняття – це відображена в свідомості множинність (клас) предметів (або явищ), кожний з яких має ознаки, зафіксовані в досліджуваному по-

¹ Манов Г. Н. О понятиях и их определениях в общей теории государства и права / Г. Н. Манов // Актуальные проблемы теории социалистического государства и права. – М. : ИГП АН СРСР, 1974. – С. 75.

² Войшвилло Е. К. Понятие / Е. К. Войшвилло. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1967. – С. 131.

³ Карамишева Н. В. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів вузів / Н. В. Карамишева. – Львів : Стрім, 1998. – С. 53.

нятті¹, а зміст – це відображена у свідомості сукупність властивостей, ознак і відношень предметів, ядром якої є відмінні істотні властивості, ознаки і відношення². Розкрити зміст аналізованого поняття можна через його визначення. При цьому потрібно виділити і охарактеризувати істотні ознаки повторності злочинів. Під ознаками в науці прийнято розуміти все те, в чому предмети, явища подібні одне з одним або в чому вони відрізняються між собою; показник, сторона предмета чи явища, за якою можна пізнати, визначити або описати предмет чи явище³. На цій основі можна буде сформулювати дефініцію поняття – тобто логічно розкрити його зміст, завдяки чому буде з'ясовано суть поняття повторності злочинів, показано його відмінність від інших предметів, явищ.

Відомо багато способів визначення поняття, виявлення його істотних ознак, але найбільш поширеним є визначення поняття через родово-видове співвідношення. І при встановленні ознак повторності злочинів необхідно відшукати в системі понять та категорій кримінального права родово для повторності поняття.

Оскільки проблему повторності злочинів традиційно розглядають при висвітленні питань множинності злочинів, то важливо дослідити загальні ознаки множинності злочинів. У юридичній літературі множинність злочинів визначають, зокрема, як:

– випадки вчинення особою двох або більше злочинів, незалежно від того, піддавалась вона засудженню чи ні, якщо при цьому хоча б по двох із них не погашено юридичних наслідків або немає процесуальних перепон для кримінального переслідування⁴;

– вчинення однією особою або співучасниками двох чи більше злочинних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного складу злочину⁵;

¹ Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М.: Наука, 1976. – С.403.

² Там само. – С. 557.

³ Там само. – С. 477.

⁴ Малков В. П. Совокупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 11.

⁵ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 5.

– вчинення особою самостійно (або у співучасті) двох чи більше злочинних діянь, кожне з яких передбачене в Особливій частині КК як самостійний склад злочину, за умови, що кожне з цих діянь не втратило кримінально-правового значення і немає правових перешкод для здійснення кримінального судочинства¹.

З уваги на викладене, можна виділити такі загальні ознаки множинності злочинів:

- 1) одна і та ж особа вчинила декілька злочинів;
- 2) хоча б два злочини зберігають кримінально-правове значення;
- 3) хоча б щодо двох злочинів відсутні процесуальні перепони для застосування до кримінальної відповідальності.

З'ясування родового поняття для повторності злочинів – множинність злочинів, – дає можливість визначити, що повторність злочинів характеризується такими ж ознаками, що й відповідне родове поняття, зокрема:

– ознака вчинення однією особою двох і більше злочинів є необхідною ознакою повторності злочинів, в той же час не вказує на жодну відмінність між повторністю злочинів та іншими видами множинності злочинів.

– ознака зберігання юридичних наслідків раніше вчиненого злочину забезпечує існування множинності злочинів як такої. Збереження злочином кримінально-правового значення вказує на те, що вчинене особою діяння ще містить суспільну небезпеку, особа ще не виправилась, а тому ці обставини повинні бути враховані при подальшій оцінці поведінки особи².

– щодо третьої ознаки, то слід сказати, що процесуальні перепони не є положеннями, які можна вирішити в кримінально-правовій площині, а ті з них, що стосуються кримінального права, можна віднести до правових властивостей і назвати їх

¹ Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Фінн, 2008. – С. 15–16.

² Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія / Т. І. Созанський. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 45.

такими, що мають кримінально-правове значення. Тому виділяти таку ознаку видається недоцільно в понятті множинності злочинів і, відповідно, в поняттях її видів.

Отже, встановлюючи родово-видове співвідношення повторності і множинності злочинів, можна визначити таку обов'язкову для повторності ознаку, як вчинення двох і більше злочинів в різний час.

Одним із найпростіших способів виявлення основних властивостей досліджуваного поняття та формулювання його визначення є аналіз наявних у спеціальній літературі поглядів. Визначення, які зустрічаються в літературі, умовно можна поділити на дві групи. Одні вчені спеціально не зупиняються на виділенні ознак повторності злочинів, наводячи їх у визначенні відповідного поняття. Інші ж подають відповідні визначення та наводять ознаки поняття повторності злочинів.

До першої групи можна віднести П. Святохіна, В. Жгутова, які сформулювали поняття повторності злочинів як вчинення злочину особою, яка раніше вчинила такий же злочин чи вказаний у законі однорідний злочин, незалежно від того чи була особа притягнена до кримінальної відповідальності за попередній злочин, за умови, що не знята і не погашена судимість і не сплили строки давності кримінальної відповідальності¹. А. І. Свінкін вважає, що повторність злочинів – це вчинення хоча б двох тотожних, а у випадках, передбачених законом, і однорідних суспільно небезпечних діянь, жодне з яких не було предметом судового розгляду².

В. Г. Беляєв, Н. М. Свідлов вважають, що повторністю є вчинення особою до засудження тотожних чи однорідних злочинів³.

¹ Святохин П. К понятиям о повторности и неоднократности преступлений / П. Святохин, В. Жгутов // Советская юстиция. – 1971. – № 21 – С. 18.

² Свинкин А. И. Оптимальное конструирование квалифицированных составов по признакам повторности и рецидива: сб. учен. трудов / А. И. Свинкин // Советская юстиция. – 1975. – Вып. 37. – С. 30–32.

³ Беляев В. Г. Вопросы квалификации убийств: учебное пособие / В. Г. Беляев, Н. М. Свидлов. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1984. – С. 34.

Незважаючи на те, що згадані вчені не вказували безпосередньо на ознаки повторності злочинів, аналіз розглянутих визначень дає підстави зробити висновок, що ознаками повторності злочинів є:

- вчинення особою двох і більше тотожних злочинів;
- вчинення особою двох і більше однорідних злочинів, у випадках спеціально передбачених кримінальним законом;
- вчинення двох і більше злочинів до засудження.

Як бачимо, перший спосіб об'єктивізації поняття повторності злочинів не дає можливості виділити більш-менш чіткий перелік істотних ознак дослідженого явища та поняття, яке його позначає.

Другу групу становлять вчені, які подають ознаки та наводять визначення поняття повторності злочинів. Наприклад, М. І. Бажанов вважає, що повторність злочинів як вид множинності злочинів має місце тоді, коли вчинено два чи більше злочини, незалежно від того, чи була особа засуджена за перший з них. І відповідно виділив такі ознаки повторності злочинів: 1) вчинення двох або більше самостійних одиничних злочинів особою чи групою осіб; 2) одиничні злочини, які входять у повторність, вчиняються в різний час; 3) для повторності злочинів не має значення чи була особа засуджена за раніше вчинений злочин; 4) повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, або знята чи погашена судимість¹.

В. О. Навроцький також виділив ознаки, які характеризують саме повторність злочинів як вид множинності, а саме: 1) посягання вчиняється шляхом повторення; 2) за перший злочин особа не була засуджена або ж була засуджена, однак цій судимості закон не надає кваліфікуючого значення; 3) у статті Особливої частини КК повторності надано значення ознаки складу злочину; 4) кожне з двох чи більше діянь становить собою окремих злочин².

¹ Беляев В. Г. Вопросы квалификации убийств: учебное пособие / В. Г. Беляев, Н. М. Свидлов. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1984. – С. 49–50.

² Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 348.

Погоджуючись загалом із запропонованими ознаками, слід зазначити, що навіть у випадках, коли повторність не передбачена як ознака у складі злочинів, вона все одно існуватиме як явище і впливатиме на призначення покарання.

І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін виділяють кількісні і якісні ознаки повторності злочинів, зокрема, кількісна ознака – це вчинення особою (групою осіб) самостійних одиничних злочинів. До якісних ознак вчені відносять: 1) злочини при повторності мають передбачатись однією і тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК; 2) тотожні чи однорідні одиничні злочини, що утворюють повторність, можуть мати різний характер, бути простими чи складними; 3) для поняття повторності немає значення, чи були злочини, з яких вона складається, закінченими, чи один з них був лише готуванням до злочину або замахом на нього; 4) повторність виникає і в тих випадках, коли один або декілька злочинів, з яких вона складається, вчинені у співучасті; 5) всі злочини, з яких складається повторність, вчиняються в різний час і віддалені один від одного певним проміжком часу; 6) повторність має місце незалежно від того, чи була особа засуджена за раніше вчинений нею злочин; 7) збереження кримінально-правового значення хоча б двома злочинами, що створюють повторність¹.

Вважаємо, що наведені ознаки в цілому правильно розкривають поняття повторності, все ж таки мають певні недоліки, оскільки не виділено найбільш суттєвих ознак, які виражають специфіку саме повторності злочинів, а не множинності злочинів загалом. Тож необхідно проаналізувати окремі ознаки повторності злочину, аби, дослідивши їхні сторони, відшліфувавши всі аспекти розуміння, потім зібрати ці ознаки у внутрішньо єдине, логічно вивірене, чітке і якомога більш адекватне визначення поняття повторності злочинів. Вищевикладене свідчить, що існує проблема визначення самої кількості ознак повторності злочину, які є необхідними і достатніми для відо-

¹ Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Фінн, 2008. – С. 99–110.

браження її сутності і відмежування від усіх суміжних понять¹, як того вимагають логічні правила визначення поняття.

Узагальнивши вище викладене, варто зауважити, що більшість науковців, які давали визначення повторності злочинів, вказували на обов'язковість такої ознаки, як вчинення особою двох або більше одиничних злочинів. Як слушно відзначив В. П. Малков, «наявність вчинення однією і тією ж особою двох чи більше злочинів – необхідна юридична ознака повторності злочинів»².

За своєю юридичною природою злочин як соціальне явище завжди одиничний і не втрачає свого значення навіть у випадку повторного його вчинення. Тому «повторний злочин» поняття умовне, узагальнююче. У юридичній літературі під одиничним злочином розуміють просте чи ускладнене суспільно небезпечне діяння, яке має взаємопов'язані об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що повторюються в об'єктивній дійсності саме в такому сполученні, містить ознаки одного складу злочину і кваліфікується за однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК³. Саме з таких одиничних злочинів і складається повторність злочинів. Одиничні злочини, які утворюють повторність злочинів, можуть мати різний характер. Повторність має місце при вчиненні двох або більше простих одиничних злочинів, триваючих, продовжуваних та ускладнених. Наприклад, повторність злочинів наявна при вчиненні таких простих злочинів, як крадіжка і шахрайство, або такого простого злочину як грабіж і такого триваючого як ухилення від сплати податків, ускладненого злочину як розбій і простого злочину як тілесне ушкодження.

Повторність утворює вчинення двох чи більше одиничних злочинів:

- 1) попереднього – вчинення якого передує повторності;

¹ Жеребкін В. С. Логіка / В. С. Жеребкін. – Х.-К. : Основа – Знання, 1999. – С. 46–48.

² Малков В. П. Повторність преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 23.

³ Зінченко І. О. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін. – Харків: ФІНН, 2010. – С. 39.

2) кожного наступного – який, власне, і є повторним.

Такі злочини виступають елементами повторності. У випадках, коли попередній і наступний (повторний) злочини названі в диспозиції відповідної частини статті Особливої частини КК, повторність злочинів виступає як кваліфікуюча ознака складу злочину. Якщо повторність злочинів прямо не передбачена в статті Особливої частини КК (наприклад, особа вчинила два умисних тяжких тілесних ушкоджень), вона розглядається як обставина, що обтяжує покарання.

В. О. Навроцький дослідив, що попередній і наступний злочини в КК України позначені по-різному, зокрема попередній злочин:

– шляхом вказівки на його назву. Наприклад, у ч. 2 ст. 187 КК України передбачено: «Розбій, вчинений... особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм»;

– через перелік статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідний злочин. Зокрема, в ч. 2 ст. 307 КК України вказано: «Ті самі дії, вчинені повторно або ...особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308–310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу»:

– називається родове поняття певного злочину та визначаються обмеження – вчинення яких саме злочинів не повинно утворювати повторність. Наприклад, у п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України встановлено відповідальність за умисне вбивство за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу¹.

Повторний злочин позначений у КК України шляхом використання законодавцем різних прийомів:

– прямо називає його. Це має місце тоді, коли простий вид злочину вчиняється однією дією. Наприклад, у ч. 2 ст. 185 КК України зазначено: «Крадіжка, вчинена повторно...»;

– вказує на те, що повторність утворюють «ті ж дії», «ті самі дії» – тобто ті дії, які передбачені частиною першою статті. Наприклад, злочин, передбачений ст. 199 КК України, може бу-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 356.

ти вчинений шляхом виконання семи альтернативних дій, а в ч. 2 цієї статті передбачено відповідальність за «за ті самі дії, вчинені повторно». Вчинення будь-якої із них дає підставу кваліфікувати злочин за ознакою повторності. Попередній і наступний злочини можуть бути вчинені не обов'язково однаковими діями, а будь-якими з тих, які вказані в диспозиції статті про простий вид відповідного злочину;

– встановлює відповідальність за повторність у випадку вчинення дій, передбачених певною частиною статті КК. Наприклад, у ч. 3 ст. 109 КК України зазначено: «Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені... повторно». У таких випадках наступний злочин має полягати в діях, які тотожні тим, що передбачені частиною статті, до якої відсилає норма про відповідний повторний злочин¹.

Слід відзначити, що у п. 1 примітки до ст. 185 КК 2001 р. коло злочинів, вчинення яких є передумовою інкримінування особі ознаки «вчинення злочину повторно» у межах статей 185, 186, 189–191 КК 2001 р., значно звужено, коли порівняти з аналогічними п. 1 примітки до ст. 81 та п. 1 примітки до ст. 140 КК 1960 р. Якщо не зважати на диференційовану охорону різних форм власності у КК 1960 р., то відповідники злочинів, передбачених статтями 185, 186, 189 – 191 КК 2001 р., за КК 1960 р. – крадіжка (ст. 81, 140), грабіж (ст. 82, 141), шахрайство (ст. 83, 143), заволодіння державним або колективним майном шляхом привласнення, розтрата або зловживання посадовим становищем (ст. 84), вимагання (статті 86², 144) визнавались вчиненими повторно, якщо вчиненню одного з цих злочинів передувало вчинення будь-якого з них, а також вчинення одного із злочинів, передбачених статтями 69, 86, 142, 223, 228³, 229², 229¹⁷, 229¹⁹ КК 1960 р. Порівняно з аналогічними переліками злочинів у КК 1960 р. при визначенні повторності у корисливих злочинах проти власності низка злочинів не була відображена у КК 2001 р. У теорії кримінального права такі зміни вважають некоректними, оскільки особливістю таких злочинів, як розкрадання радіоак-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 356–357.

тивних речовин, розкрадання наркотичних засобів та психотропних речовин, розкрадання вогнепальної зброї та інших подібних їм є те, що їх предметом може бути майно, наділене особливими властивостями, або таке, що має особливе значення, незаконне використання якого становить загальну небезпеку для людей або їхнього здоров'я¹. Інакше кажучи, в цьому випадку закон бере під охорону не стільки майно як річ, що має матеріальне значення, скільки саму властивість речі, її призначення. У такий спосіб охороняється і громадська безпека та здоров'я населення, і право власності окремих суб'єктів, яке в нашому випадку виступає додатковим об'єктом.

Отже, з точки зору комплексної кримінально-правової охорони власності, відновлення «розширеного переліку» злочинів (переліку, до якого входили б усі злочини в межах КК, що посягають як на власність, так і на інші об'єкти кримінально-правової охорони, які є спеціальними нормами щодо норм, сформульованих у межах Розділу VI Особливої частини КК) у межах п. 1 примітки до ст. 185 КК 2001 р. виглядає обґрунтованим. У зв'язку з цим О. В. Ільїна вважає за доцільне внести до п. 1 примітки до ст. 185 КК України зміни, спрямовані на визнання злочинів, передбачених статтями 185, 186, 189–191 КК, вчиненими повторно й у тих випадках, коли їх вчиненню передувало вчинення злочинів, передбачених статтями 289, 308, 312, 313, 410 КК України². Крім того, «розширені» переліки, подібні до того, що мав місце у КК 1960 р., збереглися у нових кримінальних кодексах республік колишнього СРСР. Наприклад, у п. 3 примітки до ст. 175 КК Республіки Казахстан зазначено, що неодноразовим у ст. 175–181 цього кодексу визнається вчинення злочину, якщо йому передувало вчинення одного або більше злочинів, передбачених цими статтями, а також статтями 248, 255 та 260 цього Кодексу. Стаття 248 КК Республіки Казахстан встановлює відповідальність за розкрадання

¹ Матьшевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ним преступления / П. С. Матьшевский. – К. : Юринком, 1996. – С. 190.

² Ільїна О. В. Кваліфікація повторного вчинення корисливих злочинів проти власності / О. В. Ільїна // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 14.

або вимагання радіоактивних матеріалів, ст. 255 – за вимагання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та вибухових пристроїв, ст. 260 – за розкрадання або вимагання наркотичних засобів або психотропних речовин.

У зв'язку із змінами в законодавстві часто постає питання, якою редакцією статті Особливої частини КК слід керуватися, визначаючи наявність попереднього злочину.

Наприклад, особа вчинила бандитизм в період дії КК 1960 р., а вже після набрання чинності КК 2001 р. вчинила розбій. Умови відповідальності за бандитизм за новим КК змінено, що зумовлено регламентацією відповідних питань в ч. 4 ст. 28 КК 2001 р. Можливі ситуації, коли особа підлягала б кримінальній відповідальності за кримінальним законом, який діяв на момент вчинення діяння, однак відповідні дії не визнаються злочинними за новим законом.

Розглянемо два способи вирішення цього питання. Одна позиція полягає в тому, що потрібно керуватися редакцією статті, яка діяла на момент вчинення відповідного злочину. Тобто, якщо діяння становило собою попередній злочин, названий в диспозиції статті про наступний (повторний) злочин, або було передбачене статтею, номер якої названо в статті про повторний злочин, то наступний злочин визнається повторним, незалежно від того, що згодом стаття викладена в новій редакції чи в силу інших причин змінено умови кримінальної відповідальності, посилена караність попереднього злочину. При цьому елементом повторності слід визнавати і злочин, вчинений тоді, коли така повторність ще не була передбачена як кваліфікуюча ознака.

Другий підхід зводиться до того, що попередній злочин повинен бути вчинений вже після набрання чинності статтею про відповідальність за повторне посягання. Цей (попередній) злочин повинен бути передбачений статтею Особливої частини, яка діє в редакції, чинній на момент встановлення чи зміни умов відповідальності за повторний злочин.

Слід погодитись із позицією В. О. Навроцького, що перевагу слід віддати другому із вказаних можливих рішень, оскільки:

1) діяння, яке не є злочинним на час вчинення наступного діяння, саме собою не може виступати і елементом повторності. Адже повторність утворює вчинення двох чи більше злочинів. Вчинення лише одного діяння (наступного) не веде до виникнення повторності злочинів;

2) положення ч. 2 ст. 4 КК України про те, що злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв на час вчинення цього діяння щодо повторності злочинів, означає, що такий закон повинен діяти на момент вчинення і попереднього, і наступного злочинів;

3) визнання діяння, яке не становить собою злочину, елементом повторності суперечить положенням про зворотню дію закону про кримінальну відповідальність у часі (ст. 5 КК України);

4) поширений у КК вислів «дії, передбачені частиною першою цієї статті», який використовується для вказівки на аналізований вид множинності злочинів, означає, що дії мають бути передбачені саме цією статтею, а не такою, яка діяла в попередній редакції;

5) врахування злочину, передбаченого більш м'яким раніше чинним законом, елементом повторності – щонайменше несправедливо. Адже, при цьому особі не надано шансу зважити свою поведінку з врахуванням посилення відповідальності за попередній злочин. Цілком можливо, що, знаючи про посилення відповідальності за повторність, усвідомлюючи, що попереднє діяння враховано як елемент повторності, особа відмовиться від вчинення наступного посягання¹.

Отже, до прикладу, незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене повторно, передбачає, що особа раніше вчинила злочин, передбачений ст. 289 КК 2001 р., а не угон транспортних засобів, який кваліфікувався за ст. 215³ КК 1960 р.

Поняття злочину охоплює і суспільно небезпечні діяння особи, які є закінченими, і суспільно небезпечні діяння, що становлять собою незакінчений злочин (готування до злочину та замах на злочин). Так само поняття злочину охоплює не тільки

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 358–359.

діяння виконавця злочину, а й діяння співучасників злочину. Як зазначив В. М. Кудрявцев, особа визнається такою, що вчинила злочин, незалежно від того, чи вчинила вона закінчений злочин чи тільки готування до злочину або замах на злочин, була вона при цьому виконавцем злочину чи організатором, підбурювачем, пособником¹.

Відповідно, для поняття повторності злочинів не має значення, чи обидва злочини були закінченими, чи це було готування до злочину або замах на вчинення злочину. Наприклад, якщо особа спочатку вчинила замах на крадіжку, а потім готування до грабежу, вчинені нею злочини за наявності інших необхідних ознак утворюють повторність. Однак, слід мати на увазі такі випадки, коли особа вчинила готування до злочину чи замах на злочин, а потім наступними діями доводить початий злочин до кінця. У такому разі повторності злочинів немає, оскільки попередня злочинна діяльність немає самостійного значення і охоплюється складом закінченого злочину².

Для поняття повторності не має значення і форми співучасті. Наприклад, якщо спочатку суб'єкт вчинив підбурювання до замаху на умисне вбивство однієї особи, а потім пособництво в умисному вбивстві іншої особи, дії такого суб'єкта за наявності інших ознак теж утворюють повторність злочинів.

Зауважимо, що діяння, які складають повторність злочинів, повинні утворювати самостійні склади злочинів. Наприклад, В. О. Владіміров зазначає, що повторними можуть бути встановлені такі суспільно небезпечні діяння особи, кожні з яких окремо містять ознаки самостійного складу злочину³. Самостійний характер кожного із вчинених злочинних діянь має вирішальне значення при відмежуванні повторності злочинів від продовжуваного злочину. Як відзначив Н. О. Стручков, іноді

¹ Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 310.

² Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву / Н. Д. Дурманов. – М. : Госюриздат, 1955. – С. 11.

³ Владимиров В. А. Квалификация повторных преступлений против личной собственности граждан / В. А. Владимиров // Труды высшей школы МООН РСФСР. – Вып. 12. – 1965. – С. 116.

те, що здається самостійним злочином, є лише окремим епізодом чи способом вчинення іншого більш тяжкого злочину, частиною складеного злочину¹.

Аналіз статей Особливої частини КК України, які передбачають повторність як кваліфікуючу ознаку, дають можливість зробити висновок про те, що повторність злочинів – це вчинення особою таких суспільно небезпечних діянь, кожне з яких є кримінально-карним, тобто є злочином. Іншими словами, для визнання в суспільно небезпечних діяннях особи повторності злочину потрібно, насамперед, встановити, що як в першому, так і в другому випадку особа вчинила злочин, а не будь-яке інше правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України, злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. У ч. 2 ст. 11 КК України зазначено, що не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

При кваліфікації злочинів важливо враховувати, що в деяких випадках у кримінальному законі передбачена адміністративна преюдиція як умова визнання діяння особи злочином. Злочин має місце тоді, коли він утворений повторенням кількох адміністративних чи інших проступків. При створенні КК України 2001 р. його розробниками була задекларована відмова від конструювання злочинів з адміністративною преюдицією, оскільки це означало невиправдану криміналізацію діянь, які не досягли того ступеня суспільної небезпечності, який властивий злочинів².

Фактично преюдиція в КК України збережена. Такими злочинами є: 1) ч. 1 ст. 337 «Ухилення військовозобов'язаного від вій-

¹ Стручков Н. А. Назначение наказания при совокупности преступлений / Н. А. Стручков. – М. : Госюриздат, 1957. – С. 24-25.

² Пояснювальна записка до проекту Кримінального кодексу // Українське право. – 1997. – № 2. – С. 145.

ського обліку після попередження, зробленого відповідним військовим комісаріатом» (ст. 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення); 2) ст. 391 «Злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної установи або інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або у виді позбавлення волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери) або переводилась на більш суворий режим відбування покарання» (ч. 3 ст. 101 Кримінально-виконавчого кодексу України); 3) ч. 2 ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби... вчинені повторно протягом року» (Дисциплінарний статут Збройних Сил України від 24 березня 1999 р.)¹.

В. П. Дробот вважає, що класифікація статей КК України, які передбачають кримінальну відповідальність при адміністративній чи дисциплінарній преюдиції, є незавершеною. У зв'язку з цим він вважає висновки В. О. Навроцького про те, що диспозиції статей Особливої частини сформовані так, що кримінальна відповідальність може настати і тоді, коли особа не притягалася за перше правопорушення до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності; що факт не притягнення особи до юридичної відповідальності за попереднє правопорушення не змінює суті складу злочину; що до одного з правил кваліфікації злочинів з преюдицією момент закінчення злочину, наявність співучасті та її форми, вид співучасника визначаються лише щодо другого із вчинених діянь (оскільки перше діяння не становить собою злочину) є обґрунтованими тільки до конкретно вказаних ним складів, але не до злочинів з преюдицією взагалі².

Щоб підтвердити ці тези В. П. Дробот звернувся до аналізу ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення». Він

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 370.

² Дробот В. П. О возвращении административной преюдиции в Уголовный кодекс Украины / В. П. Дробот // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 4. – С. 147.

вважає, що ч. 1 ст. 382 КК України «Умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню» можна віднести до злочинів з преюдицією, а правовим актом, який передбачає відповідальність за преюдиційне діяння, є ст. 87 Закону України «Про виконавче провадження»¹.

Разом з тим, не можуть утворити повторності злочинів такі діяння особи, які через малозначність у першому випадку розглядалися як адміністративне, дисциплінарне правопорушення, а в другому випадку через підвищену суспільну небезпеку – як злочин. У цих випадках вчинені різні за характером суспільної небезпеки і юридичною природою діяння.

Отже, кожне з двох чи більше діянь, які утворюють повторність злочинів, повинні становити собою злочин, а не бути складовими одного і того ж посягання.

Другою ознакою повторності злочинів, яку виділяють вчені і яка впливає з нормативного визначення цього поняття, є вчинення двох і більше злочинів неодноразово. Слово «неодноразово» визначається як «який здійснюється, відбувається і т. ін. не в той самий час із чим-небудь іншим»². Відповідно злочини, які утворюють повторність повинні визначатись різними часовими показниками.

У кримінально-правовій літературі зазначено, що злочини, які утворюють повторність злочинів повинні бути вчинені в різний час, тобто відокремлені один від одного певним проміжком часу. Часовий проміжок, який відділяє одиничні злочини між собою, повинен бути таким, щоб було можна відрізнити один злочин від іншого. Однак, він не повинен бути таким довгим, щоб між злочинами втрачався зв'язок³. Різноманітність вчинення злочинів означає, що з моменту закінчення злочину має минути стільки ча-

¹ Дробот В. П. О возвращении административной преюдиции в Уголовный кодекс Украины / В. П. Дробот // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 4. – С. 147–151.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2001. – С. 609.

³ Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву / Г. Г. Криволапов. – М. : Акад. МВД СССР, 1974. – С. 16.

су, щоб особа могла усвідомити факт вчинення одного злочину і зважити всі за і проти при вчиненні другого злочину¹. Тобто перший злочин повинен бути закінчений або припинений на стадії готування або замаху, а наступний ще не розпочатий.

За загальним правилом, закінченим є злочин, який містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України. Оскільки злочини у статтях Особливої частини КК України описано по-різному, то є різні правила щодо моменту закінчення злочину з формальним, матеріальним та усіченим складом.

У юридичній літературі злочин з формальним складом вважається закінченим з моменту вчинення суб'єктом суспільно небезпечного діяння, яке є ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого чинним КК України². Якщо в диспозиції статті Особливої частини названо декілька обов'язкових діянь, то такий злочин вважається закінченим з моменту виконання всіх обов'язкових діянь. Наприклад, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи є закінченим тоді, коли вчинене самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи і вчинені будь-які суспільно небезпечні діяння. Злочин з формальним складом з декількома альтернативними діяннями вважається закінчений тоді, коли повністю виконане хоча б одне з альтернативних діянь³.

Злочин з матеріальним складом вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, які є ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого чинним КК України. Якщо у статті Особливої частини названо декілька обов'язкових наслідків злочину, то такий злочин є закінчений з моменту настання усіх обов'язкових наслідків. Наприклад, посягання, передбачене ч. 2 ст. 121 КК України, вважається закінченим

¹ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 26.

² Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. / В. К. Грищук. – К. : Ін Юре, 2006. – С. 307.

³ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 139.

тоді, коли мають місце наслідки і у вигляді тяжкого тілесного ушкодження, і смерті потерпілого. Коли у статті Особливої частини названо декілька наслідків альтернативно, то для визнання злочину закінченим достатньо настання хоча б одного з таких наслідків. Наприклад, злочин, передбачений ч. 2 ст. 345 КК України, є закінченим з моменту заподіяння потерпілому або легкого, або середньої тяжкості тілесного ушкодження¹.

У статтях Особливої частини чинного КК зустрічається і такий прийом формулювання диспозиції, коли використані терміни охоплюють і відповідну дію, і наслідки. Наприклад, посягання на життя охоплює як заподіяння смерті, так і замах на вбивство. Склад такого злочину є одночасно і матеріальним, і формальним. Такий злочин вважається закінчений не лише тоді, коли настали наслідки у вигляді смерті, а й коли виконана дія, спрямована на позбавлення життя потерпілого – має місце замах на вбивство відповідної особи.

Злочин з усіченим складом вважається закінченим з моменту початку виконання суспільно небезпечного діяння, вказаного в диспозиції статті Особливої частини². Наприклад, розбій вважається закінченим з моменту нападу, незалежно від того чи заволоділа винна особа чужим майном.

У юридичній літературі вчинення злочинів в різний час пов'язують з моментом закінчення попереднього злочину, тобто повторний злочин, як правило, має вчинятися після моменту закінчення попереднього злочину.

Проте, як видається, таке твердження є не зовсім точним. Як слушно зауважено у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки»³ в межах

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 137–138.

² Там само. – С. 140.

³ Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6–10.

повторності злочинів їх неодночасне вчинення може означати і те, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного зі злочинів. За наявності такої відмінності будь-які інші часові показники вчинених злочинів, зокрема і ті, що характеризують момент припинення суспільно небезпечного діяння, момент визнання злочину закінченим, значення не мають. У зв'язку з цим повторність можуть утворювати злочини, один з яких був вчинений у період, коли інший злочин вже розпочався, але ще не закінчився, наприклад, після початку вчинення шахрайства, але до його закінчення особа вчиняє крадіжку. У такому разі вчиненим повторно вважається злочин, розпочатий пізніше.

Третю ознаку, яку виділяють, є те, що повторність злочинів утворюють злочини, які передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України, або злочини, які передбачені різними статтями КК, лише у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК України. За загальним правилом повторністю визнаються лише ті злочини, які передбачені однією статтею, а для тих випадків, коли в одній статті КК вміщено кілька різних складів злочинів – однією частиною статті Особливої частини КК. Ця ознака полягає в тому, що за змістом ч. 1 та ч. 3 ст. 32 КК України повторність можуть утворювати: а) тотожні злочини, які передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. При повторності тотожних злочинів можуть і повинні збігатися ознаки за складом злочину, а саме один суб'єкт, однаковий об'єкт, об'єктивна і суб'єктивна сторона; б) однорідні злочини – лише у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК. Наприклад, у примітці 1 до ст. 185 КК України зазначено, що у статтях 185, 186 та 189–191 повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями або статтями 187, 262 цього Кодексу. Як бачимо, у цьому випадку зазначено повторність і однорідних злочинів, і тотожних.

Однак із семантичного тлумачення повторності злочинів, зокрема слово «повторність» означає «який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге», впливає, що вона передбачає вчинення злочину, принаймні, ще один раз. Тому специфіка повторності

полягає в тому, що її утворюють не тільки тотожні або, у разі особливої вказівки законодавця, однорідні чи схожі за своїми ознаками злочини. Для неї є характерним і вчинення в різний час кількох не пов'язаних між собою злочинів.

Тому ознака, що повторність злочинів утворюють злочини, які передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України або злочини, які передбачені різними статтями КК, лише у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК України не є визначальною для повторності злочинів. А тому повторність злочинів охоплює усі випадки вчинення злочинів, незалежно від того, чи злочини передбачені одією і тією самою статтею (частиною статті), чи різними статтями Особливої частини КК України.

Четвертою ознакою, яку виділяють у теорії, є те, що повторність має місце незалежно від того, чи була особа засуджена за раніше вчинений нею злочин. Більшість криміналістів вважає правильним положення, згідно з яким для повторності злочинів не має значення, чи притягувалась особа до кримінальної відповідальності за вчинення попереднього злочину¹. Якщо звернутися до статей КК України, то скрізь, де є вказівка на повторність, не говориться про те, чи особа повинна бути чи навпаки, не повинна бути засуджена за раніше вчинений злочин. У статтях Особливої частини КК України, де йдеться про повторність (наприклад, ч. 2 ст. 185 КК України; ч. 2 ст. 306 КК України) лише вказано на вчинення злочину повторно без будь-яких застережень.

Отже, можна виокремити повторність, пов'язану із засудженням особи за попередній злочин, і повторність, не пов'язану із засудженням особи за попередній злочин. Як зазначив М. І. Бажанов, у всіх випадках, коли закон застосовує в диспозиції відповідної статті термін «повторність» ним охоплюються обидва вказаних її види². Наприклад, у ч. 2 ст. 289 КК

¹ Кригер Г. А. Борьба с хищениями социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1965. – С. 206.

² Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М.И. Бажанов. – Харьков : Право, 2000. – С. 52; Бажанов М. И. Повторюваність злочинів як вид множинності злочинів: конспект лекцій / М.І. Бажанов. – Х. : Українська юридична академія, 1993. – С. 6.

України встановлено відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене повторно. Цією ознакою охоплюються випадки заволодіння транспортним засобом особою, яка раніше не була засуджена, а також випадки, коли особа вже засуджувалась за такий самий злочин і має за нього судимість. Інакше кажучи, загальне поняття повторності злочинів охоплює рецидив злочинів. Рецидив становить собою повторність, пов'язану із засудженням за попередній злочин. Рецидив злочинів виникає у випадках, коли особа, яка раніше була засуджена за вчинення умисного злочину, вчиняє новий умисний злочин, маючи не зняту, не погашену у встановленому законом порядку судимість за попередній злочин. При цьому не має значення, чи кваліфікуються всі вчинені винним злочини за однією чи за різними статтями Особливої частини КК.

Повторність охоплює рецидив злочинів у тому випадку, якщо рецидив не виступає ознакою складу злочину – не передбачений іншою частиною цієї ж статті КК. Якщо у кримінальному законі рецидив не виділено як ознаку складу злочину, але передбачено посилення відповідальності за наявності повторності, то повторне вчинення злочину особою, яка була засуджена за відповідний злочин, враховується як наявність повторності.

Отже, повторність злочинів охоплює усі випадки вчинення злочину незалежно, чи особа була засуджена за раніше вчинений злочин, і тому вказана ознака не є необхідною для визначення змісту повторності злочинів.

П'ята ознака, а саме збереження кримінально-правового значення хоча б двома злочинами, що утворюють повторність, безпосередньо впливає з ч. 4 ст. 32 КК України. Злочин не повинен враховуватись як такий, що утворює разом з іншими злочинами повторність, якщо винного було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених законом, а також у випадках, коли судимість за цей злочин було погашено або знято.

У КК України передбачено такі види звільнення від кримінальної відповідальності: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України); 3) у зв'язку з передачею особи на поруки

(ст. 47 КК України); 4) у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України); 5) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України); 6) у зв'язку із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України); 7) спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені Особливою частиною КК України (ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 307, ч. 6 ст. 369 та ін.). Крім того, повторність злочинів є відсутньою і у випадках, якщо хоча б за один із двох злочинів набрав чинності новий закон, що усуває його злочинність і караність (ст. 5 КК України).

Цього правила дотримуються й судова та слідча практика. Так, згідно з п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво»¹, одержання та давання хабара не можна кваліфікувати як вчинені повторно у випадках, коли:

– судимість за раніше вчинений злочин знята чи погашена в передбаченому законом порядку;

– на момент вчинення особою нового злочину минули строки давності притягнення її до відповідальності за раніше вчинений злочин;

– особа була звільнена від відповідальності за раніше вчинений злочин у встановленому законом порядку.

Іншими словами, це є обставини, які виключають повторність злочинів. Крім того, це загальне правило повторності, яке стосується усіх злочинів.

У юридичній літературі досі дискусійним є питання про те, чи можна вважати новий злочин повторним, якщо за перший злочин суб'єкт був звільнений від кримінальної відповідальності. Наприклад, В. П. Малков зазначає, що новий злочин, вчинений після звільнення від кримінальної відповідальності за перший злочин, не можна розглядати як повторний, оскільки рішення про звільнення «означає дострокове зняття правових наслідків вчиненого злочину до спливу строку давності притягнення до кримі-

¹ Про судову практику в справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. – 2002. – № 28. – С. 21.

нальної відповідальності»¹. Натомість С. Г. Келіна вважає, що другий злочин при звільненні особи від кримінальної відповідальності є повторним, оскільки таке звільнення застосовується лише за наявності в діях особи складу злочину².

Однак погодитися з визнанням повторним злочину, вчиненого особою, яка до цього звільнена від кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину, не можна. Адже, як зазначено в юридичній літературі, якщо строки давності не скінчилися, цього ще недостатньо, щоб другий злочин був визнаний повторним³. Як зазначає О. В. Наден, необхідно, щоб між особою, що вчинила новий злочин, та державою ще існувало кримінальне правовідношення, породжене фактом вчинення попереднього злочину⁴. І лише поки таке правовідношення існує, держава має повноваження визнавати раніше вчинене особою діяння злочином та застосовувати будь-які правові заходи за його вчинення, зокрема й визнавати повторним наступний вчинений особою злочин.

Втрата злочином свого кримінально-правового значення як елемента повторності в передбачених ч. 4 ст. 32 КК України випадках є похідною від припинення кримінально-правових відносин між державою та особою з приводу вчиненого нею злочину. Припинення таких відносин означає, що факт вчинення особою злочину не повинен породжувати жодних негативних кримінально-правових наслідків для неї, чи розглядатись як елемент повторності.

¹ Малков В. П. Квалификация повторных преступлений, совершенных освобожденными от уголовной ответственности / В. П. Малков // Советская юстиция. – 1967. – № 6. – С. 25.

² Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / С. Г. Келина. – М. : Наука, 1974. – С. 17.

³ Лобанова Л. В. О сущности освобождения от уголовной ответственности и правовом положении освобожденного от нее / Л. В. Лобанова // Проблемы охраны прав и законных интересов личности в социалистическом уголовном праве и процессе: сб. научных трудов. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1985. – С. 85–86.

⁴ Наден О. В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / О. В. Наден. – Х. : Право, 2003. – С. 185.

Юридична природа рішення, за яким вплив строк давності кримінального переслідування розриває реальний зв'язок між окремими епізодами кримінальної діяльності. Відповідно, між першим і наступним злочином мають минути такі строки, які не анулюють юридичного значення попередніх суспільно небезпечних посягань.

З'ясування питання впливу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, погашення або зняття судимості має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Під давністю притягнення до кримінальної відповідальності в теорії кримінального права розуміють встановлений законом період часу по спливу якого з моменту вчинення злочину за наявності передбачених законом умов визнається непотрібним притягнення особи до кримінальної відповідальності¹.

Матеріально-правовою підставою застосування інституту давності в кримінальному праві вважається істотне зменшення суспільної небезпеки вчиненого злочину внаслідок впливу значного проміжку часу. Я. М. Брайнін вважає, що підставою давності є втрата суспільної небезпеки особи, яка вчинила злочин². М. С. Таганцев обґрунтував існування давності притягнення до кримінальної відповідальності, з одного боку, непотрібністю й безцільністю призначення в таких випадках покарання, а з іншого – процесуальними труднощами відновлення подій минулого³.

Сплив строку давності означає, що раніше вчинений злочин юридично ніби не існує, його правові наслідки вичерпані. З юридичного погляду повторність означає вчинення двох або більше злочинів, тоді як після спливу строків давності по одному з них не має такої множинності суспільно небезпечних діянь, яка необхідна для повторності злочинів.

¹ Дурманов Н. Д. Давность и погашение судимости / Н. Д. Дурманов. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – С. 5.

² Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве / Я. М. Брайнин. – М. : Юридическая литература, 1963. – С. 258.

³ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая: в 2 т. / Н. С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – С. 341.

Щоб правильно зрозуміти питання про те, чому випадки вчинення злочину особою, яка має судимість за раніше вчинений злочин, утворюють повторність, а при погашенні чи знятті судимості виключається можливість розглядати знову вчинений злочин як повторний, необхідно з'ясувати поняття і сутність судимості у кримінальному праві. У кримінально-правовій літературі існує декілька визначень поняття судимості. Судимість – це правове становище особи, яке виникає внаслідок засудження її за вчинений злочин з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і триває визначений законом термін, спричиняючи несприятливі для засудженого кримінально-правові наслідки¹. Судимість – це передбачені законом правові наслідки засудження, які тривають певний період і визначають особливий правовий статус особи, яка має судимість².

Передумовою виникнення судимості є вчинення особою діяння, що містить склад злочину, передбачений КК України. Судимість пов'язана із вчиненням конкретного злочину і засудженням за нього. Закінчується судимість її погашенням чи зняттям.

Як зауважив В. В. Голіна, кримінальне право виконує свої завдання (ч. 1 ст. 1 КК України) характерним для нього способом, у тому числі конструюючи підвищену кримінальну відповідальність за допомогою судимості³. Одним із кримінально-правових наслідків судимості є те, що вона може бути врахована при кваліфікації вчиненого злочину чи при призначенні за нього покарання⁴. Зокрема, повторність злочинів, рецидив злочинів, має місце тільки за наявності судимості за раніше вчинений злочин і лише за цієї умови вчинене особою утворює кваліфікований склад відповідного злочину (наприклад: ч. 3

¹ Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 295.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2003. – С. 201.

³ Голіна В. В. Судимість / В. В. Голіна. – Харків : Харків юридичний, 2006. – С. 74.

⁴ Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2. – С. 9–11.

ст. 109; ч. 2 ст. 110; п. 13 ч. 2 ст. 115; ч. 2 ст. 127; ч. 2 ст. 133; ч. 2 ст. 164; ч. 2 ст. 185; ч. 3 ст. 296 КК України).

Що ж до впливу судимості на повторність, то тут однозначності немає. Деякі вчені вважають, що не у всіх випадках зняття чи погашення судимості має значення для застосування положення кримінального закону про повторність злочинів. С. Бородін писав, що вбивство може кваліфікуватися як повторне, незалежно від того, погашено чи знято судимість за попереднє вбивство¹. В. О. Владіміров вважає, що зняття чи погашення судимості за перший злочин може мати значення в тих випадках, коли повторність законом пов'язана із судимістю, і не матиме значення, коли у законі говориться про повторність вчинення злочину, незалежно від судимості за нього².

Переконливу критику поглядів, згідно яких для повторності злочинів не має значення факт зняття чи погашення судимості, наводять Х. Шейнін, М. Загородніков. Так, Х. Шейнін вважає, що зняття чи погашення судимості за перший злочин у всіх випадках виключає можливість розглядати новий злочин як повторний³. М. Загородніков зазначає, що після зняття судимості особа визнається такою, що не вчиняла злочин. Сплив з моменту відбуття покарання вказаних у законі строків і не вчинення упродовж певного часу нового злочину означає, що особа пройшла перевірку, стала на шлях виправлення і тому може розглядатися такою, що не вчиняла злочину⁴.

Згідно з ч. 2 ст. 88 КК України судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України. Судимість встановлює граничну межу для повторності. Відповідно до ч. 4 ст. 32 КК України повторність злочинів може мати місце лише до момен-

¹ Бородин С. В. Квалификация преступлений против жизни / С. В. Бородин. – М. : Юрид. лит., 1977. – С. 75.

² Владимиров В. А. Преступления против личной собственности граждан по уголовному законодательству союзных республик / В. А. Владимиров // Советское государство и право. – 1962. – № 8. – С. 73.

³ Шейнин Х. О повторности совершения преступлений / Х. Шейнин // Социалистическая законность. – 1963. – № 5. – С. 41.

⁴ Загородников Н. И. Несколько возникших вопросов квалификации умышленных убийств / Н. И. Загородников // Советская юстиция. – 1962. – № 3. – С. 4–5.

ту погашення чи зняття судимості за попередній злочин. У ст. 32 КК України вказана лише кінцева межа повторності, показником якої є стан судимості, а тому для початкової межі повторності судимість значення не має. Це означає, що якщо особа вчинила злочин, за який притягається до кримінальної відповідальності, однак після постановлення обвинувального вироку і до набуття ним законної сили вчиняє новий злочин, те, що в неї не виникає судимості, не означає, що це є умовою, яка юридично денонсує повторність, оскільки для того, щоб бути знятою чи погашеною вона, принаймні, має виникнути.

Звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, зняття чи погашення судимості є умовами, що припиняють кримінально-правові відносини. Отже, первинним чинником, який має впливати на повторність, є наявність кримінально-правових відносин між особою, яка вчинила предикатний злочин, та державою. Правова ситуація, пов'язана із виникненням в особи судимості, як результат засудження, у ч. 4 ст. 32 КК України, не може оцінюватися як умова, що денонсує повторність за раніше вчинений злочин, оскільки погашення чи зняття судимості є лише засобом для візуалізації припинення кримінально-правових відносин, а не самостійною умовою юридичної денонсації предикатного злочину для вирішення питання щодо повторності¹.

Непорозуміння щодо ролі судимості в юридичній денонсації повторності не обмежуються зазначеним. Більш важливим є визначення строку тривання «активності» повторності злочинів щодо предикатного злочину, якщо особу, яка його вчинила, було звільнено від покарання. Оскільки у ч. 4 ст. 32 КК України передбачено лише такі умови денонсації повторності, як звільнення від кримінальної відповідальності та погашення чи зняття судимості, то відповідно до букви закону, стосовно особи, яка була звільнена під покарання за вчинений предикатний

¹ Сердюк П.П. Теорія кримінально-правових відносин та взаємодія інститутів повторності злочинів, звільнення від покарання, судимості у КК України / П.П. Сердюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7–8 квітня 2006р.: у 2 ч. – Львів : ЛьвДУВС, 2006. – Ч. 1. – С. 266.

злочин, не маючи згідно з ч. 3 ст. 88 КК України судимості, не може бути застосована жодна з умов, передбачених ч. 4 ст. 32 КК України. Адже, по-перше, вона зазнала кримінальної відповідальності, оскільки була звільнена лише від покарання, а не від кримінальної відповідальності. По-друге, у зв'язку з тим, що особа звільняється від покарання, про що зазначається у відповідному судовому акті, судимість не виникає (ч. 3 ст. 88 КК України), а отже, погашення чи зняття судимості неможливі (ч. 4 ст. 32 КК України); якщо особа звільняється від покарання у зв'язку з декриміналізацією діяння, за яке вона засуджена (ч. 2 ст. 74 КК України), або звільняється від покарання через хворобу (ч. 2 ст. 84 КК України), або звільняється від покарання на підставі закону України про амністію (ст. 85 КК України), судимість хоча й виникає, однак, з огляду на ч. 3 ст. 88 КК України вона припиняється з моменту звільнення особи від покарання, тобто також не має значення для застосування ч. 4 ст. 32 КК України, оскільки зняття чи погашення судимості можливі лише після виконання чи відбуття покарання.

Отже, в такій правовій ситуації вирішальне значення має не вказівка на наявність чи відсутність судимості в особі, а наявність чи припинення кримінально-правових відносин. Однак, справа якраз у тому, що підстави наявності чи припинення кримінально-правових відносин визначаються у кримінальному законі, в якому дається вказівка на відповідні кримінально-правові інститути. Те, що у ст. 32 КК України наголошено саме на погашення чи зняття судимості і не вказано про звільнення від покарання, як умови, що визначає відсутність повторності злочинів, призводить до того, що в цьому випадку повторність злочинів не можна знівелювати. Отже, для особи, яка звільнена від покарання, повторність із предикатним злочином формально можлива і через рік, і через десять, і через двадцять років після вчинення предикатного злочину.

Вирішення зазначеної проблеми вбачається слушним лише через нормотворчу діяльність, тобто внесення відповідних змін до ч. 4 ст. 32 КК України. Відповідно ч. 4 ст. 32 КК України пропонуємо викласти у такій редакції: *«повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від*

кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, звільнено від покарання та його відбування, погашено або знято судимість».

Оскільки повторність злочинів законодавчо закріплена у ст. 32 КК України, то необхідно розглянути також ознаки цього явища, які впливають із кримінального закону. Так, згідно з ч. 1 ст. 32 КК України, повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу. При цьому ч. 1 та ч. 3 цієї статті КК визначають певні особливості злочинів, що можуть утворювати повторність, ч. 2 відмежовує повторність злочинів від одиничного продовжуваного злочину, а ч. 4 встановлює особливі кримінально-правові ситуації, за яких повторність відсутня. Крім того, можна сказати, що ст. 32 КК України не визначає повторність злочинів певною стадією їх вчинення. Повторність може утворити будь-який варіант поєднання закінчених, закінчених та незакінчених злочинів одного виду чи однорідних злочинів. На наявність повторності також не впливає факт вчинення відповідних злочинів одноосібно чи у співучасті.

Враховуючи думки, викладені в літературі, а також на підставі власного аналізу можна виділити такі ознаки, які виражають кримінально-правовий зміст повторності злочинів:

- повторність утворюють два і більше злочини;
- збереження кримінально-правового значення хоча б двома злочинами, що утворюють повторність;
- вчинення двох і більше злочинів неодноразово.

Отже, повторність злочинів – це вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

Виділені ознаки повторності злочинів дають можливість стверджувати, що повторність злочинів охоплює усі випадки вчинення декількох злочинів, незалежно від їх характеристики як тотожних, однорідних чи різнорідних, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням, і тих, які не пов'язані з попереднім засудженням.

2.2. Види повторності злочинів та їх характеристика

Досліджуючи будь-яке поняття, важливо пам'ятати, що визначення його змісту нерозривно пов'язане зі встановленням обсягу. Розкрити обсяг поняття означає встановити, на які види воно поділяється. Поділити поняття на види означає класифікувати (від лат. *classis* – розряд, клас і *facio* – роблю, розкладаю). Поняття «класифікація» означає стійке групування досліджуваних об'єктів за окремими ознаками та будується за досить жорсткими критеріями груп і підгруп, кожна з яких займає чітко фіксоване місце¹. У літературі наголошено, що основна умова, яка визначає рівень досконалості класифікації будь-яких предметів або явищ, полягає в її обґрунтованості та у виборі підстави (критерію) класифікації².

Правильна класифікація має задовольняти такі, вироблені наукою, вимоги:

- 1) підмножини, на які розділено множину, не повинні перетинатись (містити спільні елементи);
- 2) у сумі підмножини мають давати вихідну множину класифікованих об'єктів;
- 3) кожен елемент повинен входити до якогось одного класу;
- 4) поділ множини на групи повинен здійснюватися за однією ознакою³.

Отже, класифікація є таким поділом, у якому рід поділяється на види, види на підвиди тощо. Необхідною умовою дослідження повторності злочинів є розподіл їх складових на підвиди, що дозволить у повному обсязі з'ясувати сутність, властивості і тенденції розвитку цього явища. Дослідження повторних злочинів має бути пов'язане із класифікацією, яка, своєю

¹ Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – С. 87.

² Тоболкин П. С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм / П. С. Тоболкин. – Свердловск : Среднеуральское книжное изд-во, 1983. – С. 137.

³ Попович М. В. Класифікація / М. В. Попович // Українська радянська енциклопедія. – Т. 5. – К. : УРЕ, 1980. – С. 216–217.

чергою є певною систематизацією знань про класифіковані об'єкти або систематизацією цих об'єктів¹.

Загалом науково обґрунтована класифікація практично й теоретично актуальна, принаймні, у таких аспектах: для законодавчої діяльності, для індивідуалізації відповідальності винних, для кримінологічного вивчення злочинності, її стану та структури. Чітка класифікація злочинів є надійним орієнтиром для законодавця при систематизації кримінального законодавства, побудови інститутів і понять Особливої частини КК². Тому і дослідження повторних злочинів має бути пов'язане із класифікацією, яка є засобом всебічного пізнання аналізованих об'єктів.

В основі будь-якої класифікації лежать певні критерії. У науці кримінального права підходи до їх вибору суттєво відрізняються, тому й класифікації також є різні.

Щодо класифікації видів повторності злочинів, то розрізняють: загальну повторність (повторність в широкому значенні) і спеціальну (повторність у вузькому значенні)³. Така класифікація зумовлена, передусім, тим, що повторність як форму множинності злочинів відрізняють від повторності у вузькому значенні, яка співвідноситься із загальним як частина і ціле. Під загальною повторністю злочинів розуміють вчинення будь-якого нового злочину, а під спеціальною – вчинення нового тотожного чи однорідного злочину. Ознакою, що об'єднує загальну і спеціальну повторність, є послідовне вчинення двох і більше злочинів, передбачених кримінальним законом і відсутність умов, які анулюють правові наслідки вчинених суспільно небезпечних діянь.

Найбільш докладну класифікацію видів повторності злочинів запропонував Г. Т. Ткешеліадзе:

¹ Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений / Л. Н. Кривоченко. – Харьков, 1983. – С. 11.

² Кузнецова Н. Ф. Классификации преступлений / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1967. – № 6. – С. 43.

³ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 17.

- 1) неоднорідна повторність – вчинення двох і більше неоднорідних злочинів;
- 2) однорідна повторність – вчинення двох чи більше злочинів однорідних злочинів;
- 3) спеціальна повторність – вчинення одного і того ж злочину;
- 4) неоднорідний рецидив – особа після засудження за перший злочин вчиняє другий неоднорідний злочин;
- 5) однорідний рецидив – вчинення після засудження за перший злочин однорідного злочину;
- 6) спеціальний рецидив – повторне вчинення після засудження за перший злочин такого ж злочину;
- 7) особливо небезпечний рецидив – вчинення після засудження за злочин певного виду і тяжкості нового вказаного в законі тотожного, однорідного або неоднорідного злочину¹.

Така класифікація заслуговує на увагу, проте з нею важко погодитись, оскільки в цьому поділі немає єдиної підстави класифікації – учений поклав у її основу різні критерії. Як зазначено в спеціальній літературі, однією з вимог правильної класифікації є те, що поділ множини на групи повинен здійснюватись за однією ознакою². Отже, класифікація повинна відбуватись за однією істотною ознакою, яка і може бути визнана підставою її проведення.

Р. Галіакбаров, М. Єфімов, Е. Фролов повторність злочинів поділяють на два види: повторення (повторність у вузькому значенні) і рецидив. Під повторенням злочинів вони розуміють вчинення особою до засудження більше одного разу тотожних злочинів, а у випадках передбачених законом – однорідних злочинів. Рецидив, на їхню думку, – це вчинення нового злочину особою, яка відбуває покарання або відбула покарання, але за наявності судимості. Своєю чергою, повторення злочинів вчені поділяють на загальне, кваліфікуюче і необ-

¹ Ткешелиадзе Г. Т. Ответственность при совокупности преступлений по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Г.Т. Ткешелиадзе. – Тбилиси, 1961. – С. 10–11.

² Попович М. В. Класифікація / М. В. Попович // Українська радянська енциклопедія. – Т. 5. – К. : УРЕ, 1980. – С. 217.

хідне, а рецидив – на загальний, спеціальний і особливо небезпечний¹.

На думку згаданих трьох науковців, загальне повторення злочинів враховується як обтяжуюча обставина під час призначення покарання. Повторення як обтяжуюча обставина не може враховуватись в тих випадках, коли воно зазначене як ознака складу злочину. Загальне повторення утворюють лише тотожні суспільно небезпечні діяння. Звідси випливає те, що вчинення однорідних і різнорідних повторних злочинів до цього підвиду не входять. Однорідні злочини можуть утворювати повторність злочинів тоді, коли вони як кваліфікуюча ознака прямо передбачені законом, а різнорідні злочини можуть складати повторність у випадках, коли за перший злочин особа була засуджена. Наприклад, якщо особа вчинила грабіж, згодом розбій або хуліганство, а потім знову грабіж, то це не становить повторності злочинів, на переконання вищезазначених учених. Це положення не відповідає чинному законодавству і тому не може бути прийнятим.

Кваліфікуюче повторення складають тотожні і передбачені кримінальним законом однорідні злочини.

Особливість необхідного повторення полягає в тому, що вчинені діяння розглядаються не як злочини, а як правопорушення. Необхідне повторення перетворює адміністративне, дисциплінарне правопорушення на злочин. Однак, при необхідному повторенні низка тотожних діянь утворюють лише один злочин, тому цей вид повторення знаходиться за межами множинності злочинів і взагалі не стосується повторності.

Прикладом необхідного повторення може бути ч. 1 ст. 337, ст. 391, ч. 2 ст. 407 КК України, які передбачають кримінальну відповідальність при адміністративній або дисциплінарній преюдиції.

Ю. Н. Юшков розрізняє два види повторності: власне повторність (повторення), під якою розуміє вчинення особою то-

¹ Галиакбаров Р. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права / Р. Галиакбаров, М. Ефимов, Е. Фролов // Советская юстиция. – 1967. – № 2. – С. 5.

тожних злочинів, і рецидив – вчинення злочинів після засудження. Як видно, критерієм розподілу на види він визначає тотожність злочинів до чи після засудження. А повторення поділяє залежно від законодавчого визначення – неодноразовість, систематичність та у вигляді промислу¹.

Ю. О. Красіков вважає, що визначаючи види повторності злочинів, потрібно, насамперед, звернутися до їх правової регламентації. У зв'язку з цим він виділяє два види повторності злочинів:

- 1) повторність злочинів, яка передбачена Загальною частиною КК;
- 2) повторність, що передбачена Особливою частиною КК².

Така диференціація повторності зумовлена віднесенням норм, які її регламентують, до Загальної і Особливої частин Кримінального кодексу. Загальна частина передбачає положення про порядок призначення покарання при вчиненні декількох злочинів, про підвищення відповідальності при повторності злочинів. В Особливій частині повторність передбачена як кваліфікуюча ознака конкретних складів злочинів. Повторність в Особливій частині Кримінального кодексу впливає на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь і, відповідно, на міру покарання за вчинення повторного злочину. У тих випадках санкція статей передбачає більш суворе покарання, ніж за аналогічний злочин, вчинений вперше.

Положення норм Особливої частини КК про повторність злочинів поширено лише на випадки, які прямо передбачені в ньому, що виключає можливість їх використання при інших комбінаціях повторного вчинення злочину. Норми Загальної частини не обмежені в застосованні і мають більшу сферу використання.

Ю. О. Красіков вважає, що повторність, яка передбачена Загальною частиною КК, містить у собі такі поняття, як вчи-

¹ Юшков Ю. Н. Множественность преступных деяний: вопросы квалификации преступлений и назначения наказания: автореф. дисс. на соискание ученой степен. канд. юрид. наук / Ю. Н. Юшков. – Свердловск, 1974. – С. 12.

² Красиков Ю. А. Множественность преступлений: понятие, виды, наказуемость / Ю. А. Красиков. – М.: ВЮЗИ, 1988. – С. 19.

нення злочину особою, що раніше вчинила будь-який злочин, рецидив і реальну сукупність злочину. Повторність, яка передбачена Особливою частиною КК, виражена в неодноразовості, повторності злочинів (повторність у вузькому значенні), систематичності, вчинення злочину у вигляді промислу та у спеціальному рецидиві¹.

Залежно від норм кримінального законодавства, Г. Г. Криволапов також класифікує повторність злочинів відповідно до Загальної та Особливої частин². Особливість його класифікації полягає в тому, що він називає її повторенням, а не повторністю, відносячи до неї лише випадки, коли два злочини чи більше вчиняються винним до засудження його хоча б за один із них, тобто до винесення обвинувального вироку за попередній злочин.

Висувають також як критерій класифікації кримінально-правове значення і визначають повторність, передбачену Загальною та Особливою частинами, яка має місце, коли особа після вчинення злочину, за яким зберігаються кримінально-правові наслідки, вчиняє новий злочин³. Т. Е. Караєв як критерій класифікації бере різні правові наслідки кожного з видів множинності злочинів⁴. Він поділяє загальну повторність на повторність злочинів, яка характеризується різночасовим вчиненням не менше, як два тотожні чи однорідні злочини, коли це прямо передбачено законом, а при неодноразовості, систематичності й промислі – тотожні злочини, вчинені однією особою за відсутності факту засудження. У той же час учений виділяє як окремий вид спеціальний рецидив (порівнює його із кваліфікованим видом повторності), а також реальну сукупність, до якої

¹ Красиков Ю. А. Множественность преступлений: понятие, виды, наказуемость / Ю. А. Красиков. – М. : ВЮЗИ, 1988. – С. 19.

² Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву и установление ее признаков органами внутренних дел / Г. Г. Криволапов. – М. : МССШМ МВД СССР, 1989. – С. 17–18.

³ Советское уголовное право. Часть Общая: учебник / Б.В. Здравомыслов, М.А. Тельфер, П.И. Гришаев и др. – М. : Юридическая литература, 1982. – С. 252–255.

⁴ Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 24.

зараховує вчинення різнорідних злочинів або й однорідних, якщо особа раніше не засуджувалась за жоден із них, а загальний рецидив – за наявності таких же умов, за винятком наявності судимості за один із цих злочинів¹.

На думку В. Д. Філімонова, повторність поділяється на три види: повторне вчинення злочинів до засудження за перший злочин, повторне вчинення злочину після засудження за перший злочин і змішаний вид повторності, який об'єднує два попередні види². В. П. Малков не визнає змішаного виду повторності злочинів. Коли особа після засудження вчиняє два чи більше суспільно небезпечних діянь, то має місце другий вид повторності, а саме рецидив³.

В. П. Малков як основу класифікації видів повторності злочинів пропонує використовувати різні критерії. Як один із них висуває характер вчинених діянь, що утворюють повторність і розподіляє їх на:

- повторність тотожних злочинів, яку в деяких випадках враховують як кваліфікуючу ознаку, а в інших вона є лише обтяжуючою обставиною при призначенні покарання;

- повторність однорідних злочинів, яка прямо вказана в законі, також має значення як кваліфікуюча ознака, а в інших випадках – обтяжуюча обставина при призначенні покарання;

- повторність різнорідних злочинів, що враховується як обтяжуюча обставина призначення покарання⁴.

Ще одним критерієм для класифікації повторності є наявність чи відсутність засудження особи за вчинення злочину. Тут виділяють два основні види повторності злочинів:

¹ Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 26–27.

² Филимонов В. Д. Общественная опасность личности отдельных категорий преступников и ее уголовно-правовое значение / В. Д. Филимонов. – Томск, Изд-во Томского университета, 1973. – С. 30.

³ Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – С. 56.

⁴ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 97–98.

1) повторність злочинів, яка не пов'язана з попереднім засудженням особи;

2) повторність злочинів після засудження за раніше вчинений злочин.

Своєю чергою, повторність, не пов'язану з попереднім засудженням, В. П. Малков поділяє залежно від характеру вчинених злочинів на неодноразовість (вчинення тотожних злочинів, що поділяється залежно від кількості вчинених дій на систематичність та вчинення злочину у вигляді промислу) та сукупність злочинів (до якої відносить реальну сукупність)¹.

Як критерій класифікації повторних злочинів В. П. Малков наводить форму вини та виокремлює повторність:

– умисних злочинів;

– необережних злочинів;

– різних за формою вини злочинів.

До речі, перші два критерії використовують й інші вчені. Скажімо, за критерієм наявності попередньої судимості виділяють повторність злочинів, яка:

1) не пов'язана із засудженням суб'єкта за раніше вчинений злочин (фактична повторність);

2) пов'язана із засудженням за раніше вчинений злочин (рецидив злочинів).

Фактичну повторність можна визначити як таку форму множинності, що полягає у вчиненні кількох окремими діями в різний час (або в різних ситуаціях) кількох тотожних, однорідних або різних злочинів, за жоден з яких – на момент вчинення останнього діяння – особа не була засуджена².

Сутність фактичної повторності розкривається через аналіз її видів, певний характер злочинів, які її утворюють. Фактична повторність поділяється на повторність тотожних злочинів та повторність однорідних злочинів. Саме в ч. 1 ст. 32 КК України йдеться про повторність тотожних злочинів, тобто передбачених однією ж статтею або частиною статті КК, а в ч. 3

¹ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 98.

² Стрижевська А. А. Визначення змісту поняття «повторність злочинів» / А. А. Стрижевська // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 5. – С. 58.

ст. 32 КК України – про повторність однорідних злочинів, передбачених у різних статтях Особливої частини КК України. Ці види повторності злочинів ґрунтуються на нормах кримінального кодексу, де повторність зазначена як кваліфікуюча ознака або обставина, яка обтяжує покарання.

У науці кримінального права повторність тотожних злочинів називають чистою повторністю, а повторність однорідних злочинів – змішаною¹.

Крім того, повторність тотожних злочинів, за вітчизняним кримінальним законодавством, яке діяло раніше, описували по-різному. Поряд з терміном повторність було вжито неодноразовість, систематичність і вчинення злочину у вигляді промислу, що є видами повторності тотожних злочинів. У спеціальній літературі вказувалось на різні труднощі, що впливали із запровадження такої класифікації².

Згідно з чинним КК України, ці види повторності не передбачені як кваліфікуючі ознаки окремих злочинів. З погляду законодавчої техніки, вживання в законі того самого поняття за допомогою різних термінів не має наукового обґрунтування. Тому, загалом положення КК України оцінюють схвально³.

Що стосується терміна «систематичність» (наприклад, ч. 1 ст. 120, ч. 1 ст. 390 КК України) і «неодноразовість» (ст. 434 КК України), то деякі вчені вважають, що під ним треба розуміти вчинення певних дій більш ніж два рази, бо в останньому випадку має місце «звичайна» повторність⁴. Проте використані в чинному КК терміни, які позначають систематичність та неодноразовість, не характеризують повторність як вид множинності злочинів, на відмінну від аналогічних термінів в КК 1960 р. З цього приводу В. О. Навроцький зазначає, що ці терміни вказують на наявність повторення діянь як умови кримінальної відповідальності за про-

¹ Бурчак Ф. Г. Квалификация преступлений / Ф. Г. Бурчак. – К. : Политиздат Украины, 1985. – С. 128.

² Чубарев В. Л. Многообразная преступная деятельность и уголовный закон / В. Л. Чубарев // Государство и право. – 1992. – № 12. – С. 71–79.

³ Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 175.

⁴ Там само. – С. 176.

стий вид злочину. Інакше кажучи, кожне окреме діяння, яке утворює систематичність чи неодноразовість, не становить собою злочин, відповідна кількість діянь також не вказує на наявність множинності злочинів, оскільки злочин при цьому вчиняється один. Злочини, ознакою яких є систематичність чи неодноразовість вчинення відповідних діянь, становлять собою різновид продовжуваних злочинів¹.

М. Й. Коржанський як критерій класифікації повторних злочинів вказує кримінальне законодавство України і поділяє її на:

1) обставину, що обтяжує покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України);

2) кваліфікуючу ознаку злочину, що передбачена статтями Особливої частини КК².

М. Й. Коржанський зазначає, що наявність у чинному законодавстві цих двох видів повторності призводить до їх конкуренції. Вирішується вона на користь повторності як кваліфікуючої ознаки. Пленум Верховного Суду України вказав, якщо якась із обставин, наведених у ч. 1 ст. 66, ч. 1 ст. 67 КК України передбачена у статті Особливої частини цього кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд, призначаючи покарання, не може ще раз ураховувати її як пом'якшуючу або обтяжуючу покарання обставину³. М. Й. Коржанський вважає, що таке рішення зумовлене тим, що у випадках повторності як кваліфікуючої ознаки злочину підвищену суспільну небезпечність і тяжкість злочину вже враховано у статті Особливої частини КК, а тому немає потреби ще раз брати їх до уваги при призначенні покарання⁴.

Повторність як кваліфікуюча ознака злочину, що встановлена в багатьох статтях Особливої частини КК, має значення

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 355.

² Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 23–25.

³ Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.

⁴ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 25.

головним чином для кваліфікації діяння. Певний злочин може кваліфікуватися за відповідною кримінально-правовою нормою як повторний лише в таких випадках:

1) якщо особа вчинила два і більше злочинів, передбачених цією кримінально-правовою нормою;

2) якщо ця норма містить ознаку повторності вчинення цього злочину;

3) якщо не минули строки притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності за перший (попередній) злочин, або якщо особу не було звільнено на законних підставах від кримінальної відповідальності за перший злочин, або якщо судимість за перший злочин ще не було знято чи погашено.

В. І. Ткаченко залежно від характеру вчинених злочинів розрізняє повторність:

- юридично тотожних злочинів;
- однооб'єктних злочинів;
- різнороб'єктних злочинів.

Залежно від мінімальної кількості злочинів виділяє повторність, яка складається із:

- двох злочинів;
- трьох злочинів (неодноразовість);
- чотирьох і більше злочинів (систематичність);
- п'яти і більше злочинів (промисел).

Залежно від форми вини повторність злочинів поділяє на:

- повторність тільки умисних злочинів;
- повторність і умисних, і необережних злочинів¹.

Така класифікація фактично повторює вищенаведені, які найбільш поширені в науці кримінального права.

О. І. Кириленко найважливішим критерієм класифікації видів повторності злочинів вважає чинне кримінальне законодавство, яке визначає загальну та спеціальну повторність. У першому випадку, на думку науковця, повторність не конкретизується за характером вчинених дій – це можуть бути різні

¹ Ткаченко В. И. Повторность преступлений / В.И. Ткаченко // Задачи и средства уголовно-правовой охраны социально-общественных отношений. – М. : Изд-во ВЮЗИ, 1983. – С. 95–96.

збіги, а головним є те, що раніше вчинений злочин був умисний. Такий вид повторності в теорії кримінального права прийнято називати загальною, вона може бути застосована до невизначеного збігу статей¹. Щодо спеціальної повторності, то вона прямо вказана в статтях Особливої частини і вийти за її межі не можна. Тобто вона спеціально передбачена в кримінальному законі, хоча під одним терміном об'єднує кілька різних проявів, і тому має назву спеціальної повторності.

Іншим критерієм О. І. Кириленко називає характер вчинених діянь, тому що кримінальний закон пов'язує наявність поняття повторності з певними кримінально-правовими наслідками.

О. І. Кириленко запропонував ввести в КК України як різновид повторності злочинів категорію «кримінальний професіоналізм». Учений зазначає, що «кримінальний професіоналізм як соціальне явище існує і потребує наукового дослідження... з метою вдосконалення кримінального законодавства... Він властивий злочинцям-професіоналам». До останніх науковець відносить, зокрема, осіб, які безперервно на професійній основі вчиняють певні тотожні або однорідні злочини, які кваліфікуються як повторність чи рецидив злочинів (наприклад, ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 201 КК України тощо). Дослідник вказує, що в цьому випадку «кримінальний професіоналізм» не повною мірою отримує кримінальну правову оцінку, а тому пропонує в КК ввести категорію кримінальний професіоналізм². Однак, як нам видається, для регулювання кримінальної відповідальності професійних злочинців цілком достатньо наявленої у КК України рецидиву, тобто повторності, яка пов'язана із засудженням.

Повторність може бути поділена на види залежно від того, чи врахована вона у статтях Особливої частини КК, тобто за

¹ Кириленко О. І. Види повторності злочинів у кримінальному праві України / О. І. Кириленко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. – № 4. – С. 207.

² Кириленко О. І. Про поняття кримінального професіоналізму як різновиду повторності / О. І. Кириленко // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). – Львів, 2003. – С. 164–166.

значенням, яке їй надає закон. При цьому В. О. Навроцький виділив:

– повторність як ознака складу злочину. У такому випадку закон вказує на вчинення злочину «повторно», «особою, раніше судимою за...»;

– повторність, яка не виступає ознакою складу злочину – реальна сукупність злочинів¹.

У науці кримінального права Російської Федерації ще до Федерального закону Російської Федерації від 8 грудня 2003 р. підхід до визначення видів повторності також був неоднозначний. Наприклад, А. Наумов виділяє три їхні різновиди: 1) неодноразовість; 2) реальну сукупність; 3) рецидив². Автори коментарю до КК Російської Федерації не відносять реальну сукупність до різновидів повторності, пояснюючи це можливістю різних поєднань злочинів, які не виділені законодавцем у неодноразовості та рецидиві злочинів³.

Розглянувши зазначені позиції щодо класифікації видів повторності злочинів, потрібно зауважити, що кожна з них має право на існування, оскільки сприяє їх систематизації та аналізу. Деякі науковці, приміром І. Р. Галіакбаров, М. Ефімов, Е. Фролов, Г. Криволапов поняттям і відповідні терміни трактують суб'єктивно, подають свої дефініції, яких немає у кримінальному законодавстві. Вони також наводять класифікації, які не відповідають чинному КК.

Як впливає з дослідження, види повторності злочинів у літературі виділяли і за якимось визначеними ознаками, і без дотримання цього важливого правила. Різні підходи приводять до виділення різних видів повторності злочинів. Утім, будь-яка класифікація в науці має підпорядковуватися певним, виробленим у теорії правилам. Найважливіше для проведення класифікації – визначити критерій поділу певного явища на види,

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 332.

² Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций / А. В. Наумов. – М. : БЕК, 1996. – С. 319.

³ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. Наумова А. В. – М. : Юрист, 1996. – С. 25.

який став би запорукою повноти і точності такого поділу і показником його теоретичної і практичної значущості.

Звертаємо увагу і на те, що існують так звана природна і допоміжна класифікації. Природна класифікація – це розподіл предметів або явищ за групами (класами) на основі їхніх істотних ознак. На відміну від допоміжної класифікації, тобто розміщення предметів або явищ у певному порядку за якоюсь зовнішньою ознакою, природна класифікація стверджує можливість визначити властивості предмета за місцем, яке він посідає у класифікації, а також передбачити і предмети, які ще не відшукані, але існування яких можна припустити, виходячи з цієї класифікації¹.

Враховуючи вище викладене, вважаємо за доцільне повторність злочинів погрупувати за такими критеріями:

- 1) за характером вчинених діянь:
 - повторність тотожних злочинів;
 - повторність однорідних злочинів;
 - повторність різнорідних злочинів;
- 2) за наявністю судимості:
 - повторність, яка пов'язана із засудженням;
 - повторність, яка не пов'язана із засудженням;
- 3) за кримінально-правовим значенням:
 - повторність як кваліфікуюча ознака;
 - повторність як обставина, що обтяжує покарання.

Наведена класифікація є лише вираженням концептуального підходу у вирішенні досліджуваної проблеми. Разом з тим, без сумнівів, потрібно більш докладно розглянути види повторності злочинів, оскільки вони мають вагоме значення для кваліфікації злочинів.

Повторність тотожних злочинів. У ч. 1 ст. 32 КК України вказано, що повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України. Саме в ч. 1 ст. 32 КК України мовиться про повторність тотожних злочинів. На підтвердження цього положення можна звернутись також і до

¹ Жеребкін В. С. Логіка / В. С. Жеребкін. – Х.–К. : Основа – Знання, 1999. – С. 60.

інших статей чинного Кодексу. У статтях, де повторність фігурує як кваліфікуюча ознака, сказано, що вона має місце, коли їй передувало вчинення такого ж самого злочину. Наприклад, вчинення суб'єктом у різний час двох крадіжок – ст. 185 КК України. Або ст. 205 КК України, яка встановлює відповідальність за фіктивне підприємництво, а ч. 2 цієї статті – за вчинення тих же дій повторно. Тобто закон прямо передбачає повторність тотожних злочинів.

Під тотожними злочинами в науці кримінального права розуміють однакові злочини¹. В. П. Малков вважає, що таке розуміння тотожності злочинів є формальним і веде до того, що крадіжку вчинену після такої ж крадіжки не можна вважати тотожним злочином, оскільки друга крадіжка вчинена за кваліфікуючої ознаки повторності, а перша без неї². Із таким розумінням тотожних злочинів ми не погоджуємося. Абсолютно тотожних між собою злочинів не може бути. Кожне діяння, що підлягає кваліфікації, своєрідне, неповторне, вирізняється лише йому властивими ознаками. Діалектика заперечує абсолютно тотожні явища і предмети, а визнає лише їх відносну тотожність. З цього приводу В. М. Кудрявцев зазначив, що кожен злочин є одиничним, неповторним явищем³. Це означає, що кожне суспільно небезпечне діяння має отримати самостійну кримінально-правову оцінку.

В. П. Малков тотожні злочини розуміє як такі, що передбачені тією самою статтею чи частиною статті Особливої частини КК⁴.

Тотожними іноді називають злочини одного виду, зокрема: а) передбачені однією статтею частиною статті Особливої частини КК; б) передбачені відповідними статтями КК

¹ Галиакбаров Р. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права / Р. Галиакбаров, М. Ефимов, Е. Фролов // Советская юстиция. – 1967. – № 2. – С. 5.

² Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 30.

³ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 34.

⁴ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 30.

1960 р. та КК 2001 р., якщо ці статті встановлюють відповідальність за той самий тип (різновид) суспільно небезпечної поведінки, наприклад, перший злочин кваліфікується за ст. 94 КК 1960 р., а другий – за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК 2001 р.¹

Повторність тотожних злочинів можна розглянути за формальним та сутнісним критеріями. Саме за формальним критерієм законодавець розглядає поняття тотожних злочинів – коли вчинені особою злочини передбачені тією самою статтею або частиною статті кримінального закону.

За сутнісним критерієм потрібно визначити, що таке тотожність, чи збігаються ознаки за складом злочину? Звернімося до етимології слова «тотожність». Відповідно до тлумачного словника (укладач В. В. Яременко) зміст слова «тотожність» визначено як цілковиту схожість чого-небудь, подібність одного до іншого за своєю суттю й зовнішніми ознаками та виявом². Згідно із філософським словником, тотожність – це категорія, яка виражає рівність, однаковість предмета, явища із самим собою³. Отже, злочин, наприклад, крадіжка, за своєю суттю і зовнішніми ознаками може збігатися з такою самою крадіжкою. Тут збігається предмет посягання – чуже майно, спосіб вилучення майна – таємність, психічне ставлення особи до злочину – умисне заволодіння чужим майном.

Тотожними будуть злочини того самого виду, вчинені на різних стадіях вчинення злочину (замах на вбивство і закінчене вбивство), або якщо один злочин вчинено у співучасті, а інший – одноосібно (крадіжку вчинено у якості пособника, а через деякий час одноосібно), якщо вчинено два закінчені злочини одного виду (дві прості крадіжки)⁴.

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. та доповн. – К. : А.С.К., 2005. – С. 58.

² Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконт, 2003 – Т. 2. – С. 476.

³ Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1980. – С. 371.

⁴ Российское уголовное право: в 2 т. – Т. 1: Общая часть: учеб. / Г. Н. Борзенков и др.; под ред. Л.В. Иногамовой-Хекай, В.С. Комиссарова, А.И. Рарога. – М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2006. – С. 282.

Отже, при повторності тотожних злочинів можуть і повинні збігатися ознаки складу злочину, а саме: один суб'єкт, однаковий об'єкт, об'єктивна і суб'єктивна сторона. Повторність тотожних злочинів – це вчинення особою такого ж діяння, яке було вчинено нею раніше.

Повторність однорідних злочинів. Згідно з ч. 3 ст. 32 КК України, вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Тут ідеться про повторність однорідних злочинів.

Поняття однорідного злочину отримало в теорії кримінального права різне тлумачення. Наприклад, Н. А. Стручков відзначив, що однорідними є близькі за характером злочини, зокрема, й однакові¹. Деякі вчені вважають, що однорідними є такі злочини, які мають спільний об'єкт посягання².

Більш широке трактування однорідного злочину дав А. Н. Трайнін. На його думку, однорідними є ті злочини, в яких предметом посягання є одна і та ж група порушених інтересів³. Злочини, які передбачені в одному розділі Кримінального кодексу, А. Н. Трайнін вважав однорідними.

Своєрідну думку з цього питання розвинув О. М. Яковлев. Він вважає, що в межах розгляду проблеми повторності та сукупності злочинів однорідні злочини необхідно розуміти як тотожні злочини. Однак така позиція не знайшла ні теоретичного, ні практичного значення.

Однією з ознак однорідного злочину є посягання на однакові чи схожі об'єкти. Під однаковими безпосередніми об'єктами розуміють тотожні безпосередні об'єкти⁴. На основі

¹ Стручков Н. А. Условно-досрочное освобождение от наказания / Н. А. Стучков. – М. : Госюриздат, 1961. – С. 19.

² Научно-практический комментарий к Основам уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик / под ред. В. Д. Меньшагина, П. С. Ромашки. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 143.

³ Трайнин А. Н. Уголовное право. Общая часть / А. Н. Трайнин. – М. : МГУ, 1929. – С. 285.

⁴ Орел Л. Е. О понятии однородного преступления / Л. Е. Орел // Правоведение. – 1965. – № 3. – С. 71.

цієї ознаки однорідними є ті злочини, які передбачені однією і тією ж статтею Особливої частини КК України (наприклад, дві крадіжки), так і ті злочини, які кваліфікуються за різними статтями одного розділу Особливої частини, але посягають на один і той самий безпосередній об'єкт (наприклад, заволодіння майном шляхом крадіжки і заволодіння майном шляхом шахрайства).

Л. Е. Орел вважає, що коли визнати однорідними лише ті злочини, які посягають на однакові безпосередні об'єкти, то це звужує коло таких злочинів. Учений вважає, що однорідними будуть і ті злочини, які посягають на схожі безпосередні об'єкти, тобто ті, які близькі за своїм характером, наприклад, життя і здоров'я особи¹. Відповідно до цього положення, Л. Е. Орел відносить до однорідних такі злочини, що передбачені різними статтями одного і того ж розділу Особливої частини КК і посягають на схожі безпосередні об'єкти (наприклад, умисне вбивство і умисне тяжке тілесне ушкодження). Проте це не означає, що всі злочини, які передбачені одним розділом Особливої частини, є однорідними. Злочини згруповано в одному розділі Особливої частини КК за родовим об'єктом, і тому деякі злочини можуть мати різні безпосередні об'єкти.

Крім того, Л. Е. Орел вважає, що за схожим безпосереднім об'єктом однорідними злочинами є і ті злочини, відповідальність за які передбачена статтями різних розділів Особливої частини КК (наприклад, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень та хуліганство). Однак, при відносній схожості безпосередніх об'єктів злочини не є ні тотожними, ні однорідними. Вони мають різнорідний характер.

На основі схожості безпосередніх об'єктів Л. Е. Орел пропонує віднести до однорідних і ті злочини, які посягають не на один, а на два і більше безпосередніх об'єкти (складні безпосередні об'єкти)².

А. С. Міхлін розглядає злочини зі схожими чи однаковими не основними об'єктами і вважає, що злочини можуть бути од-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 71.

² Орел Л. Е. О понятии однородного преступления / Л. Е. Орел // Правоведение. – 1965. – № 3. – С. 72.

норідними лише коли збігаються не тільки об'єкт і форма вини, а й ще одна суттєва ознака, яка впливає на кваліфікацію злочинів, або у цьому випадку, якщо в складах злочинів зі складним об'єктом містяться ознаки однорідних злочинів¹. Вчений, досліджуючи склади злочинів зі складними об'єктами, зауважив, що законодавець конструює їх так, що кожне з них містить ознаки декількох складів злочину. Наприклад, грабіж може містити ознаки крадіжки і легкого тілесного ушкодження, хуліганство – умисне знищення майна і тяжке тілесне ушкодження. Відповідно, злочини зі складними об'єктами слід вважати однорідними, якщо однорідними є злочини, ознаки яких є складовими злочину зі складними об'єктами².

У теорії кримінального права найпоширеніша думка про те, що для визнання злочинів однорідними має значення і схожість об'єкта злочину, і схожість вини і мотиву злочину³.

Отже, другою ознакою однорідних злочинів є збіг форми вини, тобто злочини повинні бути вчинені або умисно або, з необережності. У кримінальному праві існує думка, що однорідними не можуть бути злочини, які вчинені з необережності, хоча вони посягають на один і той самий безпосередній об'єкт⁴. Злочини не є однорідними і тоді, коли один із них вчинено умисно, а інший – з необережності. Однак, Ю. М. Ткачевський вважає, що для однорідних злочинів немає значення, чи був один злочин вчинений умисно, а другий з необережності (наприклад, необережне і умисне тяжке тілесне ушкодження)⁵.

¹ Михлик А. С. К понятию однородного и не менее тяжкого преступления / А. С. Михлик // Советское государство и право. – 1965. – № 8. – С. 106.

² Там само.

³ Шаргородский М. Д. Вопросы общей части уголовного права (Законодательство и судебная практика) / М. Д. Шаргородский / ответ. ред. В. А. Иванов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1955. – С. 517.

⁴ Терехов Д. К понятию однородного и не менее тяжкого преступления / Д. Терехов, Ю. Северин // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1962. – № 6. – С. 28.

⁵ Ткачевский Ю. М. Досрочное освобождение от наказания / Ю. М. Ткачевский. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 73–74.

Г. А. Крігер вважає, що однорідними є злочини, які схожі за об'єктом посягання, формою вини і мотивом¹. М. М. Гродзинський найбільш суттєвою ознакою однорідного злочину виділив не схожість об'єкта, а подібність мотивів, які спричиняють вчинення злочину. Саме внутрішня сторона діяння, на його переконання, найкраще характеризує моральний і правовий бік злочинця². Проте мотив може мати значення для визначення однорідності у вузькому колі злочинів, наприклад, корисливих злочинів проти власності. Мотив не є універсальною ознакою, яку можна використовувати в усіх випадках.

Деякі вчені вважають, що однорідні злочини характеризуються і ступенем суспільної небезпеки. Одні вказують, що для того, аби визнати другий злочин однорідним, необхідний збіг із першим злочином за ступенем і характером суспільної небезпеки³. Інші вважають, що між ними має бути приблизно рівний ступінь суспільної небезпеки⁴, а дехто – між ними не повинно бути великої різниці у ступені суспільної небезпеки⁵. Однак, така точка зору не знайшла підтримки серед вчених.

А. Ф. Зелінський вважає, що однорідними є злочини, між якими встановлено: 1) схожі об'єкти посягання; 2) збіг чи близькість мотивації; 3) однотипний спосіб вчинення злочину; 4) спільні властивості суб'єктів⁶.

Т. М. Кафаров, досліджуючи ознаки однорідних злочинів, зробив такі висновки: 1) для визнання злочинів однорідними

¹ Кригер Г. А. Условное осуждение и роль общественности в его приращении / Г. А. Кригер. – М. : МГУ, 1963. – С. 81.

² Гродзинский М. М. Рецидив и привычная преступность / М. М. Гродзинский // Право и жизнь. – 1923. – № 5. – С. 63.

³ Труфанов В. В. Советское уголовное право. Часть общая / В. В. Труфанов. – М., 1960. – С. 12.

⁴ Клинов Н. О понятии однородного преступления / Н. Клинов, Н. Савинов, М. Ефимов, Е. Фролов // Социалистическая законность. – 1962. – № 10. – С. 19.

⁵ Ткачевский Ю. М. Досрочное освобождение от наказания / Ю. М. Ткачевский. – М. : Госюриздат, 1962. – С. 74.

⁶ Зелинский А. Ф. Повторное совершение преступления как обстоятельство, отягчающее ответственность / А. Ф. Зелинский // Советская юстиция. – 1972. – № 5. – С. 7.

не завжди достатньо встановити схожість чи тотожність об'єкта посягання та ідентичність форми вини; 2) успішне вирішення питання про однорідність злочинів не може здійснюватися без належної уваги до характеру діяння і мотиву поведінки особи; 3) і характер діяння, і мотив не є універсальними ознаками однорідності злочинів, вони мають бути оцінені сукупно з іншими ознаками, які характеризують злочини як однорідні; 4) враховуючи, що особливості певних діянь і мотиви можуть бути самостійними показниками різних властивостей суб'єкта, за умови тотожності об'єкта посягання і однакової форми вини, для віднесення злочинів до однорідних досить встановити схожість характеру діяння чи мотивів злочину. Відповідно до викладеного, Т. М. Кафаров під однорідними розуміє злочини, які посягають на однакові (схожі) основні або додаткові об'єкти, збігаються за формою вини і близькі або за характером діяння, або за мотивами поведінки особи¹.

Отже, у кримінально-правовій літературі під повторністю однорідних злочинів розуміють такі суспільно небезпечні діяння, що вчинені в різний час, посягають на один і той же безпосередній об'єкт, вчиняються за однієї і тієї ж форми вини. Наприклад, крадіжка, грабіж є однорідними злочинами, у яких схожий об'єкт, зокрема, це – врегульовані законом суспільні відносини власності, передусім відносини з приводу володіння, користування і розпорядження майном, які вчиняються з однаковою формою вини і мотивом - прямим умислом з корисливим мотивом. Однорідні злочини збігаються за більшістю ознак складу злочину.

Однорідні злочини визнаються повторними лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК. Це є головною і чи не єдиною ознакою повторності однорідних злочинів. Тому в кожному конкретному випадку це правило повинно бути обов'язково передбачене кримінальним законом. До прикладу, ст. 307 КК України передбачає відповідальність за незаконне

¹ Кафаров Т. М. Признаки однородности преступлений / Т. М. Кафаров // Ученые записки Азербайджанского государственного университета. – 1968. – № 1. – С. 86.

виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. За ч. 2 цієї статті, кваліфікованим складом цього злочину є ті самі дії, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308–310, 312, 314, 315, 317 КК України.

Не можна цілком погоджуватись з положеннями, викладеними в п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»¹. Так, Пленум Верховного Суду України вважає, що незаконне заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи без такої мети, а також їх незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених ст. 307 і 308 чи ст. 309 КК України, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої ч. 2 ст. 307 або ч. 2 ст. 309 КК України. Сукупність наявна й тоді, коли з викрадених наркотиковмісних рослин виготовляється наркотичний засіб нового виду (з коноплі – гашиш, анаша, настоянка й екстракт, марихуана; з макової соломи – екстракційний або ацетилований опій тощо). Повторності тут також немає.

У цьому випадку потрібно говорити про однорідні злочини, повторність яких визначено ч. 2 ст. 307 КК України, (вчинення злочину особою, що раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308–310, 312, 314, 315, 317 КК України) або ч. 2 ст. 309 КК України (вчинення злочину особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 308, 310, 317 КК України). Не можна посилаючись на, здавалося б, аналогічну кваліфікацію за п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибу-

¹ Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4. – С. 33–36.

ховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»: «Оскільки незаконне заволодіння вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями є самостійним складом злочину, подальші їх носіння, зберігання, ремонт, передача чи збут утворюють реальну сукупність злочинів, передбачених ст. 262 та ч. 1 ст. 263 КК України». Це пов'язано з тим, що у ст. 263 КК України взагалі немає такої ознаки, як повторність, на відміну від статей 307, 309 КК України. Тому, видається, у такій ситуації варто говорити про повторність однорідних злочинів.

Крім того, під такими «випадками, передбаченими в Особливій частині цього Кодексу» необхідно розуміти:

– випадки зазначення відповідних статей, що передбачають відповідальність за певні злочини, у примітці, що визначає зміст ознаки «повторно», наприклад, згідно з п. 1 примітки до ст. 185 КК України у ст. 185, 186 та 189–191 повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями або ст. 187, 262 КК України. Як видно, законодавець, запропонувавши цей перелік статей, розділив його на дві частини, поставивши між ними сполучник «або», який означає, що повторність може утворювати не будь-яке їх подання. Наприклад, поняття повторного розбою відрізняється від повторної крадіжки, грабежу чи шахрайства. У ст. 187 КК України зміст повторності значно звужено, у порівнянні з п. 1 примітки до ст. 185 КК України. У ч. 2 ст. 187 КК України повторність злочинів виражена ознакою «вчинення злочину особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм». Отже, у цьому випадку також має місце повторність однорідних злочинів, але єдиним злочином, однорідним до злочину, передбаченого ст. 187 КК України, визнається бандитизм (ст. 257 КК України). Іншими словами, якщо раніше було вчинено менш суспільно небезпечний, ніж розбій, злочин (крадіжка, грабіж, шахрайство, вимагання), а пізніше – розбій, повторності розбою не буде. Розбійний напад за ознакою повторності можна кваліфікувати лише в тому випадку, якщо йому передував аналогічний за складом злочин або бандитизм. Розбій, вчинений після крадіжки, грабежу або іншої форми розкрадання, ознаки повторності не

утворює, а вчинення після розбою крадіжки, грабежу або шахрайства розглядається як повторність злочинів. О. Ільїна, розглядаючи це питання, вважає, що слід звернути увагу на такі проблеми: 1) обґрунтованість визнання бандитизму однорідним злочином із розбоем; 2) обґрунтованість звуження кола злочинів, які передують розбою та зумовлюють визнання його повторним, лише до розбою та бандитизму¹.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»² бандою визнається озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної тривалої підготовки (абз. 1 п. 17), а нападом, вчиненим бандою – дії спрямовані на досягнення злочинного результату шляхом застосування насильства до потерпілого чи створення загрози його застосуванню, навіть у випадках, коли члени банди не застосовували зброї, яка перебувала в їхньому розпорядженні (п. 24). Отже, бандитизм у формі вчинюваних бандою нападів полягає у здійсненні бандою переважно насильницьких посягань. У багатьох випадках подібні посягання спрямовано проти власності. Оскільки розбій є двооб'єктним злочином – він посягає і на життя та здоров'я людини, і на власність, то справді можемо говорити про певний зв'язок між бандитизмом і розбоем. Як зазначає Г. А. Крігер, у цьому випадку йдеться про спеціальну повторність, коли винний вчиняє в кожному випадку тяжкі насильницькі корисливі злочини³.

¹ Ільїна О. В. Кваліфікація повторного вчинення корисливих злочинів проти власності / О. В. Ільїна // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 7–17.

² Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

³ Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1971. – С. 215.

Ситуація із визнанням бандитизму злочином, вчинення якого враховується при кваліфікації наступного розбою як повторного, є цілком допустимою, з уваги на те, що кваліфікуючі ознаки Особливої частини КК України виділено на основі їх типовості. Оскільки типовий бандитизм у формі участі у вчинюваному бандою нападі полягає в насильницькому посяганні на власність, створення ознаки «вчинення злочину особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм», є небезпідставним. Однак та сама типовість є водночас і вразливим місцем подібного підходу. По-перше, основним безпосереднім об'єктом бандитизму є громадська безпека в частині захищеності суспільства загалом та окремих його складових від злочинної діяльності, пов'язаної зі створенням та функціонуванням особливого злочинного угруповання – банди. Додатковим безпосереднім об'єктом бандитизму виступає особиста безпека людини¹.

Отже, на два зазначені вище об'єкти бандитизм у будь-якій його формі посягає завжди. Усі інші соціальні цінності – життя та здоров'я людини, її статевая свобода та недоторканість, власність – можуть бути лише факультативними об'єктами. Тому навіть типовість посягань бандою на власність не перетворює власність на обов'язковий об'єкт бандитизму. Отож є підстави не визнавати розбій та бандитизм однорідними злочинами, а відповідно, не можна говорити про те, що ці злочини можуть утворювати повторність однорідних злочинів, оскільки вони посягають на різні основні безпосередні об'єкти, а в теорії кримінального права традиційно вважається, що однорідні злочини посягають на той самий або подібний об'єкт.

О. Ільїна вважає, що юридична конструкція бандитизму (в частині, що стосується об'єктів, на які посягає цей злочин) дає можливість висловити ще кілька заперечень проти наявності у ст. 187 КК України кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм», зок-

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. та доповн. – К. : А.С.К., 2005. – С. 537–538.

рема, це те, що бандитизм може вчинятися у трьох формах¹. Друга форма – участь в банді, не пов'язана з посяганнями на власність. У такому випадку розбій буде визнаватись таким, що вчинений особою, яка раніше вчинила бандитизм у формі участі у банді, але визнаватиметься повторним розбій, вчинений після крадіжки або грабежу. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. немає конкретних вказівок на можливість вчинення бандою інших злочинів, аніж насильницькі корисливі посягання. Усі зазначені злочини у випадку вчинення їх бандою будуть кваліфікуватися за ст. 257 КК України. У випадку подальшого вчинення розбою особою, яка раніше вчинила один із зазначених злочинів, її дії кваліфікуватимуть за ст. 187 КК України з інкримінуванням відповідної ознаки. Тому в силу прямої вказівки закону визнаватиметься повторністю однорідних злочинів: 1) так би мовити «прихована» повторність тотожних злочинів, коли вчинений бандою напад являє собою розбій; 2) так би мовити «прихована» повторність однорідних злочинів, коли вчинений бандою напад являє собою крадіжку; 3) повторність різнорідних злочинів, коли вчинений бандою напад являє собою згвалтування.

Отже, використання у ст. 187 КК України при конструюванні кваліфікованого складу злочину кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм», є некоректним у частині бандитизму. Взагалі викликає сумніви можливість визнання однорідними простого або складного злочину та складеного злочину, оскільки останній може виявлятися в широкому спектрі інших злочинів, які можуть різнитися з тими, які законодавець визначає як однорідні до складеного злочину.

– Випадки, коли в диспозиціях статей, які передбачають відповідальність за певні злочини, вживаються формулювання, що містять вказівки на конкретні статті Особливої частини КК України, на зразок «... особа, яка раніше вчинила один із злочи-

¹ Льїна О. В. Кваліфікація повторного вчинення корисливих злочинів проти власності / О. В. Льїна // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 12.

нів, передбачених...». Наприклад, в ч. 2 ст. 323 КК України поряд з терміном «повторно» вжито формулювання «...особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст. 314, 315, 317, 324 цього Кодексу».

– Випадки, коли в диспозиціях статей, які передбачають відповідальність за певні злочини, вживаються формулювання, що не містять вказівки на конкретні статті Особливої частини КК України, однак по суті стосуються кількох однорідних злочинів. Наприклад, згідно з абз. 5 п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» поняття умисне вбивство охоплює не лише злочини, передбачені ст. 115 КК України, а й злочини, передбачені статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, 443 КК України. Однак, у перелічених статтях йдеться не про вбивство, а про посягання на життя, під яким розуміється і замах на вбивство, і вбивство.

– Випадки, коли має місце повторність злочинів, однорідність яких зумовлена п. 17 Прикінцевих та перехідних положень КК України, наприклад, перший злочин кваліфікується за ч. 2 ст. 223 КК України 1960 р., а другий – за ч. 2 ст. 289 КК України 2001 р.

Отже, однорідні злочини можуть утворювати повторність злочинів тоді, коли вони спеціально передбачені законом.

Кожен зі складів однорідних злочинів має ознаку (ознаки), які наявні в складі іншого злочину. А. А. Стрижевська вважає, що практичне значення встановлення «схожості» (однорідності) таких ознак полягає у тому, що під час їх класифікації у порівняльному аспекті можна виділити такі родові характеристики:

– відмінні ознаки, які поділяються на очевидні (наприклад, умисел та необережність) та латентні (приховані). Прикладом останніх можуть бути хуліганські та особисті мотиви;

– спільні ознаки, які також можуть бути очевидними (наприклад, наслідок у вигляді смерті) і латентними (наприклад, тяжкі наслідки злочинів проти довкілля)¹.

¹ Стрижевська А. А. Визначення змісту поняття «повторність злочинів» / А. А. Стрижевська // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 5. – С. 59.

Однак, як зазначає Є. Фесенко, серед перелічених ознак схожими є ті чи інші пари загальних та латентних відмінних ознак. Схожими є злочини, склади яких мають однакові загальні та латентні відмінні ознаки у різних комбінаціях. Тому, очевидно, має рацію А. М. Ришелюк, який ототожнює поняття «однорідні злочини» з поняттям «схожі злочини». Протиставляти їх зміст у зв'язку зі схожістю (однорідністю) одних і тих самих ознак, що характеризуються з різних боків, не можна, так само, як і не можна його порівнювати¹. Отже, ознаки поняття «однорідні злочини» та ознаки поняття «схожі злочини» можуть бути характеристиками одного й того самого змісту з різних боків, той самий зміст відтворюється в різних площинах.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що повторність однорідних злочинів характеризується вчиненням однією і тією ж особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями у випадках, спеціально зазначених в Особливій частині КК.

Повторність різнорідних злочинів. Неоднорідними злочинами слід вважати такі суспільно небезпечні діяння, які посягають на різні об'єкти чи на один і той самий об'єкт, але за різної форми вини². Для повторності різнорідних злочинів достатньо послідовного вчинення принаймні двох будь-яких злочинів. Наприклад, вчинення хуліганства, а потім крадіжки, зґвалтування.

Отже, повторністю різнорідних злочинів є вчинення особою двох чи більше злочинів, що не збігаються та не схожі за своїм безпосереднім об'єктом чи формою вини. Тут злочини мають різні безпосередні об'єкти чи різні форми вини при відносній схожості безпосередніх об'єктів (наприклад, умисне вбивство та хуліганство). Тому такі злочини мають різнорідний характер. Таку повторність можна назвати загальною повторністю злочинів, оскільки перший і наступний злочини можуть

¹ Стрижевська А. А. Визначення змісту поняття «повторність злочинів» / А. А. Стрижевська // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 5. – С. 59.

² Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 32.

бути будь-якими. У кримінальному праві деякі вчені загальну повторність називають повторенням злочинів. Крім того, загальна повторність злочинів охоплює реальну сукупність злочинів, для якої характерним є вчинення в різний час кількох не пов'язаних між собою злочинів, тобто за умови, коли закон не надає кваліфікуючого значення такій повторності – повторність не виступає ознакою ані основного, ані кваліфікованого виду злочину.

Загальна повторність враховується при призначенні покарання як обставина, що обтяжує його. Історія розвитку кримінального законодавства свідчить, що коло обставин, обтяжуючих і пом'якшуючих кримінальну відповідальність і покарання, навіть в історично невеликі періоди часу зазнавало значних змін. Перелік обтяжуючих обставин визнався то вичерпним, то допускали надто широке його тлумачення, кількість їх то збільшувалась, то зменшувалась; часто пом'якшуючі обставини визнавали обтяжуючими і навпаки. Лише поняття повторності незмінно входило в перелік ознак, що посилюють кримінальну відповідальність.

Обставини, які обтяжують покарання, свідчать про підвищену небезпечність вчиненого злочину й особи винного, що дає підстави суду призначити йому покарання найбільш суворе з можливого. За наявності обтяжуючих обставин суд може: а) призначити більш суворе покарання в межах одного виду; б) за альтернативної санкції обрати більш суворий вид покарання; в) призначити додаткове покарання, призначене санкцією як факультативне; г) обрати принципи, за яким призначене остаточне покарання буде найсуворішим (наприклад, не принцип поглинання менш суворого покарання більш суворим, а принцип часткового чи повного складання); д) не застосувати звільнення від відбування покарання в порядку ст. 75 КК України.

Повторність як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність, не впливає на кваліфікацію діяння, її суд враховує лише коли призначає покарання за злочин, вчинений вдруге (втретє і більше). Ця повторність має загальний характер – вона поширюється на всі без винятку випадки вчинення двох чи більше злочинів.

Пункт 1 ч. 1 ст. 67 КК України передбачає як обставину, що обтяжує покарання, вчинення злочину повторно та рецидив злочинів. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки»¹ зазначено, що оскільки будь-які спеціальні застереження щодо визначення повторності та рецидиву злочинів у цій статті відсутні, при встановленні змісту обставини як такої, що обтяжує покарання, необхідно керуватися статтями 32 та 34 КК України.

У науці кримінального права зазначено, що при застосуванні п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України слід мати на увазі, що як обставину, яка обтяжує покарання, закон приписує враховувати «вчинення особою злочину повторно», а не «вчинення злочину особою, яка раніше вчинила будь-який злочин»². Саме цим відрізняються приписи п.1 ч. 1 ст. 67 КК 2001 р. від положень п. 1 ст. 41 КК 1960 р., у якому обставиною, що обтяжувала відповідальність, визнавалося вчинення злочину особою, яка раніше вчинила будь-який злочин. За КК 1960 р., для наявності повторності не мало значення, чи був знову вчинений злочин тотожним, однорідним чи різнорідним. Тому останнє поняття значно ширше за своїм змістом, ніж попереднє. Як обставину, що обтяжує покарання, суд має право враховувати лише повторність тотожних злочинів, тобто таких, які, відповідно до ч. 1 ст. 32 КК України, передбачені однією й тією ж статтею (частиною статті) Особливої частини КК. Якщо ж особа вчиняє декілька злочинів, передбачених різними статтями КК, тобто коли ці злочини є однорідними або різнорідними, то згідно із ч. 3 ст. 32 КК України вони можуть бути визнані повторними лише у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК, і внаслідок

¹ Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6–10.

² Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Фінн, 2008. – С. 163.

цього таке «повторення» злочину не може бути визнане за п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України як обставина, що обтяжує покарання¹.

Враховуючи значення обтяжуючих обставин при призначенні покарання, слід погодитися з необхідністю існування п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України, проте зміст цієї норми треба розширити. Це положення в чинній редакції охоплює випадки вчинення тільки тотожних та однорідних злочинів, в свою чергу виключає зі свого обсягу певну групу злочинів, зокрема, різнорідних, наприклад, вчинення одного необережного злочину, за який особа відбула або відбуває покарання, і строки давності притягнення до кримінальної відповідальності не минули, і вчинила умисний злочин, або навпаки. Тому п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України можна викласти в такій редакції: *«вчинення злочину особою, яка раніше вчинила злочин»*.

Призначаючи покарання, суд не має права посилатися у вироку на п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України, якщо повторність злочинів передбачена у статті Особливої частини КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію. Це зумовлено тим, що у випадках повторності як кваліфікуючої ознаки злочину підвищену суспільну небезпечність і тяжкість злочину вже враховано у статті Особливої частини КК, а тому немає потреби ще раз брати їх до уваги при призначенні покарання. Згідно із законом, суд має право не визнати повторне вчинення злочину обставиною, що обтяжує відповідальність. Це може бути тоді, коли один із вчинених злочинів був необережним або коли вчинені злочини занадто відрізняються тяжкістю заподіяної шкоди (наприклад, при заподіянні смерті після умисного заподіяння легкого тілесного ушкодження).

М. Й. Коржанський зазначив, що законодавче визначення і застосування повторності як ознаки, що обтяжує кримінальну відповідальність і посилює покарання, є невдалим, оскільки, як відзначають дослідники, в кримінальній справі майже ніколи не буває зрозуміло, чи врахував суд повторне вчинення злочи-

¹ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х. : Одіссей, 2006. – С. 225.

ну чи ні, тому що в кримінальній справі це ніяким чином не позначається. Пленум Верховного Суду України не раз відзначав, що суди не завжди забезпечують суворе дотримання вимог закону про врахування характеру ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи винного та обставин справи, які пом'якшують відповідальність; що недопустимо подвійно враховувати при призначенні покарання пом'якшуючі чи обтяжуючі обставини вчинення злочину. М. Й. Коржанський наголошував, що доцільно було б мати у загальній частині кримінального закону одну загальну норму про посилення покарання за повторне вчинення злочину¹.

У кримінально-правовій літературі появилася позиція, згідно з якою немає потреби розділяти обтяжуючі і кваліфікуючі обставини, їх треба уніфікувати. По-перше, для того щоб визнати їх рівнозначними, по-друге, уніфікувати їх термінологічно в Загальній і Особливій частинах, по-третє, уніфікувати коло обтяжуючих обставин, які передбачені в Загальній і Особливій частинах КК². Такий підхід, як вважає Т. А. Костарева дасть змогу: а) уникнути дублювання однієї обставини при регламентуванні в кримінальному законі, що позбавить правозастовувача від проблеми «подвійного врахування»; б) уточнить зміст цієї ознаки; в) чітко визначить міру впливу кваліфікуючої ознаки на покарання; г) уникнути громіздкого переліку кваліфікуючих ознак в Особливій частині і скоротити перелік обтяжуючих і пом'якшуючих обставин за рахунок конкретизації найбільш значущих із них³.

А. П. Козлов пропонує взагалі вилучити із закону кваліфікуючі ознаки. Вчений вважає, що достатньо встановити в Загальній частині перелік обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (вони фактично є, треба уточнити їх суть і коло), оцінити в певних величинах значення кожної обставини. Як наслідок,

¹ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 25-26.

² Козлов А. П. Проблема унификации отягчающих обстоятельств, предусмотренных Общей и Особенной частями уголовного закона / А. П. Козлов // Вестник Московского университета. – 1977. – № 3. – С. 81–85.

³ Костарева Т. А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве / Т. А. Костарева. – Ярославль : ЯрГУ, 1993. – С. 109–110.

отримаємо компактну Особливу частину без кваліфікуючих ознак і два основні правила: 1) кожна із вказаних в законі обставин поширюється на всі злочини, але з урахуванням їх особливостей; 2) оцінка обставин незмінна щодо всіх злочинів і в рівному ступені зменшує чи збільшує санкцію за їх наявності¹.

Деякі вчені вказують, що характер та ступінь суспільної небезпеки злочину, а також особа винного та обставини справи, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини є все таки основою для диференціації кримінальної відповідальності². Л. Л. Кругликов і А. В. Василевський також вважають, що ці обставини є інститутом диференціації, а всі диференціюючи інститути враховуються та використовуються при індивідуалізації відповідальності, однак, при цьому залишаються диференціюючими³.

Проте, як справедливо зазначає Ю. Б. Мельникова, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності – явища та поняття не ідентичні⁴. Диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності тісно між собою пов'язані і утворюють «дві сторони» кримінальної відповідальності. Вони логічно йдуть одна за одною, однак мають різну правову природу⁵.

Очевидно, ототожнення науковцями підстав диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності зумовлено нечітким розподілом самих процесів диференціації та індивідуалізації. На нашу думку, такі твердження суперечать установленому судженню про відмінність сфер диференціації та ін-

¹ Козлов А. П. Понятия преступления / А. П. Козлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – С. 814–815.

² Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Ю. Б. Мельникова. – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1989. – С. 38.

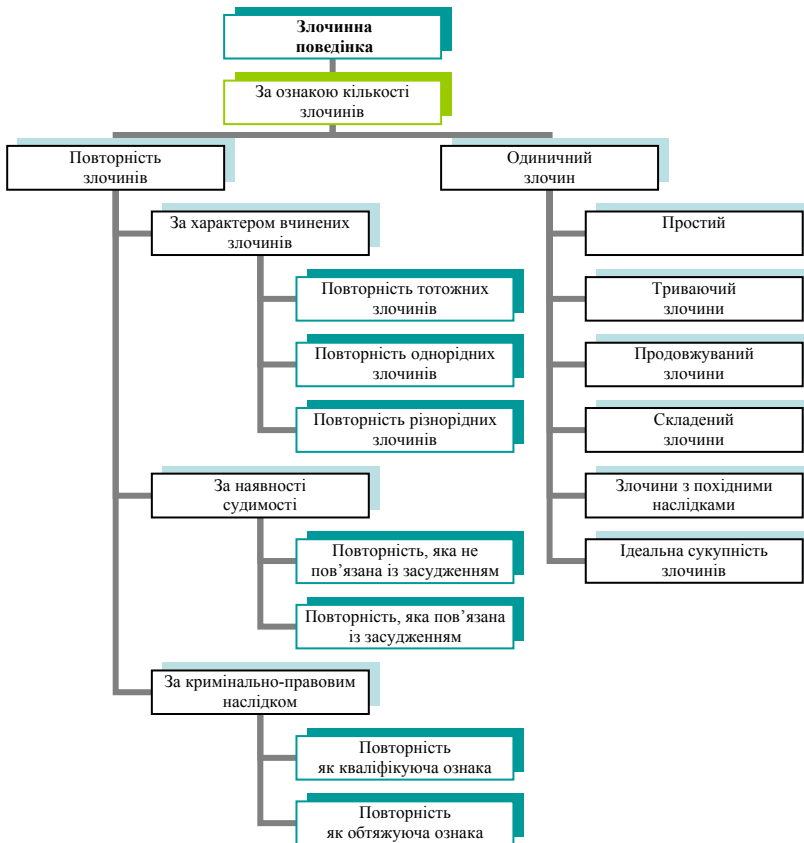
³ Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Василевский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 141.

⁴ Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Ю. Б. Мельникова. – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1989. – С. 17–18.

⁵ Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Василевский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 17.

дивідуалізації відповідальності. Ці сфери мають відмінність перш за все у суб'єктах застосування. Так, суб'єктом диференціації кримінальної відповідальності визнається законодавець, а суб'єктом індивідуалізації є правозастосовний орган, тобто суд. Тому, більш обґрунтованою, є позиція тих вчених, які вказують, що пом'якшуючі та обтяжуючі обставини є засобом, формою індивідуалізації покарання, а якщо ці обставини передбачені у статтях Особливої частини КК, то вони є засобами диференціації кримінальної відповідальності.

Схематично підсумовуємо викладене:

2.3. Відмінність повторності злочинів від суміжних понять

З'ясувати відмінність повторності злочинів від суміжних понять потрібно з таких міркувань. Розмежування явищ є, по-перше, інструментом пізнання їхньої природи. Це гносеологічний аспект проблеми. По-друге, аналіз співвідношення повторності злочинів та інших правових явищ дає змогу особі, яка застосовує закон, розпізнати проблемну ситуацію, що їй трапилася, та підготуватися до її вирішення. Це практичний аспект проблеми. По-третє, саме з позиції чіткого визначення співвідношення повторності злочинів з іншими кримінально-правовими поняттями можна зняти різноманітні неузгодженості та просунутися у виробленні загальних, більш повних поглядів на те чи інше явище. Це теоретичний аспект проблеми.

Традиційно в межах розгляду повторності злочинів зачіпаються питання її співвідношення з одиничним злочином, зокрема продовжуваним, із співвідношенням із сукупністю і рецидивом злочинів.

2.3.1. Повторність злочинів і продовжуваний злочин

Увага до продовжуваного злочину в наш час зумовлена потребою в чітких критеріях розмежування повторності злочинів і такого одиничного злочину, який складається з низки тотожних протиправних дій, бо в цьому випадку неправильне рішення призводить до невірної кваліфікації злочину і до визначення покарання, неадекватного небезпеці дій, вчинених винною особою. При продовжуваному злочині виключається повторність і діяння особи кваліфікується як одиничний злочин, наприклад, за ч. 1 ст. 185 КК України. При повторності злочинів, тієї ж крадіжки, застосовується ч. 2 ст. 185 КК України, що тягне за собою більш суворе покарання.

Вивчати проблему продовжуваних злочинів почали німецькі криміналісти XIX ст., які у своїх роботах звернули увагу на випадки, коли вчинено декілька злочинних дій, що в сукупності складають один злочинний намір. Сама ж ідея продовжуваного злочину в кримінальному праві виникла у зв'язку з потребою

правильно і справедливо оцінювати випадки, зовнішньо схожі на повторні злочини.

У російській науці кримінального права і судовій практиці з кримінальних справ поняття продовжуваного злочину з'явилося під впливом німецьких криміналістів. Найбільш відомим дослідником продовжуваного злочину був видатний криміналіст М. С. Таганцев. Він визначив продовжуваний злочин як низку однорідних злочинних дій, об'єднаних єдиною суб'єктивною стороною та єдиним наміром, кожна з яких має склад злочину як одиничного. Пояснюючи суть продовжуваного злочину, вчений, зокрема, вказує: якщо ми визнаємо особу, яка з метою вбивства робить шість ударів сокирою, але лише шостим вбиває, винною лише за вбивство, а не за п'ять замахів та одне вбивство, то ми повинні визнавати особу, яка вчинила крадіжку кількох речей за шість прийомів, винною тільки в одному злочині, а не в шести крадіжках¹.

Подальший розвиток поняття продовжуваного злочину знаходимо в Постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 березня 1929 р. «Про умови застосування давності і амністії до тривалих та продовжуваних злочинів», де зазначалося: «злочини, що складають із ряду тотожних злочинних дій, спрямованих на досягнення загальної мети, й таких, що утворюють у своїй сукупності єдиний злочин»². Отож виявлено такі ознаки продовжуваного злочину: 1) складається з низки злочинних дій; 2) ці дії повинні бути тотожні; 3) дії повинні бути спрямовані на загальну мету.

Окрім Постанови від 4 березня 1929 р., Пленум Верховного Суду СРСР звертався до проблеми продовжуваного злочину ще кілька разів, давши вказівки про застосування цього поняття до розкрадань власності, спекуляції, хабарництва.

У літературі після прийняття Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік і Кримінальних кодексів союзних республік в 1959–1961 р.р. з'явилися роботи, де спеціально

¹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Общая часть / Н. С. Таганцев. – СПб. : Гос. Тип., 1902. – С. 1289.

² Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СРСР, 1924–1986. – М. : Известия, 1987. – С. 477.

розглядали різні аспекти проблеми продовжуваного злочину. Причину зростання інтересу до цього питання слід вбачати, зокрема, в широкому застосуванні в чинних кримінальних кодексах республік такої кваліфікуючої ознаки, як повторність, що у Кримінальному кодексі РСФСР 1922 р. містилося лише в одній статті¹. За широкого застосування повторності співвідношення між нею і продовжуваним злочином набуло більшої гостроти, ніж співвідношення між продовжуваним злочином і сукупністю, яке домінувало в практиці раніше. Адже у випадку сукупності злочинів найбільш можливе покарання дорівнювало максимальній санкції відповідної норми. Те саме мало місце і при продовжуваному злочині. Використання інституту повторності створило можливість підвищеного покарання, а тому одразу зросла вагомість продовжуваного злочину правового антиподу повторності, що давав змогу уникнути цього підвищеного покарання.

Чинний КК України 2001 р. вперше на законодавчому рівні проводить розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину. За змістом ч. 2 ст. 32 КК України продовжуваний злочин – це злочин, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром. Єдиний злочинний намір, як особливий вид умисної форми вини, має місце тоді, коли винний, за наявності загальних ознак умислу, реалізовує свій задум, розраховуючи вчинити у різний час не одне, а декілька тотожних за своїми ознаками злочинних діянь, спрямованих на досягнення загального результату. Єдиний злочинний намір на вчинення продовжуваного злочину, як правило, виникає у винного ще до вчинення першого з діянь, які утворюють продовжуваний злочин.

Серед вчених єдиного погляду на розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину не досягнуто. Деякі в основу розмежування цих понять кладуть об'єктивні ознаки складу злочину (об'єкт, предмет, спосіб, місце, аналогічність злочинних діянь, суспільну небезпеку), інші – суб'єктивні (уми-

¹ Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – С. 61,70.

сел, мету). Чимало науковців вважає, що структуру продовжуваного злочину складають діяння, які утворюють повний склад злочину. Дехто твердить, що продовжуваний злочин складають не тільки суспільно небезпечні діяння, а й адміністративні, дисциплінарні та інші правопорушення.

У теорії кримінального права проблему розмежування повторності злочинів однозначно так і не вирішено. Г. А. Кригер вважає, що коли повторність злочинів передбачена нормою закону, немає ніяких підстав розмежовувати повторність злочинів та продовжуваний злочин. Тому продовжуваний злочин одночасно розглядають як повторний злочин¹. В. Владіміров, Г. Криволапов вважають, якщо в законі стосовно конкретного злочину не передбачено повторності як кваліфікуючої ознаки, то слід говорити про продовжуваний злочин, а коли вказано на повторність злочинів, то продовжуваний злочин не визнається².

Продовжуваний злочин виключає повторність злочинів, а повторність виключає продовжуваний злочин. Тому не можна визнати обґрунтованим твердження про те, що продовжуване викрадення може і повинно розглядатися водночас як повторне. Як зазначив А. Ф. Зелінський, одиничне не може бути множиною, а множина не може бути водночас одноиною³. Крім того, тут важливе значення надано формальній ознаці, що може призвести до штучного розширення поняття повторності злочинів і разом з тим до суттєвого звуження самого поняття продовжуваного злочину.

Поняття продовжуваного злочину – це не просто формально-юридична конструкція, а реальне соціальне явище, різновидність одиничного злочинного діяння. Продовжуваний злочин починається вчиненням першого і закінчується вчиненням останнього із тотожних злочинних діянь, які складають цей злочин.

¹ Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1971. – С. 217.

² Владимиров В. А. Соотношение продолжаемых и повторных преступлений / В. Владимиров, Г. Криволапов // Советская юстиция. – 1974. – № 19. – С. 9–11.

³ Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1976. – С. 28.

У теорії кримінального права є різні визначення продовжуваного злочину. А. А. Піонтковський вважає, що продовжуваним злочином є той злочин, який складається із двох чи декількох тотожних діянь, кожне з яких містить ознаки одного і того ж складу злочину, але розглядається як єдиний злочин завдяки загальному злочинному результату¹. На думку В. М. Кудрявцева, продовжуваний злочин характеризується глибоким внутрішнім зв'язком і єдністю всіх епізодів, що об'єднані відносно невеликим проміжком часу, єдиним чи схожим способом вчинення злочину за наявності однієї форми вини, однакових мотивів та загальної мети². Тут вчений висунув такі ознаки продовжуваного злочину, як єдність протиправних актів, їх тісний зв'язок, єдину форму вини, мотив та мету. Як видно, головну роль він відводить суб'єктивному моменту.

Зазвичай під продовжуваним злочином у теорії кримінального права розуміють такий злочин, який складається із двох чи декількох суспільно небезпечних діянь, кожне з яких містить ознаки одного і того ж складу злочину³.

Для вирішення питання відмежування повторності злочинів від продовжуваного злочину деякою мірою допомагає аналіз змісту слів «продовжити», «продовження» і «повторити», «повторяти», оскільки значення цих слів лежить в основі юридичних понять «продовжуваний злочин» і «повторний злочин». Як відомо, продовжити можна що-небудь почате, але не закінчене, наприклад, перервану роботу на обід. Однак, не можна продовжити закінчену лекцію, її можна лише повторити. Отже, «повторити», «повторяти», «повторність», слід розуміти як вчинення діяння знову, вдруге. Вживаючи слова «продовження», «продовжити», слід мати на увазі діяння, що не закінчене через мету, яку ставили на початку його вчинення.

¹ Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая / А. А. Пионтковский. – М., 1924. – С. 200.

² Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 307.

³ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 26.

В. Чернов вважає, що продовжуваний злочин з матеріально-правового змісту може бути передбачений самою конструкцією тієї чи іншої кримінально-правової норми або стає таким внаслідок оцінення всіх фактичних обставин вчиненого злочину¹. Як ілюстрацію першого випадку можна віднести розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України). Сам термін «розпусні дії» вже припускає множинність таких дій упродовж певного часу щодо невизначеного кола потерпілих і в різних формах. До другого випадку можна віднести хуліганство, коли між окремими епізодами хуліганських дій є невеликий часовий проміжок і вони об'єднані єдиним умислом.

З об'єктивної сторони продовжуваний злочин складається з неодноразово вчинених суспільно небезпечних діянь, кожне з яких містить ознаки одного і того ж складу злочину. Щоб визначити злочин продовжуваним, слід встановити тотожність між його діяннями. Аналогічність складу одного злочину з іншим свідчить про їхню внутрішню взаємозумовленість, глибокий внутрішній зв'язок. Якщо в ланцюжок юридично тотожних діянь вставити одне різнорідне, то воно порушить внутрішню єдність, підвищить ступінь суспільної небезпеки. Під продовжуваним злочином можна розуміти систему злочинної поведінки, а система, як відомо, є сукупністю взаємозв'язаних та аналогічних елементів, частин. Оскільки продовжувані злочини не можуть складати дії, які містять ознаки різних злочинів, то природною складовою частиною визначення продовжуваного злочину є тотожність дій. М. Становський вказує, що діяння у продовжуваному злочині мусить мати тотожний характер, всі епізоди поведінки особи повинні бути аналогічні і за формою (наприклад, крадіжка, привласнення), і за способом здійснення наміру. Наприклад, коли особа за одну ніч тричі потрапляла до одного кіоску з метою вилучення продуктів харчування, впливає висновок, що тотожні злочинні дії у кримінально-правовій практиці настають тоді, коли вони повністю збігаються за основними

¹ Чернов В. К определению понятия продолжаемого преступления / В. Чернов // Советская юстиция. – 1971. – № 23. – С. 5.

ознаками складу злочину та передбачені однією статтею або однією й тією ж частиною статті КК України¹.

А. М. Магомедов вважає, що в разі продовжуваного злочину слід говорити про юридично однакові (тотожні) діяння, тобто такі, які збігаються за своїми юридичними ознаками, хоча фактично можуть і різнитись².

Однак не всі вчені погоджуються з висуненням тотожності злочинних дій як обов'язкової ознаки продовжуваного злочину. У теорії кримінального права є думка, що продовжуваний злочин може складатися з однорідних, а не тільки тотожних діянь³. В. Чернов зазначає, що юридично тотожними злочинні діяння повинні бути навіть за їх фактичної неоднорідності⁴. В. Владіміров, Г. Криволапов вважають, що продовжуваний злочин складається з неодноразових послідовно вчинених упродовж певного часу тотожних, однорідних злочинних актів, які іноді за своїми фактичними ознаками не збігаються⁵.

Для правильного розуміння юридичних властивостей продовжуваного злочину необхідно встановити внутрішній зв'язок між окремими діяннями, які складають один злочин. Цей зв'язок виявляється в тому, що діяння є лише необхідним епізодом одного цілого. Взаємозв'язок і внутрішня єдність між окремими діяннями, з яких складається продовжуваний злочин проявляється у направленості кожного з них на один і той самий об'єкт посягання, у подібності способів вчинення, а також в однаковості злочинного наслідку, що настав. У певних випадках можуть збігатися предмет посягання та місце вчинення злочину. Наприклад, до ознак, що розмежовують по-

¹ Становский М. Понятие продолженного преступления / М. Становский // Российская юстиция. – 1995. – № 11. – С. 16–17.

² Магомедов А. М. Вопросы квалификации продолжаемых преступлений / А. М. Магомедов // Вестник Московского ун-та. – 1978. – № 1. – С. 31.

³ Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 79.

⁴ Чернов В. К определению понятия продолжаемого преступления / В. Чернов // Советская юстиция. – 1971. – № 23. – С. 5.

⁵ Владимиров В. А. Соотношение продолжаемых и повторных преступлений / В. Владимиров, Г. Криволапов // Советская юстиция. – 1974. – № 19. – С. 9.

вторність злочинів та продовжуваний злочин П. К. Кривошеїн відносить предмет і місце вчинення злочину¹. С. А. Тарарухін вважає, що ці ознаки можуть бути не обов'язкові. Наприклад, продовжуваний злочин, що складається з низки епізодів при єдиному умислі спрямований на вчинення злочину в значному чи у великому розмірі, можливо з різних джерел одночасно². Т. Е. Караєв вважає, що неодноразове розкрадання власності одним і тим способом, вчинене з одним умислом і з однією метою, хоча і з різних місць одного і того ж підприємства, установи чи організації, треба розглядати як продовжуваний злочин³.

Окремі епізоди продовжуваного злочину не мають самостійного юридичного значення і можуть отримати правову оцінку лише в єдності з іншими злочинними епізодами. У теорії кримінального права було висловлено думку, що кожний з епізодів, які входять до продовжуваного злочину є повноцінним злочином, а не його частиною і продовжуваним злочином може бути будь-який злочин передбачений Кримінальним кодексом, якщо там не зазначено ознаки повторності⁴. Однак таку думку розкритикували. Як зазначив В. П. Малков, злочинні діяння, що складають продовжуваний злочин, не є самостійними, а є лише етапом у продовженні вже початого злочину. Такої думки дотримується Б. А. Куринов та інші вчені⁵. Вони вважають, що продовжуваний злочин може складатись зі суспільно небезпечних діянь, і з інших правопорушень, зокрема адміністративних, дисциплінарних.

¹ Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – С. 46.

² Тарарухін С. А. Вибрані твори. Частина 3. Кримінальне право. Теорія кваліфікації злочинів / С. А. Тарарухін. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2004. – С. 59.

³ Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 83.

⁴ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 32.

⁵ Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений / Б. А. Куринов. – М. : МГУ, 1984. – С. 166.

В. О. Навроцький вважає, що продовжуваний злочин становить собою поєднання:

- діянь, кожне з яких є злочином, тобто за кожне з яких окремо особа підлягає кримінальній відповідальності;
- адміністративних проступків чи інших правопорушень;
- діянь, одні з яких є злочинами, а інші – незлочинними правопорушеннями¹.

У кримінальному законодавстві не визначено точної кількості діянь, якими можуть бути вчинені продовжувані злочини. Однак у деяких статтях Особливої частини КК законодавець дає вказівку на мінімальну кількість діянь, повторення яких утворює злочин. Наприклад, у ст. 434 КК України – «погане поводження з військовополоненими, яке мало місце неодноразово...».

Неодноразовість у кримінальному праві розуміють вчинення тотожного діяння два або більше разів. Неодноразовість – це сума двох і більше тотожних порушень закону, за які особа підлягає відповідальності як за одне ціле².

Для більшості учених практиків систематичність наявна за умови вчинення діянь тричі або більше разів³. Отже, злочини, ознакою яких є систематичність чи неодноразовість вчинення відповідних діянь, становлять собою різновид продовжуваних злочинів.

П. С. Матишевський вважає, що продовжуваний злочин – це складний одиничний злочин, який складається з дво- чи багаторазових діянь, кожне з яких окремо утворює самостійний склад злочину. Однак розбіжність продовжуваного злочину та повторності злочинів вчений вбачає у ступені суспільної небезпеки. На його думку, особа, яка багаторазовими діяннями реалізувала один умисел (продовжуваний злочин), представ-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 364.

² Тарарухін С. А. Вибрані твори. Частина 3. Кримінальне право. Теорія кваліфікації злочинів / С. А. Тарарухін. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2004. – С. 60.

³ Тарарухін С. А. Вибрані твори. Частина 3. Кримінальне право. Теорія кваліфікації злочинів / С. А. Тарарухін. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2004. – С. 60.

ляє меншу суспільну небезпеку порівняно з особою, яка вчинила кожен злочин з новим умислом¹.

Слід погодитися з В. О. Навроцьким, який виділяє такі ознаки продовжуваного злочину:

– посягання спрямоване на один об'єкт. Підтвердженням цього є вчинення діянь щодо одного і того ж потерпілого чи характер предмета злочину;

– вчиняється кілька дій. Продовжуваний злочин вчиняється лише шляхом повторення актів активної поведінки, він неможливий через бездіяльність чи внаслідок поєднання дії та бездіяльності;

– дії тотожні, причому вимагається не фактична, а юридична тотожність – їх передбачено однією і тією ж статтею чи частиною статті Особливої частини КК. Наприклад, продовжуваний злочин може бути у випадку вилучення із чужого володіння і звернення на свою користь бойових припасів внаслідок кількох дій, які полягають у їх крадіжці, вимаганні, заволодінні шляхом шахрайства (ч. 1 ст. 262 КК України);

– між окремими епізодами, які в сукупності утворюють продовжуваний злочин, немає значного розриву у часі. Наявність більш-менш великого проміжку між окремими епізодами, як правило, вказує на те, що умисел винного виникає заново, нові дії не становлять собою продовження попередніх.

– умисл винного охоплює заподіяння шкоди в певному розмірі (завдати шкоду потерпілому, викрасти майно тієї чи іншої вартості). Звідси випливає, що продовжуваний злочин може бути вчинено лише з прямим умислом².

Т. Є. Караєв вважає, що немає достатніх причин виключати продовжуваний злочин із числа необережних суспільно небезпечних діянь. Необережний продовжуваний злочин складається із тотожних діянь, що охоплюються однією формою вини –

¹ Матышевский П. С. Ответственность за преступления против социалистической собственности / П. С. Матышевский. – К. : Вища школа, 1983. – С. 96.

² Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація: конспект лекції з спеціального курсу / В. О. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 11. – С. 45.

необережністю і спричиняють шкоду чи створюють загрозу спричинення шкоди. У формі продовжуваного злочину може проявлятися, наприклад, забруднення моря і атмосферного повітря тощо¹.

Натомість на думку А. П. Козлова, у випадку забруднення навколишнього середовища продовжуваний злочин відсутній. Тут є повторність злочинів у вигляді систематичності, оскільки значний вихід газу чи отруєних відходів, що забруднюють навколишнє середовище, є самостійним злочином. Забруднення має правове значення лише після того, як воно виходить за межі санітарних норм. При цьому вже найменший вихід за межі певних норм є правопорушенням. Злочином є не будь-яке забруднення, а лише істотне порушення вказаних норм. Яке істотне забруднення навколишнього середовища слід визнати єдиним результатом: мінімальне чи максимальне? Відповідь може бути одна: будь-яке забруднення певною мірою є закінченим злочином в конкретних випадках, що свідчить про відсутність єдиного результату. Крім того, із досягненням злочинного результату продовжуваний злочин припиняється. Забруднення навколишнього середовища не припиняється ні за мінімального, ні за максимального забруднення (наприклад, знищення біологічного життя в якомусь озері). Забруднення триватиме доти, поки не знищено буде джерело забруднення. І це також свідчить, на думку А. П. Козлова, про неможливість продовжуваного злочину.

Особливості продовжуваного злочину, на переконання А. П. Козлова, полягають в тому:

- він є одиничним злочином із загальним результатом;
- продовжуваний злочин складається із низки окремих частин, як правило, із самостійним діянням і самостійним результатом кожна;
 - кожна його частина є мінізлочином;
 - від початку вчинення продовжуваного злочину умисел винного направлений на загальний результат;

¹ Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 82.

– від початку вчинення продовжуваного злочину винний розуміє, що для досягнення загального результату йому потрібно вчинити декілька окремих мінізлочинів;

– крім умислу на загальний результат, у винного виникають окремі умисли на вчинення кожної частини продовжуваного злочину;

– умисел на загальний результат називається єдиним, оскільки він об'єднує в ціле всі умисли окремих частин;

– загальний результат є метою поведінки особи від початку вчинення продовжуваного злочину;

– ця мета є загальною, оскільки вона охоплює мету всіх окремо вчинених частин продовжуваного злочину;

– загальна мета в продовжуваному злочині повинна бути конкретизована за обсягом, розміром і т. д.¹.

Своєрідно до проблеми розмежування продовжуваного злочину та повторності злочинів підійшов А. М. Ораздурдієв. До критеріїв, які співвідносять ці поняття він зараховує єдиний, гранично конкретизований об'єкт посягання, єдиний, чи то однотипний спосіб, діяння та єдину форму вини². А. М. Ораздурдієв не розкриває змісту використовуваних понять. Однак проблема повторності та продовжуваного злочину не вичерпується лише цими ознаками.

В. П. Малков зазначив, що складність відмежування повторності злочинів від продовжуваного злочину полягає в тому, що за зовнішніми ознаками вони можуть збігатися. Проте у разі продовжуваного злочину між окремими актами злочинної поведінки є тісний зв'язок, який свідчить про те, що кожний новий злочинний епізод є своєрідним етапом, продовженням початого злочину³. П. К. Кривошеїн висловив думку, що між по-

¹ Козлов А. П. Учение о стадиях преступления / А. П. Козлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 108.

² Ораздурдыев А. М. Продолжаемое преступление по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / А. М. Ораздурдыев / Казанський ун-т. – Казань, 1984. – С. 17.

³ Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – С. 19–20.

вторністю злочинів може бути не менший внутрішній зв'язок, ніж між епізодами продовжуваного злочину.

На переконання П. К. Кривошеїна, головна та принципова відмінність цих кримінально-правових понять полягає у ступені суспільної небезпеки злочинних діянь¹. Якщо кожне із вчинених правопорушень, що складають продовжуваний злочин, не володіє ступенем суспільної небезпеки, то слід говорити про продовжуваний злочин. І навпаки, якщо правопорушення, взяті окремо, за ступенем суспільної небезпеки та за іншими ознаками злочину утворюють склад злочину, то слід говорити про повторність злочинів. Як зазначає П. К. Кривошеїн, щоб віднести злочин до продовжуваного цієї ознаки недостатньо. Потрібно встановити юридичну тотожність діянь, що утворюють продовжуваний злочин. Для повторності злочинів ця ознака не специфічна, оскільки повторність злочинів утворюють і тотожні, і однорідні та різнорідні злочини.

П. К. Кривошеїн також зазначає, що лише в сукупності ці ознаки дають можливість встановити співвідношення повторності злочинів та продовжуваного злочину. Відсутність хоча б однієї із них виключає продовжуваний злочин. Отже, П. К. Кривошеїн встановлює дві головні ознаки, які розмежовують ці поняття – це структура суспільно небезпечного діяння та ступінь суспільної небезпеки кожного з правопорушень, що утворюють продовжуваний злочин.

Продовжуваний злочин – це один злочин, який володіє всіма ознаками (суспільною небезпекою, протиправністю, караністю, виною) і елементами складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона).

Слід підкреслити, що більш чітко розмежувати повторність злочинів та продовжуваний злочин можна за суб'єктивними ознаками, зокрема, направленістю умислу, характером злочинних намірів. У зв'язку з цим важливого значення набуває вирішення питання про те, чи були об'єднані вчинені

¹ Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – С. 43.

діяння єдиною метою. При повторності злочинів така мета відсутня, а для продовжуваного злочину вона характерна. Ця мета зумовлена єдиним умислом, який охоплює всі епізоди продовжуваного злочину.

І. Клівер висловив думку, що особа, яка вчиняє продовжуваний злочин, не завжди конкретизує свій злочинний задум і нерідко діє з «неконкретизованим умислом», вчиняючи злочин до тих пір, поки це можливо¹. Щодо ознак, які лежать в основі розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину, позиція І. Клівера не є новою. Він вважає, що головна відмінність цих понять полягає в суб'єктивній стороні складу злочину, а саме – в єдиному умислі та меті винної особи.

А. М. Ришелюк вважає, що обов'язковою і достатньою ознакою продовжуваного злочину є єдність наміру, бо без цього не можлива загальна мета. Він взагалі не включає термін «спільна мета» у поняття продовжуваного злочину. Натомість вказує на таку ознаку продовжуваного злочину, як єдиний злочинний результат, бо вважає, що загальна мета припускає знання суб'єктом кінцевого результату і прагнення його досягти двома або більше тотожними діями².

Пленум Верховного Суду України у Постанові від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»³ роз'яснив, що неодноразове незаконне вилучення чужого майна чи заволодіння ним, що складається із тотожних дій, які мають загальну мету та із самого початку охоплюються єдиним злочинним наміром на заволодіння конкретним майном, слід розглядати як один продовжуваний злочин.

У п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про зло-

¹ Клівер І. Разграничение продолжаемых и повторных преступлений / И. Клівер // Социалистическая законность. – 1979. – № 5. – С. 53.

² Ришелюк А. М. Про поняття, ознаки і сферу дії продовжуваного злочину / А. М. Ришелюк // Правова держава; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К.: Наукова думка, 1992. – Вип. 1. – С. 120.

³ Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 12. – С. 9–16.

чини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»¹ зазначено, що згвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом не може вважатися вчиненим повторно, якщо винна особа, діючи з єдиним злочинним наміром, без перерви або без значної перерви у часі, вчинила два чи більше насильницьких природних статевих актів або два чи більше актів насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом з однією й тією ж потерпілою особою, тобто за наявності ознак продовжуваного злочину.

Із постанов випливає, що продовжуваним злочином визнається неодноразове вчинення тотожних злочинних дій, які охоплюються одним єдиним умислом винного і у своїй сукупності становлять один злочин. Тобто головною ознакою продовжуваного злочину є єдність умислу для всіх вчинених дій. Повторне вчинення злочину, навпаки, характеризується тим, що кожний епізод (дія) вчиняється з новим умислом.

Проблема співвідношення та розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину часто виникає у справах про хабарництво. Одним продовжуваним злочином є одержання службовою особою хабара за виконання чи невиконання обумовлених дій. У таких випадках кваліфікувати суспільно небезпечне діяння як повторне вчинення злочину немає підстав. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику в справах про хабарництво»² вказано, що одержання службовою особою в декілька прийомів одного хабара за виконання чи невиконання дій, обумовлених із тим, хто його дає, потрібно розглядати як продовжуваний злочин. Кваліфікувати такі дії за ознакою повторності не можна. Одночасне одержання посадовою особою хабара від кількох осіб кваліфікується як вчинене повторно, якщо

¹ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 7(95). – С. 1–8.

² Про судову практику в справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. – 2002. – № 28. – С. 21.

хабар передається за вчинення різних дій в інтересах кожної особи, яка дає хабар, а службова особа усвідомлює, що одержує хабар від кількох осіб. Отже, повторність одержання хабара – це не об'єднане єдиним умислом одержання кількох хабарів від однієї особи чи кількох осіб.

Зауважимо, що залежно від особливостей складу злочину кількість ознак продовжуваного злочину змінювалася. Так, Пленум Верховний Суд України доповнив ознаки продовжуваного злочину у разі згвалтування тим, що злочинні діяння повинні відбуватися без значної перерви у часі. В іншому випадку, при одержанні одного хабара в декілька прийомів кількість ознак продовжуваного злочину зменшується. Як бачимо, Пленум Верховного Суду України неодноразово у своїх постановках давав характеристику продовжуваних злочинів, вказував на їх відмінність від злочинів повторних.

Отже, оскільки продовжуваний злочин має єдиний умисел, єдину мету для всіх діянь, що його утворюють, то він є єдиним злочином і кваліфікується за однією статтею Кримінального кодексу, не утворюючи повторності злочинів. Наявність ознак продовжуваного злочину, з точки зору кваліфікації діяння, означає, що воно розглядається як один злочин, а не як повторність злочинів. Сутність продовжуваного злочину полягає у визнанні юридичного значення за злочином загалом, а не за його окремими епізодами. Звідси випливають правила кваліфікації продовжуваних злочинів:

1. Кожний окремий епізод, з яких складається продовжуваний злочин, не підлягає самостійній кваліфікації – оцінюється весь злочин загалом.

2. Продовжуваний злочин виключає кваліфікацію скоєного як повторності, навіть за умови, що окремі епізоди є злочинами (за відсутності продовжуваного злочину підлягали б окремій кваліфікації).

3. Якщо відповідальність диференційовано з урахуванням заподіяних наслідків (сума викраденого, розмір хабара тощо), то вчинене кваліфікується за статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає заподіяння відповідної шкоди продовжуваним злочином.

4. Якщо продовжуваний злочин не доведено до кінця з причин, які не залежали від волі винного, то вчинене кваліфікують як замах на злочин, ознакою якого є наслідки, яких намагався досягнути винний у результаті вчинення усіх запланованих ним дій.

5. Дії співучасників, умисел яких передбачав участь у продовжуваному злочині (спрямованому на заподіяння певних наслідків), кваліфікують за відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК. Дії співучасників, умисел яких охоплював їх участь лише в окремих епізодах продовжуваного злочину, кваліфікують за статтями (частинами статті) Особливої частини КК, які передбачають злочини, що утворюють відповідний продовжуваний злочин¹.

Отже, повторність злочинів та продовжуваний злочин за зовнішніми ознаками можуть збігатися. В обох випадках наявна сукупність протиправних актів, між якими є певний проміжок часу, вони можуть посягати на один і той самий об'єкт, вчинятися одним і тим способом, в одному і тому ж місці.

При повторності злочинів кожне із вчинених особою діянь характеризується власним суб'єктивним змістом і, відповідно, у поєднанні з іншими обставинами утворює окремий склад злочину. В межах продовжуваного злочину єдність умислу особи пов'язує кожне з вчинених нею діянь з іншими діяннями таким чином, що всі діяння стають компонентами єдиної діяльності особи. Іншими словами, умисел у продовжуваному злочині є спільним щодо всіх злочинних діянь, а при повторності злочинів особа вчиняє наступний злочин з новим умислом. Саме у встановленні умислу проявляється складність: є він єдиним для всіх вчинених діянь чи кожне з них вчинено із самостійним умислом.

У ч. 2 ст. 32 КК України зазначено, що повторність відсутня при вчиненні продовжуваного злочину, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним

¹ Навроцький В. О. Кримінально - правова кваліфікація: конспект лекції з спеціального курсу / В. О. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 11. – С. 45–46.

наміром. Тут слід зауважити, що під виявленням наміру розуміється зовнішній прояв тим чи іншим способом (усно, письмово, шляхом конкретних дій тощо) наміру особи вчинити злочин, але без реальних дій, спрямованих на реалізацію цього наміру. Єдиною підставою кримінальної відповідальності є склад злочину, в якому однією із обов'язкових ознак є суспільно-небезпечне діяння. Тому, відповідно, все, що не виражене у діянні знаходиться поза сферою кримінально-правового регулювання і не може підлягати кримінальній відповідальності.

Оскільки у кодексі передбачено визначення умислу і для збереження єдності термінології доцільно слова «злочинний намір» замінити «умислом», виклавши положення ч. 2 ст. 32 КК України так: *«При вчиненні декількох тотожних діянь, об'єднаних єдиним умислом, має місце одиничний продовжуваний злочин».*

2.3.2. Співвідношення повторності злочинів із сукупністю злочинів

Інколи законодавець зміст різних форм множинності злочинів формулює з урахуванням кількох відмінних ознак, тому деякі з цих форм не заперечують одна одну. Так, вчинені особою злочини одночасно можуть утворювати сукупність і повторність, повторність і рецидив. Таку ситуацію можна пояснити тим, що поділ множинності не є логічно обґрунтованим. Він проведений із порушенням законів формальної логіки, а це, зі свого боку, вносить плутанину в науку та правозастосовну практику.

У кримінально-правовій науці проблема розмежування повторності злочинів та сукупності не отримала однозначного вирішення. Наприклад, В. М. Кудрявцев розглянув такі ситуації співвідношення повторності і сукупності, зокрема, повторність злочинів збігається із сукупністю тоді, коли утворює не тотожні склади злочину. Якщо стаття КК, що передбачає злочин удруге, має вказівку на повторність злочинів, то він повинен бути застосований зі статтею КК, яка передбачає перший злочин. В. М. Кудрявцев наводить такий приклад. Якщо винний

вчинив спочатку крадіжку, а потім грабіж, то в його діяннях буде і повторність, і сукупність злочинів. Якщо в статті КК немає частини (пункту) про повторність злочину, то вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів¹. Наприклад, якщо вчинено шахрайство, а потім знищення або пошкодження майна, то можна вважати другий злочин повторним у сенсі загальної повторності, і кваліфікувати вчинене за двома статтями КК.

Сукупність злочинів можлива без повторності, наприклад, вчинено крадіжку, а потім легке тілесне ушкодження. Можлива повторність без сукупності злочинів у тих випадках, коли вдруге вчинено таку саму крадіжку. Можливий третій варіант, коли одночасно є сукупність злочинів та повторність як кваліфікуюча ознака злочину.

Як бачимо, вчений за основу розмежування цих понять використовує таку ознаку як характер вчинених злочинів, зокрема різnorідні злочини утворюють сукупність злочинів, однорідні злочини утворюють і сукупність, і повторність, тотожні злочини утворюють повторність злочинів.

Загалом у теорії кримінального права є різні позиції щодо характеру злочинів, що утворюють сукупність злочинів. Перша полягає в тому, що її складають, як правило, різnorідні злочини, але в окремих випадках злочини, що утворюють сукупність, можуть бути однорідними і навіть тотожними.

Т. Е. Караєв і Ю. М. Юшков вказують, що сукупність утворюється різnorідними і однорідними посяганнями². На думку А. С. Нікіфорова і В. П. Малкова до сукупності можуть входити не тільки різnorідні, однорідні, а й юридично тотожні діяння³.

¹ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрист, 2004. – С. 267.

² Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – С. 28; Юшков Ю. Н. Множественность преступных деяний: вопросы квалификации преступлений и назначения наказания: автореф. дисс. на соискание ученой степен. канд. юрид. наук / Ю. Н. Юшков. – Свердловск, 1974. – С. 12.

³ Никифоров А. С. Совокупность преступлений / А. С. Никифоров. – М. : Юрид. лит., 1965. – С. 15; Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 116.

Крім цього, А. С. Нікіфоров припускав ще й ідеальну сукупність тотожних злочинів, тобто вказував, що ідеальна сукупність можлива і тоді, коли однією дією вчиняється декілька злочинів, що охоплюються ознаками одного й того ж складу злочину¹. Разом з тим, неможливо однією дією вчинити два однорідних злочини, що спрямовані на однакові або схожі безпосередні об'єкти і мають однакову форму вини (наприклад, однією дією вчинити грабіж і крадіжку). Тим більше неможливо однією дією вчинити два тотожних злочини (наприклад, одночасно дві крадіжки). Сутність ідеальної сукупності полягає саме в різnorідному характері злочинів, вчинених особою.

В. П. Малков пише, що за сукупністю злочинів можуть бути кваліфіковані тотожні діяння, якщо першим діянням є замах на злочин, а другим – закінчений злочин – і навпаки. Однак у цьому випадку правильніше говорити про кваліфікацію злочинів за сукупністю статей, оскільки під час кваліфікації відбувається зіставлення ознак конкретного злочину і конкретної статті, тому нормативною підставою кримінально-правової кваліфікації є певна стаття КК, в цьому випадку декілька статей, бо вчинене не охоплюється однією статтею. Тому у випадку вчинення особою двох і більше злочинів, які можуть бути тотожними, однорідними і різnorідними, все необхідно кваліфікувати за сукупністю статей, а не за сукупністю злочинів.

Друга позиція полягає в тому, що головною ознакою сукупності злочинів є наявність саме різnorідних злочинів². Так, О. М. Яковлев вважає, що відмінність сукупності злочинів від інших видів множинності злочинних діянь полягає в тому, що сукупність утворюють не будь-які, а лише різnorідні злочини. Такими злочинами визнаються діяння, що мають різні безпосередні об'єкти, або вчиняються з різними формами вини³. І. Б. Агаєв наполягає на тому, що однорідні і тотожні злочини не можуть

¹ Никифоров А. С. Совокупность преступлений / А. С. Никифоров. – М. : Юрид. лит., 1965. – С. 65.

² Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 177.

³ Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 131.

входити до сукупності злочинів, тому що вони є головними ознаками повторності. Крім того, як зазначає цей вчений, кваліфікація злочинів за сукупності заснована на їх різнорідності¹. Однак і повторність злочинів характеризується вчиненням тождних, однорідних та різнорідних злочинів. З огляду на своєрідне сполучення двох різних видів множинності, такі випадки в теорії кримінального права називають «повторність-сукупність»². У кримінальному праві визнають, що повторність-сукупність має місце у разі вчинення декількох однорідних злочинів, а сукупність – коли вчинено декілька різнорідних злочинів, передбачених різними статтями кримінального закону³.

Отже, ознака, яка характеризує злочини, що утворюють повторність або сукупність, то запропонований в науці варіант поділу на тотожні, однорідні і різнорідні не вирішує питання про розмежування цих понять.

Відповідно до ч. 1 ст. 33 КК України сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом. Частина 2 ст. 33 КК України визначає, що за сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК. Зіставлення положень ч. 3 ст. 32 КК України та ч. 1 ст. 33 КК України дає можливість зробити висновок, що сукупність злочинів має місце у випадку вчинення особою двох і більше злочинів, передбачених різними статтями або частинами однієї статті Особливої частини КК. У випадках спеціально зазначе-

¹ Агаев И. Б. Проблема повторности в уголовном праве / И. Б. Агаев. – М. : Юристъ, 2004. – С. 76, 77.

² Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1976. – С. 15.

³ Стручков Н. А. Назначение наказания при совокупности преступлений / Н. А. Стручков. – М. : Госюриздат, 1957. – С. 15; Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 46.

них в Особливій частині КК – при вчиненні двох і більше злочинів, передбачених різними статтями Особливої частини КК, – поряд із сукупністю матиме місце і повторність злочинів. Тобто в цих двох статтях йдеться про два або більше злочинів, які передбачені різними статтями.

Отже, єдиною розмежувальною ознакою між цими поняттями законодавець називає те, в яких статтях Особливої частини КК вміщено злочин. Проте це не є достатньою ознакою за якою можна провести розмежування, адже повторність однорідних злочинів кваліфікується за сукупністю статей, так само як і сукупність злочинів. До того ж, і повторність тотожних злочинів відповідно до принципів кримінально-правової кваліфікації необхідно кваліфікувати за сукупністю статей. Як наслідок, особливість такого розмежування втрачається, оскільки у всіх випадках вчинення особою двох і більше злочинів необхідно кваліфікувати за сукупністю статей.

Визначаючи співвідношення між сукупністю злочинів та повторністю, доцільно почати з визначенням ознак сукупності злочинів. Водночас, зважаючи на поділ сукупності злочинів на ідеальну та реальну, доцільніше буде встановити відмінності між кожним з цих видів сукупності злочинів і повторності злочинів.

У теорії кримінального права виділяють такі ознаки сукупності злочинів: вчинення особою двох окремих злочинів; жоден зі злочинів не втратив кримінально-правового значення; за жоден зі злочинів особа не була засуджена; діяння є самостійними злочинами, передбаченими окремими статтями (частинами статей) Особливої частини КК¹. Оскільки реальна та ідеальна сукупність злочинів є її видами, то вони характеризуються такими ж ознаками, що й множинність злочинів загалом і сукупність злочинів зокрема, а також своїми видовими ознаками.

У спеціальній літературі під ідеальною сукупністю розуміють випадки, коли особа одним діянням вчиняє одночасно

¹ Созанський Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Тарас Іванович Созанський. – Львів, 2009. – С. 55.

два або більше злочинів¹. Тобто особливою її ознакою є кількість діянь, тобто два або більше злочинів вчиняються одним і тим же діянням. Оскільки ідеальна сукупність злочинів вчинюється одним діянням, то, логічно, утворюється ще одна ознака, котра відмежовує її від повторності злочинів, а саме час вчинення злочинів. Особливість конструкції цього виду сукупності злочинів полягає в тому, що два або більше злочини виконуються одним діянням, тобто вони вважаються вчиненими водночас. Тобто, ідеальна сукупність, утворена одним діянням, фактично не може бути розірвана у часі. А повторність злочинів утворюють два і більше злочинів вчинених неодноразово, тобто розірвані між собою у часі.

Отже, різний час вчинення злочину, різна кількість діянь видаються достатніми ознаками для того, щоб розмежувати ці два поняття між собою. Окрім цього, видається, що ідеальна сукупність злочинів це одна поведінка, яка кваліфікується за декількома статтями Особливої частини КК. Так звана ідеальна сукупність злочинів є не більш ніж чисто юридична конструкція, службова роль якої полягає у тому, щоб забезпечити повноту оцінки вчиненого діяння, показати, які норми кримінального закону одночасно порушені винним. Однак у подібних випадках саме діяння одиничне, а не повторне.

Як зазначено в юридичній літературі, одним діянням можна порушити закон лише один раз, а відповідно, і вчинити лише один злочин. Передбачення одного діяння в декількох статтях не може утворювати в дійсності множинності діянь. Тому ідеальна сукупність лише по ідеї, а не в дійсності, утворює множинність. Для наявності множинності в дійсності потрібна множинність діянь, кожне з яких є необхідною ознакою об'єктивної сторони злочину². Таким чином, прихильники цієї позиції переконані, що сукупність злочинів може бути утворена лише декількома злочинними діяннями, кожне з яких відповідає окремому злочину, а відтак ідеальної сукупності взагалі не

¹ Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву / Г. Г. Криволапов. – М. : Акад. МВД СССР, 1974. – С. 10.

² Молчанов Д. М. Совокупность преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дмитрий Михайлович Молчанов. – Москва : МГЮА, 2000. – С. 73.

існує. Порушення одним діянням одночасно декількох кримінально-правових норм слід вважати одиничним злочином.

Слід погодитись з позицією С. І Тишкевича, який вважає, що ідеальна сукупність – це надумана правова конструкція, яка існує фактично лише тому, що положення кримінального закону є недосконалими і її існування лише тимчасове, до усунення певних невідповідностей. Він вважає, що ідеальною сукупністю злочинів можна визнавати лише ті випадки, коли одним діянням порушено кримінально-правові норми, в яких при конструюванні законодавцем не було враховано типові наслідки, що характеризують об'єктивну сторону єдиного злочинного діяння¹.

Таким чином, ідеальна сукупність злочинів буде існувати доти, доки у КК не буде усунуто невідповідності, про які було вказано вище. Усунення цих невідповідностей повинно призвести до того, що у випадках, коли одним діянням спричинено шкоду двом або більше об'єктам кримінально-правової охорони, вчинене буде кваліфікуватись лише за однією кримінально-правовою нормою.

Щодо реальної сукупності злочинів, то вона має місце тоді, коли особа вчиняє два чи більше злочини двома чи більше діяннями. Звідси випливає, що видовою ознакою реальної сукупності злочинів є те, що діяння розірвані між собою у часі. І якщо зіставити ознаки реальної сукупності з ознаками повторності злочинів, то можна визначити, що спільними ознаками є: вчинення особою двох або більше злочинів, кожен з яких передбачений в Особливій частині КК як окремий склад; жоден із злочинів не втратив кримінально-правового значення; ці злочини вчиняються послідовно, з певним проміжком часу між ними. Щодо ознаки вчинення злочину до засудження хоча б за один із них, то вона не є визначальною для повторності злочинів, оскільки повторність злочинів охоплює випадки вчинення злочинів і до, і після засудження.

¹ Тишкевич С. И. Единая теория уголовного нормотворчества и квалификация преступлений: основные концептуальные положения / С. И. Тишкевич. – М. : АМ МВД РБ, 1992. – С. 64.

З викладеного можна зробити висновок, що реальна сукупність злочинів становить собою повторення злочинів, тобто має місце ситуація, коли одна і та ж особа спочатку вчиняє один злочин, а згодом наступний злочин. Тому видається, слід підтримати позицію В. П. Малкова, який зазначив, що протиставляти повторність та реальну сукупність злочинів не має достатніх підстав, оскільки реальна сукупність злочинів в той же час є повторністю злочинів¹. Ідеальну сукупність варто віднести до одиничного злочину, оскільки вона вчиняється одним діянням, яке порушує принаймні дві кримінально-правові норми одночасно.

2.3.3. Співвідношення повторності злочинів та рецидиву злочинів

Відповідно до кримінального закону, повторністю може бути визнано і вчинення нового злочину особою, що має непогашену або не зняту судимість за попередній злочин. Тобто законодавець формально-логічно прирівнює між собою ці поняття. Крім того, з історичного огляду питань повторності злочинів видно, що вчені і ототожнювали ці поняття, і проводили між ними розмежування. Наприклад, В. М. Кудрявцев виділив такі варіанти співвідношення рецидиву злочинів з повторністю та сукупністю злочинів:

а) рецидив не утворює ні сукупності, ні повторності злочинів (вчинення вбивства особою, яка має судимість за крадіжку);

б) рецидив одночасно утворює повторність (особа, яка має судимість за крадіжку, під час відбування покарання вчинила розбій);

в) рецидив збігається із сукупністю (особа раніше була засуджена за розбій і знову засуджена за вбивство і крадіжку);

г) рецидив збігається і з повторністю злочинів, і зі сукупністю злочинів (особа, вдруге засуджена за розбій, вчиняє крадіжку транспортного засобу і розбій; то її дії прийнято кваліфі-

¹ Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – С. 32.

кувати за сукупністю злочинів, причому за розбій відповідати-
ме повторно¹.

Однак, слід сказати, що сукупність і рецидив злочину можна розмежувати за достатньо конкретними ознаками, а саме: сукупність утворюють злочини, вчинені і з умисною формою вини, і з необережності, та за жодний із злочинів, які утворюють сукупність, особу не було засуджено. В той же час для рецидиву злочину характерно вчинення тільки умисних злочинів і наявність судимості за попередньо вчинений злочин.

У ст. 34 КК України передбачено, що рецидив злочинів – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. З цього визначення можна виділити такі ознаки:

– вчинення двох або більше злочинів з умисною формою вини. Поняття рецидиву, яке міститься у ст. 34 КК України, обмежує його лише випадками вчинення нового умисного злочину особою, засудженою за умисний злочин. Вчинення після вчинення умисного злочину одного чи декількох нових необережних або, навпаки, вчинення після одного (чи декількох) необережних злочинів нового умисного злочину рецидиву не утворюють;

– судимість особи за попередній злочин. На відміну від фактичної повторності злочинів, у випадку рецидиву за раніше вчинений умисний злочин відповідна особа повинна мати судимість. Це означає, що за зазначений злочин стосовно цієї особи повинен існувати обвинувальний вирок, який набрав законної сили. Новий умисний злочин повинен бути вчинений особою під час відбування нею покарання або протягом строків, встановлених ст. 89 та ст. 108 КК України для погашення судимості, якщо тільки її не було знято у передбаченому ст. 91 та ч. 4 ст. 108 КК України порядку.

Проте ці ознаки не характеризують особливостей рецидиву злочинів, які відрізняють його від повторності, оскільки, як уже було зазначено у попередньому підрозділі, повторністю

¹ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрист, 2004. – С. 271-272.

може бути визнано і вчинення нового злочину особою, що має судимість за попередній злочин. У ч. 4 ст. 32 КК України зазначено, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято. А в п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» вказано, що для визнання злочину повторним немає значення, чи було особу раніше засуджено за вчинення злочину. Тобто поняття повторності злочинів охоплює рецидив злочинів.

Повторність включає в себе рецидив у тому випадку, якщо він не виступає ознакою складу злочину. В. М. Кудрявцев зазначив, що повторність не слід змішувати із судимістю. Якщо в статті КК йдеться про судимість, то до цієї ознаки не можна відносити випадки вчинення злочину вдруге, якщо особа за перший злочин не була засуджена, і навпаки, якщо в статті згадується повторність, то це поняття охоплює і випадки судимості за раніше вчинений злочин¹. Тобто, у випадках, коли законодавець прямо вказує в диспозиції норми на «вчинення злочину особою, раніше судимою», слід говорити про рецидив, а у випадках, якщо закон не виділяє рецидив як ознаку складу злочину, але передбачає посилення відповідальності у разі повторності, то повторне вчинення злочину особою, яку було засуджено за відповідний злочин, враховують як повторність².

Відповідно до зазначеного вище, рецидив становить собою повторність, пов'язану із засудженням за попередній злочин, тобто особа є засудженою за злочин і знову вчиняє злочин.

Згідно з п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами

¹ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юристъ, 2004. – С. 266.

² Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація: конспект лекцій з спеціального курсу / В. О. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 11. – С. 46.

кримінального покарання»¹, для вирішення питання про наявність рецидиву злочину не має значення, чи був закінчений умисний злочин, за який особа засуджується за останніми вироком або засуджувалась раніше, а також була вона виконавцем чи співучасником цих злочинів.

У юридичній літературі рецидив класифікують по-різному: за кількістю засуджень, за характером злочинів, за ступенем суспільної небезпеки. Кваліфікуюче значення має спеціальний та пенітенціарний рецидив.

Загальний рецидив – це рецидив, який охоплює різнорідні злочини, тобто не тотожні за родовим чи безпосереднім об'єктом. Наприклад, випадок коли особа має судимість за заподіяння умисного тілесного ушкодження та протягом строку судимості вчиняє шахрайство, або якщо особа, маючи судимість за крадіжку, вчиняє хуліганство. Вчинення нового злочину особою, яка має непогашену або не зняту судимість, якщо КК не передбачає цього як ознаку простого або кваліфікуючого складу злочину, під час кваліфікації не враховується. Він має таке значення, як загальна повторність, тобто розглядається як обставина, що обтяжує покарання. Кваліфікуюче значення загальний рецидив має лише в складі злочину, передбаченого ст. 395 КК України «Порушення правил адміністративного нагляду», оскільки такий нагляд встановлюється тільки щодо осіб, які мають судимість.

Для спеціального рецидиву характерно, що особа була засуджена за певний злочин і знову вчинила злочин, ознакою складу якого є вчинення його особою, раніше судимою за такий злочин. Спеціальним називається рецидив, до якого належать тотожні чи однорідні злочини, тобто однакові за складом або такі, що мають тотожні або подібні безпосередні об'єкти у випадках, спеціально передбачених Особливою частиною КК України. Спеціальний рецидив має кваліфікуюче значення. У багатьох статтях Особливої частини КК попередня судимість

¹ Про практику призначення судами кримінального покарання: постановою Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.

прямо вказана як кваліфікуюча ознака. Наприклад, хуліганство, вчинене особою, що вже має судимість за хуліганство, необхідно кваліфікувати за ч. 3 ст. 296 КК України.

Спеціальний рецидив позначається словосполученням «особою раніше судимою» і даліше вказується або назва злочину (наприклад, особою, раніше судимою за зайняття забороненими видами господарської діяльності) або вказується номери статей Особливої частини, або злочин, передбачений цією статтею (наприклад, ст. 213 КК України «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом», у ч. 2 ст. 213 «... особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею»).

Якщо такий рецидив не є кваліфікуючою ознакою злочину, то він визнається повторністю злочинів (ч. 3 ст. 368 КК України). Деякі вчені зазначають, що це положення є дещо штучним, але тільки так можна провести межу між повторністю та рецидивом¹. Рецидив становить собою повторність, пов'язану із засудженням за попередній злочин. Якщо закон не виділяє рецидив як ознаку складу злочину, але передбачає посилення відповідальності при повторності, то повторне вчинення злочину особою, яку було засуджено за відповідний злочин, враховують як повторність².

Звідси випливає, що рецидив злочинів ніякого самостійного кримінально-правового значення немає. Це вид повторності злочинів, який характеризується тим, що новий умисний злочин вчинено особою, незважаючи на заходи кримінально-правового впливу, що вже застосовувалися до неї раніше.

Узагальнюючи викладене в цьому розділі монографії, можемо зробити такі висновки:

1. На відміну від висловлених у юридичній літературі позицій, поняття повторності злочинів за кримінальним правом України пропонуємо визначати з урахуванням таких істотних ознак:

¹ Теорія кваліфікації злочинів: підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; за заг. ред. професорів Є. М. Мойсеєва та О. М. Джузи, наук. ред. к.ю.н., доц. І. А. Вартилицька. – К. : Паливода А.В., 2006. – С. 234.

² Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація: конспект лекції з спеціального курсу / В. О. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 11. – С. 46.

- повторність утворюють два і більше злочини;
- збереження кримінально-правового значення хоча б двома злочинами, що утворюють повторність;
- вчинення двох і більше злочинів неодноразово.

Отже, повторність злочинів – це вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

2. Виділені ознаки повторності злочинів дають можливість стверджувати, що повторність злочинів охоплює усі випадки вчинення декількох злочинів, незалежно від їх характеристики як тотожних, однорідних чи різнорідних, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням, і тих, які не пов'язані з попереднім засудженням. З урахуванням цього обґрунтовано недоцільність виділення окремо поняття «множинність злочинів» для позначення випадків вчинення двох і більше злочинів.

3. Встановлено такі юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види: 1) за характером вчинених діянь: повторність тотожних злочинів; повторність однорідних злочинів; повторність різнорідних злочинів; 2) за наявністю судимості: повторність, яка пов'язана із засудженням; повторність, яка не пов'язана із засудженням; 3) за кримінально-правовим значенням: повторність як кваліфікуюча ознака; повторність як обставина, що обтяжує покарання.

4. Проведене дослідження дало змогу сформулювати авторський підхід до співвідношення повторності злочинів із суміжними поняттями. Зокрема, при відмежуванні повторності злочинів від продовжуваного злочину необхідно встановити, чи був у винного єдиний умисел на спричинення шкоди певного розміру, в іншому випадку діяння утворюють повторність злочинів.

5. Досліджено, що реальна сукупність злочинів за своїми ознаками збігається з повторністю злочинів і, відповідно, становить собою повторність різнорідних злочинів. Щодо ідеальної сукупності злочинів, то вона відрізняється від повторності злочинів часом вчинення злочину та за кількістю діянь. Саме ці дві ознаки видаються достатніми для того, щоб розмежувати

вказані поняття між собою і віднести ідеальну сукупність до одиничного злочину.

6. Додатково обґрунтовано, що рецидив злочину – це вид повторності злочинів, який характеризується тим, що новий умисний злочин вчинено особою, незважаючи на заходи кримінально-правового впливу, що вже застосовувалися до неї раніше і ніякого самостійного кримінально-правового значення він немає.

7. На основі аналізу, проведеного в цьому розділі монографії, вважаємо за доцільне, для вдосконалення нормативної регламентації поняття повторності злочинів внести в КК України, такі зміни:

– назву розділу VII КК України *«Повторність, сукупність та рецидив»* замінити на *«Повторність злочинів»*.

– Статтю 32 *«Повторність злочинів»* викласти в такій редакції:

«1. Повторність злочинів визнається вчинення особою одночасно двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

2. При вчиненні декількох тотожних діянь, об'єднаних єдиним умислом, має місце продовжуваний злочин.

3. Повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, звільнено від покарання та його відбування, погашено або знято судимість.»

Статтю 33 *«Сукупність злочинів»* виключити.

Статтю 35 назвати *«Правові наслідки повторності злочинів»*.

П. 1 ч. 1 ст. 67 КК України викласти в такій редакції: *«вчинення злочину особою, яка раніше вчинила злочин»*.

Розділ 3

ПРАВИЛА КВАЛІФІКАЦІЇ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

3.1. Загальні засади кваліфікації повторності злочинів

У теорії кримінального права проблеми кримінально-правової кваліфікації за рівнем їхнього узагальнення й абстрагування прийнято розробляти у таких напрямках:

1) загальні – методологічного характеру, що стосуються усіх злочинів;

2) особливі – стосуються кваліфікації певних видів злочинних діянь, наприклад, попередньої злочинної діяльності, злочинів, вчинених у співучасті, множинності злочинів;

3) конкретні – застосовуються при кваліфікації окремих видів злочинів, наприклад, крадіжки, хуліганство¹.

Загальні положення – виведені як принципи кримінально-правової кваліфікації, сформульовані як правила кваліфікації окремих видів злочинної діяльності чи такі, що поширюються на певні види застосування кримінально-правових норм, мають перевагу над правилами кваліфікації окремих злочинів. Наявне між ними співвідношення загального, особливого і одиничного передбачає, що одиничне (правила кваліфікації окремих злочинів) є виявом і конкретизацією загального та особливого, не може суперечити явищам вищого рівня узагальнення.

Відповідно до цього, правила кваліфікації повторних злочинів слід віднести до особливих, тобто таких, що стосуються кваліфікації певних типів кримінально-караних діянь і вирішують у ході кваліфікації певні питання застосування кримінально-правових норм. Крім цього, правила кваліфікації по-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 98.

вторності злочинів відіграють роль загального стосовно детальніших правил. І, якщо конкретні питання кваліфікації досить широко висвітлено в літературі, то типовим проблемам, зокрема кваліфікації повторності злочинів, не приділено належної уваги.

Висвітлюючи питання повторності злочинів, важливо звернути увагу на загальні теоретичні засади кваліфікації злочинів у випадку їх повторності, з'ясувати те, що є підставами кваліфікації повторності злочинів, та встановити принципи кримінально-правової оцінки повторності злочинів.

У кримінально-правовій літературі передумовами кваліфікації визначають збір і аналіз доказів у справі та встановлення фактичних обставин справи; аналіз наявних кримінально-правових норм, що можуть бути застосовані до конкретного випадку, встановлення їх змісту, тлумачення, визначення меж чинності, тобто це те, що передує кваліфікації. Підстави кваліфікації – це певні факти, вже встановлені та зафіксовані; це правові явища, відповідно до яких здійснюється кримінально-правова оцінка діяння.

У теорії кримінального права розрізняють дві підстави кваліфікації злочинів – фактичну та юридичну. Фактичною підставою кваліфікації злочину є інформація про вчинене суспільно небезпечне діяння, що стала відомою правоохоронним органам і яку вони здобули в законному порядку. Кваліфікація можлива лише після того, як встановлено всі обов'язкові фактичні обставини справи. Це передбачає наявність ознак, що характеризують кожний з елементів посягання – об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Тобто де, коли, ким, за яких обставин, з використанням яких знарядь, у який спосіб вчинено злочинне діяння, до яких шкідливих наслідків призвело, ким вчинено, як проявилось суб'єктивне ставлення особи до вчиненого тощо. Таким чином правильне встановлення фактичних обставин справи є основою для кваліфікації злочину.

Кваліфікація злочину передбачає повне і всебічне встановлення тих фактичних обставин справи, що відповідають ознакам складу злочину, зазначеним у законі. Якщо такі фак-

тичні обставини не з'ясовано, не можна дати точної кваліфікації злочину, що відповідала б об'єктивній істині.

Окрім виявлення у справі певних фактичних обставин, потрібно знайти і усвідомити ознаки цього складу злочину відповідно до норми КК, потім встановити відповідність вчиненого особою діяння ознакам складу, описаного в законі. Кваліфікація злочину і є об'єднуючою ланкою між фактично вчиненим особою суспільно небезпечним діянням і тим складом злочину, якому це діяння відповідає.

Щодо юридичної підстави кваліфікації злочинів, то в літературі трапляються різні погляди. Одні автори визначають такою підставою склад злочину¹, інші – норми кримінального закону², дехто – склад злочину та норми кримінального закону разом³. На думку, В. О. Навроцького, зауваження авторів, які вважають, що склад злочину не може бути підставою кваліфікації злочинів, є більш слушним. По-перше, зауважує науковець, вчення про склад злочину виникло в кримінально-правовій науці порівняно недавно, а кваліфікація здійснювалася задовго до цього. По-друге, щоб кваліфікувати діяння, потрібно мати про нього відповідну інформацію та кримінально-правову норму, що регламентує це діяння. Згідно з позицією В. О. Навроцького, юридичною підставою кваліфікації злочинів слід вважати кримінально-правову норму, що передбачає узагальнені, типові ознаки злочинного діяння⁴.

Розглянувши підстави кримінально-правової кваліфікації, можна сказати, що фактичною підставою кваліфікації сто-

¹ Малыгин В. И. Квалификация преступлений. Теоретические вопросы: учебн. пособие к спецкурсу / В. И. Малыгин. – Куйбышев : Куйбыш. ун-т, 1987. – С. 10.

² Малков В. П. Совокупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 75–81.

³ Борисов Э. Т. Санкция уголовно-правовой нормы и квалификация преступления / Э. Т. Борисов // Вопросы социалистического государства и права на современном этапе: межвуз. сборник. – Иваново : Иванов. ун-т, 1976. – С. 122–123.

⁴ Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – С. 171–172.

совно повторності злочинів слід вважати інформацію про вчинені діяння, фактичні обставини, що підлягають правовій оцінці. Саме тут важливо з'ясувати: чи вчинено кількома окремими діяннями в різний час два і більше тотожних, однорідних або різнорідних злочини; чи має місце одиничний продовжуваний злочин; чи була особа засуджена за раніше вчинений злочин; чи була особа звільнена від кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин; чи закінчилися строки давності; Потрібно також встановити, чи було погашено або знято судимість за перший злочин, бо якщо такий факт буде встановлено, повторність відсутня взагалі, а діяння кваліфікується за відповідною частиною статті Особливої частини КК як одиничний злочин.

Нормативна підстава кваліфікації повторності злочинів полягає у встановленні кримінально-правової норми, яка передбачає певне діяння. І оскільки кримінально-правова норма об'єктивізується у вказівці на статтю кримінального закону, її частини та пункти, які передбачають цю норму, то подальший аналіз нормативної підстави кваліфікації повторності злочинів повинен полягати у виявленні того, які кримінально-правові норми використовуються під час кваліфікації та на які статті кримінального закону слід посилатися у випадку вчинення повторності злочинів.

Підсумовуючи викладене стосовно фактичної і нормативної підстави щодо кваліфікації повторності злочинів, слід відзначити, що тут виникають певні проблеми, які неоднозначно вирішуються в теорії кримінального права і в судовій практиці. Скажімо, скільки фактично особа вчинила злочинів і якою має бути остаточна кваліфікація – за однією статтею Особливої частини чи за кількома. Необхідно з'ясувати, чи потребують самостійної кваліфікації окремі злочини, що утворюють повторність, чи все охоплюється нормою, що передбачає відповідальність за повторність злочинів. Ці питання розглянемо докладніше в наступному підрозділі.

Зауважимо, що кваліфікація злочину буде правильною та науково обґрунтованою тоді, коли дотримано відповідні принципи, тобто кваліфікація злочинів ґрунтується на певних

принципах і може бути здійснена лише на підставах і в порядку, передбачених законом. Знання цих принципів є запорукою успіху в науково-теоретичній і практичній роботі. Тому питання кваліфікації повторності злочинів необхідно розглянути під кутом зору реалізації принципів кримінально-правової кваліфікації. Саме дослідження принципів кваліфікації злочинів дає змогу сформулювати конкретні правила кримінально-правової оцінки повторності злочинів, якими безпосередньо повинні керуватися правоохоронні органи, а також перевірити правильність тих правил, яких дотримується правозастосовна практика.

Як відомо, принципи – це ті ідеї, які поширюються на всі питання кваліфікації, стосуються кваліфікації усіх злочинів. У спеціальній літературі принципи кримінально-правової кваліфікації визначено як систему науково обґрунтованих, стабільних, таких, що застосовуються свідомо, найбільш загальних правил, на підставі яких здійснюється вибір статті кримінального закону, котра передбачає скоєне діяння, доводиться необхідність застосування саме цієї статті і процесуально закріплюється висновок, що діяння охоплюється саме обраною статтею¹.

Принципи кримінально-правової кваліфікації не закріплені в законі, тому їх види, систему та зміст розкриває лише теорія кримінального права. Встановити, які положення є принципами кваліфікації злочинів, можна, базуючись на аналізі норм Конституції України, кримінально-правових положень Загальної та Особливої частин КК України, міжнародно-правових актів, схвалених нашою державою, виходячи із загальноновизнаних теоретичних постулатів і позицій, яких дотримується правозастосовна практика.

В. О. Навроцький вважає, що кримінально-правова кваліфікація повинна здійснюватися з дотриманням таких принципів, як законність, офіційність, об'єктивність, точність, індивідуальність, повнота, вирішення спірних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються, недопустимість подвійного інкримінування, стабільність. Видається, що ці принципи мають по-

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 101.

ширюватися і на вирішення питань кваліфікації множинності злочинів, зокрема повторності.

Особливу увагу під час кваліфікації повторності злочинів має бути приділено таким принципам як законність, точність, індивідуальність та повнота кваліфікації.

Слід сказати, що в правовій формі принцип законності отримав своє закріплення у ст. 68 Конституції України: «Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції України та законів України», а також в низці інших статей Основного закону нашої держави (ч. 2 ст. 6, ст. 8, ст. 19 та ін.). У кримінальному праві принцип законності діє у формулі «немає покарання без вказівки на те в законі». Це формулювання є ядром принципу законності у сфері кримінального права. На його основі вирішуються найважливіші питання цієї галузі: про джерела кримінального права, підстави притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення від неї, про визначення поняття злочину, а також про правозастосовну діяльність державних органів у сфері кримінальної політики та тлумачення ними норм кримінального права.

У ст. 2 КК України законодавець визначає, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Із цього положення випливає, що діяння, які є злочинами має визначатися виключно законом. На це вказує і п. 22 ст. 92 Конституції України, в якому говориться про те, що «виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами та відповідальність за них». Згідно з вимогами Конституції України, загальне визначення злочину дає ст. 11 КК України.

Принцип законності безпосередньо стосується питань кваліфікації злочинів. Кваліфікація як вид застосування закону є формою його вияву, проявом конкретного у правовому регулюванні суспільних відносин. Звідси випливає, що здійснюватися вона повинна лише на підставі закону і в точній відповідності до нього. У спеціальній літературі зазначено, що принцип законності визначає тенденції розвитку правозастосувальної діяльності та відображає зв'язок між реальною поведінкою та нормами права, а точніше відповідність між реальною (фактич-

ною) поведінкою та вимогами права як нормативно-регулятивної системи¹. Під реалізацією кримінально-правового принципу законності в правозастосуванні слід розуміти з'ясування компетентними органами точного й одноманітного розуміння кримінального закону в цілях встановлення точної відповідності певного діяння конкретній нормі кримінального кодексу, визначення винному покарання, а також застосування інших кримінально-правових заходів у строгій відповідності з положеннями кримінального закону².

Відповідно до цього, законність кваліфікації повторності злочинів виявляється у тому, що повинні бути враховані всі чинні кримінально-правові норми, які мають відношення до конкретного випадку. Крім цього, найбільш повно дія принципу законності при кваліфікації злочинів, зокрема і повторності злочинів, проявляється в таких положеннях:

- питання кваліфікації мають однаково вирішуватися на всій території держави;

- має забезпечуватися однакова правова оцінка діянь усіх однойменних суб'єктів, незалежно від їх соціальних, демографічних та інших ознак;

- законність кваліфікації має забезпечуватися в діяльності всіх правоохоронних та судових органів, незалежно від їх рівня;

- фактичною підставою кваліфікації можуть виступати лише дані, отримані відповідно до вимог кримінально-процесуального закону;

- при кваліфікації має місце пріоритет диспозиції над санкцією кримінально-правової норми. Це означає, що кваліфікуючи посягання, слід виходити з ознак, закріплених у диспо-

¹ Невзоров І. Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І. Л. Невзоров / Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2003. – С. 17–18.

² Куприянов А. А. Реализация принципа законности в уголовном праве: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юр. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. А. Куприянов. – М., 2006. – С. 20.

зиції статті Особливої частини КК, а не із санкції - можливого покарання;

– не допускається кваліфікація за аналогією, тобто за нормою, яка прямо не передбачає відповідальності за вчинене посягання.

Узагальнюючи сказане, принцип законності стосовно повторності злочину можна вважати реалізованим, якщо закон застосований у повному обсязі, всі норми, що поширюються на конкретні діяння, враховані при оцінці повторності злочинів. Крім цього, закріплення в законі про кримінальну відповідальність правил кваліфікації злочинів (аналогічно тому, як у КК України регламентовано правила призначення покарання) сприяло б утвердженню принципу законності.

При кваліфікації повторності злочинів повинен забезпечуватись принцип індивідуальності кримінально-правової кваліфікації. Оскільки кожне суспільно небезпечне діяння, яке підлягає кваліфікації, своєрідне, неповторне, то його кримінально-правова оцінка повинна здійснюватись у кожному випадку окремо, самостійно. Немає і не може існувати двох абсолютно однакових, які збігаються за усіма ознаками, діянь. Кожне з них своєрідне, відрізняється від інших за часом і місцем вчинення, а також за іншими індивідуальними особливостями. Тому й кримінально-правова кваліфікація, яка полягає у вичленованні з усіх встановлених ознак діяння тих типових, з якими кримінальний закон пов'язує правові наслідки, проводиться стосовно кожного діяння окремо. Це означає, що кожне суспільно небезпечне діяння повинно отримати самостійну кримінально-правову оцінку. Однак самостійність кваліфікації діяння є певною мірою обмеженою. Обмежує її сам законодавець, пов'язуючи у певних випадках відповідальність за діяння, яке кваліфікується, з іншими актами поведінки цієї ж особи. Саме якщо в диспозиції статті Особливої частини передбачено повторність злочину чи рецидив, то кваліфікація передбачає врахування факту попереднього вчинення злочину чи засудження за нього.

Особливо важливо звернути увагу при кваліфікації повторності злочинів на забезпечення повноти кваліфікації – необхідності оцінки всіх діянь, вчинених особою. Необхідність

проводити кримінально-правову оцінку всіх значущих, з погляду кримінального закону, діянь впливає з кримінально-правового принципу невідворотності відповідальності, принципу офіційності кваліфікації, процесуального принципу забезпечення всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин справи. Повнота кваліфікації усіх діянь ґрунтується на обов'язку особи понести відповідальність за все вчинене чи, навпаки, на праві не зазнавати жодних негативних наслідків у разі вчинення дій, позитивних з позиції кримінального закону.

Щодо повторності, то суть проблеми забезпечення повноти кримінально-правової кваліфікації полягає у визначенні того, чи потрібно окремо кваліфікувати (відобразити у формулі кваліфікації) ті злочини, з яких складається повторність. І в теорії, і на практиці багато питань вирішуються суперечливо.

Отже, необхідність забезпечення законності, повноти, точності та індивідуальності кваліфікації веде до визнання правильною таку кваліфікацію повторності злочинів, коли кожний злочин, що складає повторність, отримує окрему кваліфікацію. В. О. Навроцький на підтвердження правильності такого підходу наводить такі доводи:

1) така кваліфікація забезпечує повноту повторності, оскільки при цьому поза оцінкою не залишаються окремі епізоди (елементи повторності), кожний з яких становить самостійний злочин;

2) окрема кваліфікація кожного із елементів повторності дає можливість призначити справедливе покарання, оскільки воно призначатиметься з врахуванням правил, визначених в ст. 70 КК України;

3) захист прав потерпілих від злочину можна ефективно здійснювати тільки за умови, що вчинене проти кожного із них посягання отримає окрему кримінально-правову оцінку, а не буде заховане за загальною вказівкою на повторність;

4) при такій кваліфікації можна забезпечити її індивідуальність. По-перше, різну правову оцінку отримують діяння осіб, які вчинили неоднакову кількість злочинів, що утворюють повторність, – при кваліфікації лише за частиною статті, яка передбачає повторний злочин, однакову оцінку отримують і посягання того, хто вчинив десятки злочинів, і той, хто вчинив від-

повідний злочин лише вдруге. По-друге, можна диференціювати відповідальність співучасників злочинів, вчинених у співучасті, коли повторність наявна в посяганні лише деяких із них;

5) окрема кваліфікація кожного із злочинів, які утворюють повторність, вимагається при кваліфікації з посиланням на статті Загальної частини КК. Такі посилання можуть здійснюватись щодо конкретних злочинів, а не повторності загалом¹.

Названі принципи кваліфікації повторності злочинів визначають загальні вимоги, пропонувані правозастосувачеві з метою забезпечення правильної кваліфікації злочинів. Дотримання цих принципів дає можливість точно кваліфікувати суспільно небезпечні діяння у випадку повторності їх вчинення і в такий спосіб забезпечити реалізацію кримінальної політики української держави, вираженої і закріпленої в кримінальному законодавстві України.

3.2. Кваліфікація повторності злочинів за наявності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно»

З урахуванням того, чи передбачена у відповідній частині статті КК України кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно», слід виділити такі випадки кваліфікації повторного злочину:

– кваліфікація злочинів за наявності кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», якщо інших ознак не передбачено в статті Особливої частини КК України;

– кваліфікація повторності злочинів за наявності кількох кваліфікуючих ознак, передбачених однією і тією ж частиною статті Особливої частини КК України;

– кваліфікація повторності злочинів за наявності ознак, передбачених різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК України.

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 362–363.

3.2.1. Кваліфікація злочинів за наявності кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», якщо інших ознак не передбачено в статті Особливої частини КК України

У КК України поняття повторності злочинів вжито законодавцем в нормах і Загальної, і Особливої його частин. У Загальній частині КК України дається поняття повторності злочинів і визначено її наслідки. В Особливій частині повторність у більшості статей виступає ознакою складу злочину і впливає на кримінальну-правову кваліфікацію вчиненого. Саме наявність у відповідних частинах статей Особливої частини КК України повторності як кваліфікуючої ознаки створює певні непорозуміння як під час вирішення питання, скільки особа фактично вчинила злочинів, так і під час складання формули кваліфікації.

У правозастосовній практиці виникають певні колізії щодо кваліфікації дій, які утворюють повторність злочинів. Судова практика свідчить, що вплив повторності злочинів на кваліфікацію залежить від виду повторності. У разі наявності повторності тотожних злочинів усі вони охоплюються тією самою статтею Особливої частини КК України, в якій передбачено відповідальність за повторне вчинення такого злочину. Повторність однорідних злочинів потребує самостійної кваліфікації кожного злочину за відповідною статтею Особливої частини КК України, причому наступний злочин кваліфікується за ознакою повторності. Наприклад, Франківський районний суд м. Львова засудив А. за ч. 1 ст. 186 КК України; ч. 2 ст. 185 КК України за те, що він 12.09.2008 р. близько 17.30 год. у м. Львові по вул. Городоцькій неподалік СЗШ № 11, маючи умисел на відкриті викрадення чужого майна, з корисливих спонукань, відкрито викрав, швидко забравши у Б. з руки, мобільний телефон «Сіменс А-65» із сім-картою вартістю 25 грн., на рахунок якої були 5 грн., чим завдав потерпілому, якому належав мобільний телефон, матеріальну шкоду на загальну суму 280 грн.

Окрім цього, А. повторно, 05.02.2009 р. близько 16.00 год., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в приміщенні кафе «Ротя», що на вул. В. Великого, 1, у м. Львові, побачивши, що

ОСОБА_6, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, заснув за столом, скористався цим та таємно викрав, а саме зняв з його шиї золотий ланцюжок, 585-ї проби, вагою 10,5 грам, чим заподіяв потерпілому матеріальну шкоду на загальну суму 2573,15 грн¹.

Як бачимо, дії підсудного вірно кваліфіковано за ч. 1 ст. 186 КК України, оскільки він вчинив відкрите викрадення чужого майна, та за ч. 2 ст. 185 КК України, оскільки він таємно викрав чуже майно, за кваліфікуючою ознакою «повторно». Кваліфікація повторності однорідних злочинів не викликала у суддів труднощів.

Однак, судді, прокурори, слідчі не мають єдиного погляду щодо того, в яких випадках вчинення особою двох і більше самостійних злочинів належить кваліфікувати за ознаками повторності, а в яких – за ознаками сукупності. Зокрема, суди по-різному вирішують питання щодо кваліфікації закінчених то-тожних злочинів. Деякі місцеві суди, даючи юридичну оцінку злочинів, склад яких передбачений різними частинами статті, кваліфікують їх окремо за кожною з цих частин, а інші – вважають кваліфікацію дій за ч. 1 ст. 185 КК зайвою. Такої ж позиції дотримується більшість апеляційних судів, і при розгляді таких справ вирoki змінюють, виключаючи як зайву кваліфікацію дій засудженого за ч. 1 ст. 185 КК України. Апеляційні суди вважають, що суди першої інстанції при кваліфікації повторності то-тожних злочинів помилково застосовують правила про кваліфікацію повторності однорідних злочинів, коли перший із вчинених злочинів кваліфікується за частиною першою статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злочину, а другий – за частиною другою за ознакою повторності.

Наприклад, Сколівський районний суд Львівської області засудив Ш. за те, що 15 червня 2005 р. він незаконно заволодів автомобілем ВАЗ-21063 вартістю 10 тис. грн., що належав потерпілому Ч., завдавши йому значної матеріальної шкоди. Піз-

¹ Кримінальна справа № 1-169/2009 / Франківський районний суд м. Львова [електронний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

ніше, 28 червня 2005 р., Ш. повторно незаконно заволодів автомобілем ВАЗ-21043 вартістю 10 тис. грн., що належав потерпілому Ж., чим завдав йому значної матеріальної шкоди. 1 липня 2005 р. Ш. з автомашин ЗІЛ-131 та ВАЗ-2121, що належали потерпілому П., таємно викрав бензин та інше майно загальною вартістю 619 грн. Цього ж дня Ш., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, із салону автомашини «Пежо-306», що належав потерпілому Ф., таємно викрав його майно загальною вартістю 3 тис. 428 грн.

Дії засудженого органи досудового слідства і суд першої інстанції кваліфікували за ч. 1 ст. 289; ч. 2 ст. 289; ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України. Ухвалою апеляційного суду Львівської області вирок суду щодо Ш. змінено і з обвинувачення виключено ч. 1 ст. 289 та ч. 1 ст. 185 КК України, оскільки повторність є кваліфікуючою ознакою ч. 2 ст. 289 та ч. 2 ст. 185 КК України і додатково кваліфікувати дії засудженого ще й за ч. 1 ст. 289 та ч. 1 ст. 185 КК України не було потреби¹.

Верховний Суд України в одних випадках дотримується такої ж позиції, в інших – іншої. Так, 3 квітня 2008 р. Верховний Суд України розглянув касаційне подання заступника прокурора Автономної Республіки Крим на вирок Бахчисарайського районного суду, яким на підставі ст. 70 КК України Р. за вчинення двох злочинів засуджено на п'ять років позбавлення волі із застосуванням ст. 75, 76 КК України. Р. визнаний винним у незаконному заволодінні чужим транспортним засобом (моторолером вартістю 1 тис. грн.), вчиненому 29 червня 2006 р. в с. Голубінка Бахчисарайського району. Ці дії Р. суд кваліфікував за ч. 1 ст. 289 КК України. Цим же вирок суду Р. також визнаний винним у вчиненні аналогічного злочину повторно – 29 березня 2007 р. він незаконно заволодів чужим моторолером вартістю 1 тис. 200 грн. у с. Червоний Мак цього ж району. Ці дії Р. суд кваліфікував за ч. 2 ст. 289 КК України. У касаційному поданні прокурор просив вирок змінити, виключити як зай-

¹ Судова практика з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 Кримінального кодексу України) // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3 (103). – С. 26–34.

ву кваліфікацію дій засудженого за ч. 1 ст. 289 КК України та відповідно призначити покарання за ст. 70 КК України.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України залишила касаційне подання прокурора без задоволення, а вирок Бахчисарайського районного суду стосовно Р. змінила, вказавши, що його дії за ч. 1 та ч. 2 ст. 289 КК України кваліфіковано правильно, оскільки відповідно до ст. 33 КК України сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, і кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК.

В іншій ухвалі – від 19 жовтня 2006 р., Верховний Суд України за касаційним поданням заступника прокурора Житомирської області змінив вирок Коростишевського районного суду та ухвалу апеляційного суду цієї області стосовно Г., яка засуджена за низку злочинів, зокрема за те, що в серпні 2003 р. вона незаконно придбала і зберігала у своєму будинку наркотичний засіб (макову солому) вагою 788 грамів без мети збуту. У липні 2004 р. в будинку Г. було виявлено 546 грамів макової соломи, яку вона незаконно придбала і зберігала без мети збуту. Ці дії засудженої були кваліфіковані судом за ч. 1 та ч. 2 ст. 309 КК України. Змінюючи вирок і виключаючи з нього засудження Г. за ч. 1 ст. 309 КК України, Верховний Суд України вказав, що «у відповідності зі ст. 32 КК України повторністю злочинів визначається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Отже, вчинення двох чи більше тотожних злочинів, передбачених однією статтею, повинні кваліфікуватися за тією частиною статті, якою передбачено таку кваліфікуючу ознаку як повторність. Як вбачається з вироку, суд при призначенні покарання Г. зайво кваліфікував її дії і за ч. 1 ст. 309 КК, оскільки ч. 2 цієї статті передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно»¹.

¹ Судова практика з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 Кримінального кодексу України) // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3 (103). – С. 26–34.

Місцеві суди також практикують кваліфікацію повторності тотожних злочинів за однією і тією ж статтею Особливої частини КК України, в якій передбачено відповідальність за повторне вчинення такого злочину. Наприклад, у проваджені Франківського районного суду м. Львова перебувала кримінальна справа за обвинуваченням К. у тому, що 07.07.2009 р. о 05.00 год. К., маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, шляхом вільного доступу, зайшов через металеві ворота у подвір'я будинку № 53а на вул. Котляревського у м. Львові, звідки таємно викрав декоративні рослини вартістю 150 грн. кожна, чим завдав потерпілій особі матеріальної шкоди на загальну суму 600 грн.

Крім цього, 08.07.2009 р. о 05.00 год. підсудний К, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, шляхом вільного доступу, повторно переліз через металевий паркан та проник на подвір'я будинку № 53а на вул. Котляревського у м. Львові, звідки таємно викрав вісім декоративних рослин вартістю 150 грн. кожна, чим завдав потерпілій особі матеріальної шкоди на загальну суму 1200 грн.

Крім цього, 13.07.2009 р. о 05.00 год. підсудний К., маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, шляхом вільного доступу, повторно переліз через металевий паркан та проник на подвір'я будинку № 53а на вул. Котляревського у м. Львові, звідки таємно викрав п'ять декоративних рослин вартістю 150 грн. кожна, чим завдав потерпілій особі матеріальної шкоди на загальну суму 750 грн.

Крім цього, 16.07.09 р. близько 22.00–23.00 год. підсудний К., маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, шляхом вільного доступу, повторно переліз через металевий паркан та проник на подвір'я будинку № 53а по вул. Котляревського у м. Львові, звідки таємно викрав дві декоративні рослини вартістю 150 грн. кожна, чим завдав потерпілій особі матеріальної шкоди на загальну суму 300 грн.¹

¹ Кримінальна справа № 1-408/2009 / Франківський районний суд м. Львова [електронний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

Органи досудового слідства дії підсудного кваліфікували за ч. 1 ст. 185 та ч. 2 ст. 185 КК України. Проте суд виключив з обвинувачення ч. 1 ст. 185 КК України, так як вона є зайвою, оскільки дії, зазначені у ч. 1 ст. 185 КК України, охоплює ч. 2 ст. 185 КК України.

Проаналізувавши судово-слідчу практику можна сказати, що в ній в основному трапляються випадки саме такого підходу до кримінально-правової оцінки подібних ситуацій, тобто вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених однією і тією ж частиною статті (статтею), кваліфікуються лише за однією частиною статті (статтею) КК, де враховано ознаку «повторність». Очевидно, що у такому випадку порушуються принципи кримінально-правової кваліфікації, зокрема принцип індивідуалізації, точності та повноти кваліфікації.

Видається, що в таких випадках кожен злочин повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку, і це повинно відображатись у формулі кримінально-правової кваліфікації. Тому у вищенаведеному прикладі судово-слідчої практики правильною, на нашу думку, була б така кваліфікація – ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України, тобто у формулі кваліфікації відображається одна і та ж частина статті (стаття) стільки разів, скільки фактично було вчинено злочинів. Саме така кваліфікація показує, скільки насправді було вчинено злочинів і як кожен з них було оцінено судом.

Однак, якщо один чи обидва злочини, що входять до повторності, є незакінченими, то для їх кваліфікації суди застосовують інші правила, а саме, дії особи кваліфікуються окремо за кожний злочин. Наприклад, Оболонський районний суд м. Києва вироком від 1 серпня 2007 р. засудив А. за ч. 2 ст. 15 ч. 2 ст. 185 КК України. З матеріалів кримінальної справи вбачається, що А., маючи не зняту і не погашену судимість за крадіжку, 7.04.2007 р. приблизно в 18.00 год., перебуваючи в приміщенні магазину «Домотехніка», що на просп. Московському, 20-б, в м. Києві, у ОСОБИ_2, яка в залі із продажу комп'ютерної техніки побачив на прилавку ноутбук «Appel Book 13 White (ma 354)», виник злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна.

Реалізуючи свій умисел, А., будучи впевненим, що за його діями ніхто не спостерігає, таємно викрав з прилавку ноутбук «Appel Book 13 White (ma 354)» вартістю 7795 грн., який належав ТОВ «ГАЛСКО, ЛТД», і поклав собі під светр, після чого направився до виходу з магазину. Однак, проходячи крізь датчики-контролери, які спрацювали на викрадений товар, А. повернувся до торговельної зали, де залишив викрадений ноутбук, свій злочинний намір до кінця А. не довів з причин, які не залежали від його волі, оскільки його затримали працівники служби охорони магазину.

Таким чином, суди практикують кваліфікацію повторності тотожних злочинів у випадках, коли всі злочини, що входять до повторності, закінчені або є замахом на злочин чи готуванням до нього. У випадках, коли один злочин є закінченим, а інший – замахом або навпаки, а також у випадках наявності різного виду співучасті кожне діяння кваліфікується окремо, до того ж кожне наступне після першого – з урахуванням ознаки повторності, якщо така є в диспозиції відповідної статті Особливої частини КК.

Немає єдності у вирішенні питання про правильну кваліфікацію повторних тотожних злочинів і серед науковців. Тому нагальною є потреба виробити єдиний підхід до вирішення зазначених кримінально-правових ситуацій. Спробуємо розглянути різні позиції на вказані проблеми, а також запропонувати власне бачення вирішення цих питань. Одним із дискусійних питань при кваліфікації повторності злочинів є ситуація, коли суб'єкт послідовно вчиняє два і більше злочини, які передбачені однією і тією ж статтею Особливої частини КК. Тут виникають питання, як оцінювати попередній злочин, чи відобразити його у формулі кваліфікації як самостійний.

У науці кримінального права є декілька поглядів щодо вирішення цієї проблеми. Перша позиція полягає в тому, що дії особи необхідно кваліфікувати лише за частиною статті, яка відображає кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно». Кваліфікація злочину як повторного охоплює собою вчинення і попередніх злочинів, тому самостійно їх кваліфікувати не потрібно. По суті, має місце своєрідне «поглинання» першо-

го злочину, який не відображається під час кваліфікації дій винного. Наприклад, чотири крадіжки кваліфікуються лише за ч. 2 ст. 185 КК України. Така кваліфікація охоплює останню крадіжку і всі раніше вчинені.

М.Й. Коржанський обґрунтовує цю позицію тим, що у більшості випадків норми про відповідальність за повторне вчинення злочину викладені словами: «ті самі дії, вчинені повторно» (ч. 2 статей 182, 200, 203-1, 205, 305, 307 КК України) або «те саме діяння, вчинене повторно» (ч. 2 статі 153 КК України), або «та сама дія, вчинена повторно» (ч. 2 статей 239-2, 319 КК України), тобто закон однозначно і безпосередньо вказує на врахування діяння, передбаченого ч. 1 відповідних статей. Норми кримінального закону про відповідальність за повторне вчинення злочину враховують вчинення попереднього злочину, і тому ці злочини не можна кваліфікувати за сукупністю різних частин однієї і тієї ж статті КК¹. В. М. Кудрявцев стверджує, що у випадках вчинення особою спочатку злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК, а потім повторного вчинення злочину, передбаченого ч. 2 тієї самої статті, все вчинене потрібно кваліфікувати лише за ч. 2 ст. 185 цієї статті КК². Насправді немає ніяких підстав кваліфікувати повторне вчинення злочину подвійно (за ч. 1 і ч. 2 відповідних статей), оскільки прагнення охопити кваліфікацією вчинення першого і другого злочинів залишається марним при вчиненні третього, четвертого – десятого злочину³. Таку ж позицію займають В.І.Тютюгін і І.О.Зінченко. Вони вважають, що вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених однією і тією ж частиною статті (статтею), повинно кваліфікуватись лише за однією частиною статті (статтею) КК, де враховано ознаку «повторність»⁴.

¹ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / М. Й. Коржанський. – Видання 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – С. 30.

² Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 313.

³ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / М. Й. Коржанський. – Видання 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – С. 31.

⁴ Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Фінн, 2008. – С. 145.

Проте прихильники цієї позиції не мають спільної думки щодо закінченого злочину та готування чи замаху на злочин або вчинення його у співучасті і закінчених злочинів. М. І. Блум вважає, що два або більше суспільно небезпечних діянь, одне з яких є закінченим злочином, а інше замахом, готуванням до злочину не може розглядатися як злочини передбачені різними статтями кримінального кодексу, а відповідно не може бути реальна сукупність злочинів. В таких випадках М. І. Блум вчинене пропонує кваліфікувати за статтею, яка передбачає відповідальність за повторність вчиненого діяння¹. Е. Фролов, Е. Сухарев, А. Горбуза також вважають, що при такій ситуації немає достатніх підстав для визнання сукупності злочинів, оскільки неодноразово вчиняється одне і те ж злочинне посягання².

Утім, із цього питання протилежні думки висловили А. Ф. Зелінський, В. П. Малков. Зокрема, В. П. Малков вважає, що вчинене слід кваліфікувати у всіх випадках як реальну сукупність злочинів, коли одне діяння є готуванням до злочину, замахом на злочин, а інше – закінченим злочином і навпаки. При цьому при кваліфікації наступного суспільно небезпечного діяння необхідно щоб була відображена повторність злочину³. Це він пояснює тим, що кожне із вчинених діянь має самостійний характер і підпадає під різні статті Кримінального кодексу. Така кваліфікація дає можливість призначити винному покарання за кожне діяння окремо з урахуванням ступеня вчиненого злочинного наміру та причин, з яких злочин не було доведено до кінця, а також характер співучасті у вчиненні злочину, тобто призначити міру покарання за сукупністю злочинів.

Наведена позиція щодо кваліфікації повторності тотожних злочинів видається сумнівною, адже формула кваліфікації

¹ Блум М. И. Понятие и признаки совокупности преступлений / М. И. Блум // Вопросы уголовного права и процесса. – Рига : ЗИНАТНЕ, 1969. – С. 41.

² Фролов Е. Совокупность и повторность преступлений, посягающих на один объект / Е. Фролов, Е. Сухарев, А. Горбуза // Советская юстиция. – 1979. – № 4. – С. 6.

³ Малков В. П. Совокупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – С. 201.

з посиланням на відповідну частину статті, що передбачає повторність, не є універсальною, оскільки:

- не всі статті Особливої частини КК містять кваліфікуючу ознаку «повторність», внаслідок чого вона стосується лише окремих кримінально-правових норм;

- пропонується кваліфікувати за однією нормою лише закінчені тотожні злочини, а стосовно закінченого злочину та готування чи замаху на злочин або вчинення його у співучасті і закінчених злочинів, передбачених різними частинами однієї статті, – за правилами сукупності злочинів;

- така кваліфікація не відповідає принципам повноти, індивідуальності, об'єктивності, точності та справедливості кримінально-правової оцінки;

- посилання на кваліфікуючу ознаку «повторно» не дає підстав вважати, що вчинені діяння утворюють два або більше злочинів, адже формула кваліфікації містить посилання лише на певну частину однієї статті Особливої частини КК України, а кожна окрема частина статті Особливої частини КК України передбачає вчинення одного злочину.

Друга позиція щодо вирішення питання кваліфікації повторності тотожних злочинів полягає в тому, що два і більше закінчених злочинів, передбачених одним і тим же основним складом злочину, потрібно кваліфікувати з посиланням на відповідну статтю, котра передбачає відповідальність за перший злочин, та відповідну частину статті, що передбачає кваліфікуючу ознаку «повторно». Таку позицію підтримують в основному науковці, які досліджували певний вид злочинів¹. Ще в період дії КК 1960 р С. В. Бородин пропонував кваліфікувати подібні випадки за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 (за перший злочин) та за ч. 2 (за другий злочин)². Кожен злочин, який є елементом повторності, кваліфікується окремо, причому другий і всі решта – з врахуванням наявності повторності. Наприклад, ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України.

¹ Бородин С. В. Квалификация преступлений против жизни / С. В. Бородин. – М. : Юрид. лит., 1977. – С. 116–118.

² Уголовное право. Часть Общая: учебник / Н. И. Загородников, С. В. Бородин, М. И. Якубович и др.; под ред.: Л. А. Евстигнеевой, Г. К. Большаковой. – М. : Юрид. лит., 1966. – С. 384.

І. С. Тишкевич, який відстоював домінуючий підхід до кваліфікації даної ситуації, констатував, що суди часто кваліфікують дії суб'єктів не за частиною статті, яка містить ознаку «вчинення злочину повторно», а за сукупністю злочинів. Водночас він висловлював побоювання щодо поширення такої практики у зв'язку з прийняттям постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 31 липня 1981 р. «Про практику призначення покарання при вчиненні кількох злочинів та за кількома вироками», у якій наголошувалось, що правила сукупності злочинів мають застосовуватись і при вчиненні кримінально караних діянь, передбачених різними частинами (пунктами) тієї самої статті КК¹.

Проблемність ситуації, що розглядається, стала очевидною після прийняття КК 2001 р., ст. 33 якого містить визначення сукупності злочинів. Це визначення охоплює і ситуації, про які йшлося в цитованій постанові Пленуму Верховного Суду СРСР. Отже, в силу прямої вказівки закону (ст. 33 КК України) випадки, коли особа вчиняє два корисливі злочини проти власності одного виду, кожен з яких сам по собі не містить обтяжуючих обставин (наприклад, дві крадіжки), дії особи слід кваліфікувати за сукупністю статей (у наведеному прикладі – за ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України), оскільки ці злочини передбачено різними частинами однієї статті КК.

А. А. Стрижевська вважає, що у цьому випадку, очевидно, не можна говорити, що особа вчинила два або більше злочинів, передбачених тією самою частиною статті Особливої частини КК, оскільки перший із вчинених особою злочинів не має жодної з кваліфікуючих ознак, а другий, як і наступні злочини, має кваліфікуючу ознаку «повторно»². Таким чином, йдеться про вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними частинами однієї статті Особливої частини КК: перший

¹ Тишкевич И. С. Уголовная ответственность за посягательства на социалистическую собственность / И. С. Тишкевич. – Минск : Университетское, 1984. – С. 98-99.

² Стрижевська А. А. Деякі питання повторності, сукупності та рецидиву злочинів за Кримінальним кодексом України 2001 р. / А. А. Стрижевська // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 3. – С. 112-116.

злочин – без кваліфікуючих ознак (основний склад), наступний (наступні) – кваліфікований склад. Тут має місце сукупність злочинів, а тому і дії винної особи повинні кваліфікуватися за правилами, зазначеними в ч. 2 ст. 33 КК України, а саме: кожен із вчинених злочинів підлягає окремій (самостійній) кваліфікації за відповідною частиною статті Особливої частини КК України.

С. В. Бородин пропонує розглядати як сукупність злочинів повторне вчинення вбивства без обтяжуючих обставин, якщо за перше вбивство особа не була засуджена, кваліфікуючи перший злочин за ст. 103 КК РСФСР (вбивство без обтяжуючих обставин), а друге – за п. «и» ст. 102 КК РСФСР (вбивство при обтяжуючих обставинах)¹.

Проте і така формула кваліфікації не відображає всіх фактично вчинених особою злочинів. У разі вчинення особою трьох і більше злочинів, вчинене не отримує належної кваліфікації. Відповідно до формули кваліфікації, що рекомендується в наукових працях, вчинення третього і наступних злочинів не відображається, адже запропонована формула передбачає відображення лише першого діяння та другого з посиланням на кваліфікуючу ознаку «повторно», яка охоплює вчинення всіх наступних тотожних злочинів.

Є ще один підхід, за яким кваліфікація злочину як повторного охоплює і вчинення попередніх злочинів – окремо вони не кваліфікуються. Злочини, які становлять собою елементи повторності, підлягають окремій кваліфікації лише в таких випадках, коли вони однорідні, мають місце різні стадії вчинення злочинів, якщо особа перший злочин вчинила у співучасті, а інший одноосібно. Так, Ю. Юшков зазначає, що кожна частина статті є окремим складом злочину, а передбачення цих складів злочину в одній статті можна пояснити їх схожістю та принципами побудови Особливої частини КК².

¹ Бородин С. В. Квалификация преступлений против жизни / С. В. Бородин. – М. : Юрид. лит., 1977. – С. 117–118.

² Юшков Ю. Н. Множественность преступных деяний: вопросы квалификации преступлений и назначения наказания: автореф. дисс. на соискание ученой степен. канд. юрид. наук / Ю. Н. Юшков. – Свердловск, 1974. – С. 5.

В. М. Кудрявцев вказує, що у випадках, коли повторність утворена не тотожними злочинами, вона збігається із сукупністю злочинів, і ці діяння кваліфікуються інакше¹, тобто за правилами реальної сукупності злочинів.

Така позиція теж видається неправильною, оскільки одне поняття «повторність злочинів» відображається різними формулами кваліфікації, а саме: тотожні злочини кваліфікуються за частиною другою статті, а у випадку вчинення однорідних злочинів – за сукупністю статей.

Слід зазначити, що особливістю поняття повторності як кваліфікуючої ознаки є те, що вона вказує на зв'язок між діянням, яке оцінюється цією нормою, і діянням (діяннями), що вчинені раніше. Встановлення характеру цього зв'язку відображає норма, що оцінюється, але ця норма не оцінює попередніх діянь як злочинів, а лише вказує на те, що вони були вчинені і не втратили кримінально-правового значення, тому формула кваліфікації повинна містити посилання на перший злочин, щоб вказати на його кримінально-правову оцінку. Відповідно, вчинення двох і більше злочинів має бути відображено у формулі кваліфікації так, щоб було зрозуміло, що особа вчинила два і більше злочини в різний час, за жоден з яких її не притягали до кримінальної відповідальності. Тому потрібно підтримати прихильників такої позиції, що всі злочини, які вчинені, необхідно кваліфікувати кожен самостійно, тобто скільки фактично вчинено злочинів – стільки ж і повинно бути зазначено статей (частин статей) у формулі кваліфікації².

Не дотримується єдиної позиції з приводу кваліфікації повторності злочинів і Верховний Суд України, у постановках якого є низка суперечливих, фрагментарних, непослідовних положень, які стосуються кримінально-правової оцінки повторності злочинів. Це об'єктивно породжує плюралізм думок та

¹ Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., пер. и доп. – М. : Юристъ, 1999. – С. 267.

² Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 362; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / П. Л. Фріс. – К. : Центр навч. літ., 2004. – С. 217.

рекомендацій, що не сприяє однаковому і точному застосуванню кримінального закону правоохоронними органами.

Постанови Пленуму Верховного Суду України є роз'ясненнями, в яких подано тлумачення кримінально-правових норм і які орієнтують судову практику на правильне застосування чинного законодавства. Що стосується повторності злочинів, то Пленум Верховного Суду України розглядає її у двох аспектах: по-перше, роз'яснює поняття повторності злочинів, а по-друге, формулює правила кваліфікації повторності злочинів. Пленум Верховного Суду України повинен відповідально підходити до роз'яснення кримінально-правових норм. При цьому у своїх постановах він має роз'яснювати саме суперечливі питання кваліфікації злочинів, оскільки в чинному законодавстві правила кримінально-правової кваліфікації загалом, і кваліфікації повторності злочинів зокрема, жодним чином не регламентовано. Однак позиція Пленуму Верховного Суду України щодо кваліфікації повторності злочинів є непослідовною і суперечливою. Так, щодо одних категорій злочинів вищий судовий орган держави вважає необхідним окремо кваліфікувати кожний злочин, який входить у повторність, в інших же випадках рекомендує оцінювати все вчинене як посягання, передбачене однією статтею Особливої частини КК.

Наприклад, згідно з п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво»¹ повторністю охоплюються як перший, так і наступні злочини, тому кваліфікувати перший із них додатково ще й за ч. 1 ст. 368 чи 369 КК України не потрібно. Це не стосується тих випадків, коли одні злочини були закінченими, а інші – ні, і випадків, коли особа одні злочини вчинила як виконавець, а інші – як організатор, підбурювач або пособник, оскільки незакінчені злочини і злочини, які особа вчинила не як виконавець, повинні одержувати окрему кваліфікацію з посиленням на відповідну частину ст. 15 чи ст. 27 КК України.

¹ Про судову практику в справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. – 2002. – № 28. – С. 21.

Одночасне одержання службовою особою хабара від декількох осіб належить кваліфікувати як вчинене повторно тоді, коли він дається за вчинення дій в інтересах кожної особи, яка дає хабар, а службова особа усвідомлює, що одержує його від декількох осіб.

Ще до прийняття нової Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» випадки вчинення винною особою декількох злочинів, передбачених однією із вказаних статей (перелічені статті, які відповідають статтям 185, 186, 189, 190 КК 2001р.), її дії, за відсутності інших кваліфікуючих ознак, належить кваліфікувати за ч. 2 тієї чи іншої статті. Додатково кваліфікувати перший злочин ще і за ч. 1 конкретної статті не потрібно. Аналогічні за змістом роз'яснення надавали щодо кваліфікації повторного розбою. Лише в разі вчинення декількох посягань на приватну власність різними способами перший злочин (за відсутності інших кваліфікуючих ознак) належить кваліфікувати за ч. 1 відповідної статті, а інші, які вчинено повторно, за ч. 2 відповідних статей КК України.

Однак, сьогодні у разі вчинення декількох посягань на власність перший злочин за відсутності інших кваліфікуючих ознак належить кваліфікувати за ч. 1 відповідної статті, а інші, які вчинені повторно – за іншими частинами відповідних статей КК¹.

Отже, хабарництво Пленум Верховного Суду України рекомендує кваліфікувати лише за частиною статті, яка передбачає повторний злочин. Така кваліфікація відбувається лише у випадках, коли злочини, що належать до повторності, всі є закінчені чи всі є замахами на злочин або готуванням до нього. В інших випадках, якщо один зі злочинів є закінченим, а інший – замахом (або навпаки) та вчиненням окремих діянь у співучасті, вчинене пропонує кваліфікувати окремо, за відповідною частиною однієї і тієї ж статті КК України.

¹ Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 12. – С. 9–16.

Коли йдеться про злочини проти особи, то Пленум Верховного Суду України займає іншу позицію – кожне посягання кваліфікується окремо. В п. 6 Постанови від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»¹ зазначено, при вчиненні двох або більше зґвалтувань чи насильницьких задоволень статевої пристрасті неприродним способом, відповідальність за які передбачена різними частинами ст. 152 або ст. 153 цього Кодексу, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю вчинених злочинів. Це правило застосовують і тоді, коли перший злочин було вчинено без обтяжуючих обставин, а другий кваліфікується за ч. 2 ст. 152 чи ч. 2 ст. 153 КК лише за ознакою його повторності. Так само слід кваліфікувати і дії винної особи, якщо вчинені нею злочини мали різні стадії, а також коли один із злочинів вона вчинила одноособово чи як виконавець (співвиконавець), а у вчиненні іншого була організатором, підбурювачем або пособником.

У п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи»² зазначено, що коли винний не був засуджений за раніше вчинене вбивство чи готування до нього або замах на нього, його дії підлягають самостійній кваліфікації, а повторно вчинене вбивство кваліфікується за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України. Окремо кваліфікуються діяння і у випадках, коли спочатку було вчинено закінчене умисне вбивство, а потім – готування до такого ж злочину чи замаху на нього.

Отже, Пленум Верховного Суду України у разі вчинення злочинів проти особи пропонує посягання стосовно кожного потерпілого кваліфікувати окремо, причому наступні – з урахуванням повторності. Коли вчинено хабарництво, Пленум вважає, що кваліфікація за частиною статті, що передбачає вчи-

¹ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 7(95). – С. 1–8.

² Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 37–42.

нення злочину повторно, охоплює всі вчинені винним посягання. А. Ф. Зелінський обґрунтував таку кваліфікацію тим, що вона підкреслює особливість особи серед об'єктів кримінально-правової охорони. Однак, видається, що у своїх роз'ясненнях Пленум Верховного Суду України не дотримується принципів кримінально-правової кваліфікації, що призводить до різного підходу до оцінки суспільно небезпечних посягань. Так, у першому випадку принципи повноти кваліфікації та її індивідуальності прийнято до уваги, а в іншому – їх проігноровано.

Із цього приводу М. Й. Коржанський відзначив, що недоліки та хиби правосуддя, особливо у сфері боротьби зі злочинністю, і найшкідливіші їхні наслідки виявляються саме там і тоді, де й коли порушуються принципи¹. Принципи є джерелом конкретних правил застосування кримінального закону. Ці правила виводяться з принципів, є їх інтерпретацією у конкретних ситуаціях. Виявлення і послідовне дотримання принципів кваліфікації дає можливість не лише усунути суперечності між роз'ясненнями з приводу кваліфікації повторності злочинів, але й скоротити кількість таких роз'яснень, в яких викладаються правила кваліфікації.

Аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України показує, що окремо кваліфікуються злочини, які утворюють повторність у таких випадках:

– вони однорідні (наприклад, першого разу вчинено крадіжку, а вдруге – шахрайство). Кожен із цих злочинів підлягає самостійній кваліфікації, причому наступний – із врахуванням повторності – ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 190 КК України;

– мають місце різні стадії вчинення злочинів. Наприклад, один із них закінчений, а інший – перерваний на стадії замаху. Тоді вчинене прийнято кваліфікувати так: ч. 2 ст. 15 – ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України;

– якщо особа перший злочин вчинила у співучасті, а інший одноосібно, то вчинене у співучасті кваліфікується з посиленням на відповідні частини ст. 27, 28 КК України, а інші злочини – лише за статтями Особливої частини КК України.

¹ Коржанський М. Й. Про принципи уголовного права України / М. Й. Коржанський // Право України. – 1995. – № 11. – С. 62.

Такого ж висновку дійшов і В. О. Навроцький, але у його працях це питання розглянуто дещо з іншого погляду¹.

У вказаних випадках забезпечується принцип повноти кваліфікації. В усіх інших випадках, а саме, коли перший і наступний злочини є тотожні, вчинені з однієї і тією ж формою співучасті та співучасниками одного й того самого виду, є закінченими або перерваними на однаковій стадії – вчинене кваліфікують лише за частиною статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, відповідно, повнота кваліфікації не досягається. При цьому вважається, що перше посягання охоплюється вказівкою на повторність. Така позиція, як вже було зазначено, є сумнівною, оскільки першому посяганню, по суті, не дається самостійної кримінально-правової оцінки.

У літературі існує думка, що чи не найголовнішою причиною підходу, якого дотримується практика при кваліфікації посягань, які утворюють повторність злочинів, – підходу, відповідно до яких окремі епізоди не піддаються самостійній кваліфікації та не кваліфікуються одночасно як повторність і сукупність, є те, що це не впливає на призначення покарання. За кримінальним законом при складанні покарань остаточне покарання визначається в межах, встановлених санкцією статті Особливої частини КК, яка передбачає більш суворе покарання. Це означає, що і при самостійній кваліфікації окремих злочинів, які утворюють повторність, і при кваліфікації лише за частиною статті, що передбачає вчинення злочину повторно, максимальне покарання не може перевищувати того, яке передбачене за повторне вчинення злочину.

Підхід, відповідно до якого кваліфікація обумовлюється можливим покаранням, вважається не прийнятним, оскільки суперечить принципу законності кримінально-правової кваліфікації. Саме кваліфікація окремо кожного зі злочинів, що утворюють повторність, дає можливість призначити справедливе покарання. Адже в такому випадку покарання буде призначено окремо за кожний зі злочинів, а наявність сукупності

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 360.

злочинів призведе до того, що остаточне покарання буде більш суворе, ніж у тих випадках, якби воно призначалося лише за однією статтею Особливої частини.

Отже, Пленум Верховного Суду України, роз'яснюючи правила кваліфікації повторності злочинів, не завжди враховує положення теорії кримінально-правової кваліфікації. І оскільки у вітчизняному праві правила кваліфікації не закріплено в законі, а існують здебільшого у вигляді звичаїв, що побутують серед практичних працівників і теоретичних положень, то вибір потрібних положень часто викликає труднощі. У цьому випадку, видається, потрібно закріпити в КК України найбільш загальні правила його застосування. Ідеться про доповнення кримінального закону розділом, присвяченим кримінально-правовій кваліфікації, що значно дозволить скоротити кількість випадків неправильної кваліфікації, полегшить виявлення та усунення недоліків у цій сфері.

Під кваліфікуючою ознакою «повторно» розуміють і злочини, за які особу не притягнуто до кримінальної відповідальності, і злочини, за які особа притягалась до кримінальної відповідальності, але судимість не знята і не погашена у встановленому законом порядку. Тому потрібно розглянути випадки кваліфікації повторності злочинів, яка пов'язана із засудженням, тобто рецидиву. У цьому разі слід надати кримінальну правову оцінку лише другому злочину, оскільки перший злочин, за який особа була засуджена, вже отримав свою оцінку у вироку суду. При кваліфікації рецидиву необхідно керуватися такими правилами:

1) встановити, що особа вчинила новий злочин у період після вступу вироку за раніше вчинений злочин і до погашення або зняття судимості за нього;

2) злочин кваліфікується за кваліфікуючою ознакою відповідної статті Особливої частини КК;

3) якщо злочин був незакінченим, кваліфікація повинна здійснюватися за ч.1 ст. 14 КК України (готування) або частинами 2, 3 ст. 15 КК України (замах) і за кваліфікуючою ознакою рецидив цієї статті Особливої частини КК (ч. 3 ст. 296 КК);

4) якщо особа вчинила злочин як організатор, підбурювач або пособник, кваліфікація здійснюється за частинами 3, 4, 5 ст. 27 КК України і з кваліфікуючою ознакою «рецидив» цієї

статті Особливої частини КК України. Тобто необхідно врахувати положення КК про стадії вчинення злочину, форму співучасті та вид співучасника¹.

Пенітенціарний рецидив має місце за умови, що новий злочин вчинено під час відбування покарання за раніше вчинений злочин, причому це передбачено законом як ознака складу злочину. Для пенітенціарного рецидиву характерне вчинення злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі, тоді як для спеціального – судимість не за будь-який злочин, а за злочин певного виду. Пенітенціарний рецидив виступає ознакою основного складу злочину. Диспозиція статті повинна містити вказівку, що злочин вчиняється під час відбування покарання у виді позбавлення волі. Як правило, це вказівка на суб'єкт злочину, яким виступає особа у період відбування покарання. Наприклад, ст. 390–394 КК України містять вказівки на такий суб'єкт.

Кваліфікація пенітенціарного рецидиву в цілому здійснюється як і загального. Необхідно: 1) встановити те, що злочин вчинений особою в період відбування покарання за раніше вчинений злочин; 2) підтвердити законність призначення особі покарання, в період відбування якого вона вчинила злочин. Тут важливо мати на увазі, що кримінальна відповідальність за злочин, який становить пенітенціарний рецидив, може наставати лише тоді, коли особа перебуває у місцях відбування покарання на законних підставах. Пленум Верховного Суду України у Постанові від 26 березня 1993 р. «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» зазначив, якщо особа, яка, наприклад, незаконно позбавлена волі, здійснює втечу із застосуванням насильства над вартою, то її дії кваліфікуються за відповідними статтями про злочини проти особи; 3) кваліфікувати новий злочин – встановити наявність ознак складу простого злочину, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, врахувати положення КК про стадії вчинення злочину, вид співучасника та форму співучасті.

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 379.

3.2.2. Кваліфікація злочинів, вчинених за наявності «повторності» та інших кваліфікуючих ознак складу злочину

Під час розслідування та судового розгляду конкретних кримінальних справ часто встановлюється наявність одночасно кількох ознак, з урахуванням яких диференційовано кримінальну відповідальність. Тут виникає необхідність розглянути питання кваліфікації у випадку, коли поряд з повторністю є ще кілька ознак, які посилюють відповідальність. Наприклад, вчинення крадіжки повторно, за попередньою змовою групою осіб, з проникненням у приміщення і у особливо великих розмірах.

Не викликає сумніву, що вчинення злочину за наявності кількох ознак, з урахуванням яких диференційовано кримінальну відповідальність, свідчить про більш високий ступінь його суспільної небезпеки, порівняно з посяганням, яке характеризується наявністю лише однієї такої ознаки. Очевидно, що в ідеалі кваліфікація повинна відображати наявність одночасно кількох кваліфікуючих ознак. Однак це можливе лише за умови, що кожна кваліфікуюча чи особливо кваліфікуюча ознака має своє позначення – цифрою чи буквою. Тому, наприклад, однакова формула кваліфікації – ч. 2 ст. 185 КК України – буде і в разі вчинення крадіжки повторно і в разі вчинення її за попередньою змовою групою осіб. У випадках, коли кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки окремо не виділено, вони відображаються у відповідних процесуальних документах.

Саме такої позиції дотримується судова практика. Наприклад, Франківський районний суд м. Львова вироком від 1 березня 2010 р. засудив особу К. і особу Б. за ч. 2 ст. 185 КК України¹. З матеріалів кримінальної справи вбачається, що Т. і К. маючи не погашену і не зняту судимість за корисливі злочини проти власності, 24 листопада 2009 року біля 20.30 год., перебуваючи на вул. Кульпарківській, 123, в м. Львові, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, з корисливим мотивом, за попередньою змовою групою осіб, таємно викрали стяжку-діагональ до

¹ Кримінальна справа № 1-177/2010 / Франківський районний суд м. Львова [електронний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

риштовки марки М 3722\42 мм вартістю 124,44 грн., чотири стяжки-перила марки М 3075\33 мм вартістю 71,46 грн. за штуку на загальну вартість 285,84 грн., завдавши потерпілому матеріальну шкоду на загальну суму 410,28 грн.

Таким чином, суд кваліфікував злочин за ч. 2 ст. 185 КК України, оскільки вони своїми діями таємно викрали чуже майно (крадіжку) повторно, за попередньою змовою групою осіб, тобто злочин, передбачений ч. 2 ст. 185 КК України. Однак така формула кваліфікації не показує, скільки насправді було вчинено злочинів і як кожен з них було оцінено судом. Оскільки обидві кваліфікуючі ознаки («вчинено повторно», «за попередньою змовою групою осіб») передбачено однією і тією ж частиною статті, то у формулі кваліфікації повинна відобразитися одна і та ж частина статті (стаття) стільки разів, скільки фактично було вчинено злочинів. Тому, видається, правильною є наступна кваліфікація вчиненого: дії К. слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 185 та ч. 2 ст. 185 КК України, дії Б. слід кваліфікувати також за ч. 2 ст. 185 та ч. 2 ст. 185 КК України.

У науці кримінального права є пропозиція, що подальше вдосконалення кримінального закону вимагає його глибшої структуризації на рівні окремих статей – виділити самостійними пунктами з цифровими чи буквеним позначенням кожен альтернативну ознаку складу злочину. Тоді у формулі кваліфікації формулюванні обвинувачення можна буде точно вказувати, які саме діяння, з числа передбачених цією статтею, вчинено в кожному випадку¹.

3.2.3. Кваліфікація злочинів за наявності ознак, передбачених різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК

Щодо вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину, передбаченого у частині статті КК, яка встановлює більш сувору відпо-

¹ Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – С. 410.

відальність, ніж лише у випадку кваліфікації цього злочину за ознакою вчинення його повторно (два грабежі з проникненням у житло або у великих чи особливо великих розмірах), то в літературі є підхід, який пропонує розглядати таку ситуацію з позиції конкуренції кримінально-правових норм.

Правило подолання конкуренції норм про кваліфікований та особливо кваліфікований склади для більшості вчених є безсумнівним: вчинене повинно кваліфікуватися за нормою про особливо кваліфікований склад. Однак науковці по-різному обґрунтовують підставу вибору кримінально-правової норми для застосування в цьому випадку.

Одні вчені вважають, якщо злочин вчинено за наявності кількох кваліфікуючих обставин, то покарання не повинно бути нижче, ніж за будь-якої з них, в тому числі найбільш тяжкої, тому застосовується норма з найбільш суворою санкцією¹. Зазначається також, що цей висновок впливає з того, що законодавець кримінально-правовою нормою, яка містить особливо кваліфікуючі ознаки, охопив всі ті випадки аналогічних злочинів, коли одночасно в злочинному діянні були кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки². Найбільш прийнятною аргументацією щодо підстави для обрання з-поміж двох конкуруючих спеціальних кримінально-правових норм однієї для кваліфікації одного вчиненого суспільно небезпечного діяння повинна бути система принципів кримінально-правової кваліфікації. Причому саме система як взаємопов'язана, взаємозумовлена сукупність, а не окремо взяті, відібрані принципи³. Звернення до такої підстави визначення пріоритету однієї з конкуруючих спеціальних норм зустрічається і в праці Л. В. Іногамова-Хегай, де вказано, що правило подолання конкуренції норм про кваліфіковані склади як спеціальні ґрунтується на загальноколі-

¹ Горелик А. С. Конкуренция уголовно-правовых норм: учебное пособие / А. С. Горелик. – Красноярск : Красноярск. гос. ун-т, 1996. – С. 37.

² Куринов Б. А. Квалификация при совокупности преступлений и конкуренции уголовно-правовых норм / Б. А. Куринов // Вестник МГУ. – 1983. – № 2. – С. 28.

³ Марін О. К. Кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О. К. Марін. – К. : Атіка, 2003. – С. 186.

зійному принципі про неможливість двічі нести покарання за один і той самий злочин й необхідності дотримуватись принципу справедливості призначення кримінального покарання¹.

Отже, саме поняття принципів кримінально-правової кваліфікації містить вказівку на те, що вони можуть бути підставою обрання певної кримінально-правової норми для оцінки суспільно небезпечного діяння з позиції кримінального права. Не є винятком і ситуації конкуренції кримінально-правових норм, відом якої є конкуренція спеціальних норм між собою, а саме про кваліфікований та особливо кваліфікований склад злочину.

Наприклад, у випадку, коли особа вчиняє дві крадіжки, кожна з яких сама по собі вчинена без кваліфікуючих ознак, дії особи повинні кваліфікуватися відповідно до принципів кримінально-правової кваліфікації за ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України, оскільки ці злочини передбачено різними частинами однієї статті КК. Другий злочин кваліфікується за ч. 2 ст. 185 КК України саме за ознакою «вчинення злочину повторно». Ця ознака фігуруватиме лише в рамках юридичного формулювання обвинувачення тоді, коли злочин вчинила особа за більш обтяжуючих обставин, ніж повторність злочинів. Зокрема, якщо особа вчиняє крадіжку без обтяжуючих обставин, а згодом – крадіжку з проникненням у житло, то дії особи слід кваліфікувати за сукупністю статей, передбачених ч. 1 ст. 185; ч. 3 ст. 185 КК України. Другий злочин кваліфікується за ч. 3 ст. 185 КК України, оскільки саме цією частиною статті передбачено більш обтяжуюча обставина, ніж вчинення злочину повторно, – вчинення злочину з проникненням у житло. У всіх випадках конкуренції кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу злочину необхідно застосовувати норму про особливо кваліфікований склад злочину². Окрема кваліфікація за ознакою повторності в такому разі не потрібна.

Однак, судова практика не завжди дотримується цього правила. Наприклад, Галицький районний суд м. Львова засудив А. за те, що на початку вересня 2005 р. близько 12.00 год., перебуваючи

¹ Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права / Л. В. Иногамова-Хегай. – М. : Щит, 1999. – 288 с.

² Марін О. К. Кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О. К. Марін. – К. : Атіка, 2003. – С. 118.

в приміщенні Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника, що на вул. Бібліотечній, 2, в м. Львові, шляхом вільного доступу, таємно упродовж дня викрав зі сховища № 12, яке знаходиться на третьому поверсі будівлі п'ятнадцять журналів «Przyiacel Ludu» вартістю 500 грн. кожен на загальну суму 7500 грн.

Він же 20 вересня 2005 р. повторно в нічний час по риштуванню піднявся на третій поверх бібліотеки та проник в сховище № 11, звідки таємно викрав 36 журналів «DIE GRAFISCHEN KUNSTE» вартістю 200 грн. кожен на загальну суму 7200 грн. і один зошит «Exlibris» вартістю 300 грн. Усього він викрав майна на загальну суму 7500 грн.

Він же 28 вересня 2005 р. близько 16.00 год., знаходячись в приміщенні бібліотеки шляхом вільного доступу, оскільки проводив там ремонтні роботи, таємно викрав зі сховища № 11 чотири зошити «Exlibris». Викрадені зошити А. заховав на другому поверсі приміщення Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника за листами гіпсокартону, щоб у подальшому винести з приміщення, однак його затримали працівники бібліотеки і чотири зошити «Exlibris» було повернено в сховище № 11¹.

Дії засудженого органи досудового слідства кваліфікували за ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 185 КК України. Однак, суд вважає, що його дії було б правильно кваліфікувати за ч. 2 ст. 185; ч. 3 ст. 185 КК України, оскільки він вчинив таємне викрадення чужого майна, з проникненням у приміщення, повторно. Що стосується кваліфікації дій підсудного досудовим слідством за ч. 1 ст. 185 КК України, то суд вважає, що її потрібно виключити з обвинувачення, оскільки вказана частина охоплюється ч. 2 ст. 185 КК України, а тому додаткової кваліфікації не потребує.

Видається, що в цьому випадку має діяти правило подолання конкуренції норм про кваліфікований та особливо кваліфікований склади, тобто вчинене повинно кваліфікуватися за нормою про особливо кваліфікований склад. Тому дії особи А. повинні бути кваліфіковані за ч. 1 ст. 185; ч. 3 ст. 185 КК Украї-

¹ Кримінальна справа №1-12/128/2007 Галицький районний суд м. Львова [електроний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

ни. Ознака ж «вчинення злочину повторно» у подібних випадках відображається у відповідних процесуальних документах.

В юридичній літературі вказується, що коли вчинено крадіжку повторно, з проникненням до житла, у великих розмірах, організованою групою, то необхідно кваліфікувати один злочин за ч. 2, 3, 4 і 5 ст. 185 КК, що і робиться на практиці¹. Однак вже в наступному реченні зазначено, що злочин з більш обтяжуючими кваліфікуючими ознаками повинен поглинати попередні частини з менш обтяжуючими ознаками і не потрібно вказувати всі попередні частини, а тільки перелічити всі кваліфікуючі ознаки.

Однак, таке твердження не має ні теоретичного, ні практичного обґрунтування. В. О. Навроцький зазначив, що запропонована кваліфікація веде до штучного конструювання сукупності і що така кваліфікація може призвести до неправильно призначення покарання – спочатку окремо за кожною із частин статті, а потім за сукупністю².

Отже, не припустимо кваліфікувати один злочин, вчинений при кваліфікуючих ознаках, передбачених різними частинами статті КК, за їх сукупністю, наприклад, у наведеній вище ситуації за ч. 2, 3, 5, ст. 185 КК. Вчинення особою двох злочинів, передбачених різними частинами однієї статті КК, кваліфікується лише за тією частиною цієї статті, яка передбачає більш тяжкий злочин.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки»³ зазначено, що кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної криміна-

¹ Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України / О. Коташевський // Право України. – 2002. – № 11. – С. 100.

² Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 456.

³ Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6–10.

льно-правової оцінки. В той же час, в тій же постанові вказано, якщо злочини, які утворюють повторність, відповідають одному і тому самому складу злочину (наприклад, три крадіжки, поєднані з проникненням у житло, п'ять розбоїв, вчинених організованою групою, тощо), їх кваліфікація здійснюється за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК.

Такий підхід видається неправильним, оскільки з проведеної кваліфікації взагалі не видно, що особа вчинила декілька злочинів повторно. Навпаки видається, що особа вчинила взагалі один злочин, отже, і покарання їй буде призначатись як за вчинення одного злочину. Тому у вказаному випадку, на нашу думку, слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України стільки разів, скільки разів особа вчинила крадіжку з проникненням у житло. Окрім цього, особливістю цього випадку є те, що кожен зі злочинів, які вчинені повторно, містить більш тяжчу кваліфікуючу ознаку «проникнення у житло», тому перший же злочин слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України.

В судовій практиці трапляються випадки саме такого підходу до кримінально-правової оцінки подібних ситуацій. Наприклад, вироком Сарненського районного суду Рівенської області П. засуджено за ч. 3 ст. 185 та ч. 3 ст. 185 КК України за те, що 29 грудня 2004 року через металеве вікно він проник у гараж М., звідки викрав електрозварювальний апарат (вартістю 900 грн.), електрокорморізку (вартістю 300 грн.), заподіявши потерпілому шкоди на загальну суму 1280 грн., а на початку квітня 2005 року шляхом зриву навісного замка П. проник у приміщення пилорами, яка розташована на території СГПП «Нове життя», звідки викрав деревообробний станок (вартістю 1300 грн.) та 15 м кабелю до нього, всього на загальну суму 1435 грн.¹

Якщо особа в різний час вчиняє два злочини, які підпадають під ознаки однієї й тієї статті Особливої частини КК, але кожен із них містить кваліфікуючі ознаки, передбачені у різних частинах цієї статті (наприклад, особа вчиняє спочатку грабж,

¹ Судова практика у кримінальних справах // Кримінальне судочинство. – 2006. – Вип. 1-2. – С. 76-77.

передбачений ч. 3 ст. 186, а через деякий час – ч. 4 ст. 186 КК), то в такому випадку вчинене належить кваліфікувати за сукупністю статей (у наведеному прикладі за ч. 3 ст. 186; ч. 4 ст. 186 КК). Що стосується формули обвинувачення, то у відповідних процесуальних документах мають бути зазначені всі кваліфікуючі ознаки цих злочинів, зокрема повторність.

Кваліфікуючі ознаки, які не вплинули на остаточну кваліфікацію дій особи, обов'язково повинні бути відображені в юридичному формулюванні обвинувачення, а їх наявність, як правило, має враховуватись під час вибору конкретного заходу кримінально-правового впливу (наприклад, як показник ступеню тяжкості у призначенні покарання). Така кваліфікація злочинів ґрунтується на тих підставах, що кримінальний закон, встановлюючи відповідальність за повторність злочинів, враховує цю кваліфікуючу ознаку, що значно обтяжує вчинення злочину і відповідальність та суттєво підвищує міру покарання за нього.

3.3. Кваліфікація повторності злочинів за відсутності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно»

Повторність як кваліфікуюча ознака злочину утворюється вчиненням злочину вдруге не завжди, а лише тоді, коли повторність безпосередньо вказана у диспозиції кримінально-правової норми. У багатьох статтях Особливої частини КК законодавець не визначає повторність злочинів і за повторне їх вчинення не посилює відповідальності. Наприклад, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень двом або більше потерпілим кваліфікується і карається як один злочин. Якби навіть злочинець заподіяв тяжкі тілесні ушкодження десятьом або двадцятьом потерпілим в різний час, то й тоді його діяння кваліфікуватимуться як один злочин, тобто як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому.

У Постанові від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» Пленум Верховного Суду України цієї проблеми не торкнувся. Повтор-

ність тотожних злочинів, якщо вона прямо не передбачена у статті Особливої частини КК (наприклад, особа вчинила два умисні тяжкі тілесні ушкодження), розглядається як обставина, що обтяжує покарання. Якщо особа відповідає за два однакові злочини, а в КК немає спеціальної норми про це, то вчинене кваліфікується за відповідною статтею, яка передбачає злочин. При цьому додаткова кваліфікація окремих злочинів шляхом повторного посилання на одну і ту саму статтю не робиться. У цьому випадку два злочини підпадають під ознаки однієї і тієї ж норми¹.

Видається, що в таких випадках кожен злочин повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку і це має відобразитись у формулі кримінально-правової кваліфікації, наприклад: десять тілесних ушкоджень – десять разів ч. 1 ст. 121 КК України. Така кваліфікація демонструє єдність позиції щодо кримінально-правової оцінки кожного окремого злочину самостійно, за певних характерних для них обставин.

Судово-слідча практика йде шляхом відображення у формулі кваліфікації таких випадків лише одного посилання на відповідну частину статті Особливої частини КК. Наприклад, Черняхівським районним судом Житомирської області було засуджено Т. за ч. 1 ст. 286 КК України за те, що 17 грудня 2008 р. Т., рухаючись з м. Малина в напрямку до смт Черняхів Житомирської області на власному автомобілі марки «Шевролет», не вибрав небезпечної швидкості, не врахував дорожніх умов, не впорався з керуванням автомобіля, виїхав на смугу зустрічного руху та вчинив зіткнення з автомобілем «Черрі», який у цей час рухався йому назустріч.

У результаті зіткнення пасажир автомобіля «Шевролет» Б. отримала тілесні ушкодження у вигляді закритого перелому обох кісток лівої гомілки та закритого перелому правої променевої кістки в типовому місці з переломом шиловидного відростка ліктьової кістки, котрі належать до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості як такі, що не є небез-

¹ Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1976. – С. 23.

печними для життя, але призвели до довготривалого розладу здоров'я.

Пасажира вищевказаного автомобіля Я. отримала тілесні ушкодження у вигляді тупої поєднаної травми тіла забійної рани на нижній губі, забійної рани правої гомілки та закритого перелому правої малогомілкової кістки, котрі належать до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості як такі, що не є небезпечними для життя, але призвели до довготривалого розладу здоров'я¹.

Такої ж позиції дотримується Пленум Верховного Суду України, який у п. 6 Постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 року зазначив, що порушення особою правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту, яке спричинило наслідки, передбачені різними частинами ст. 286 КК України, слід кваліфікувати як один злочин за тією її частиною, яка передбачає більш тяжкі наслідки. При цьому у вироку необхідно зазначити всі кваліфікуючі ознаки. Як бачимо з положень Постанови, питання про те, що різним особам було спричинено різні наслідки, передбачені у різних частинах ст. 286 КК, вирішено кваліфікувати як один злочин.

Проте така кваліфікація, на нашу думку, є необґрунтованою. Винний заподіяв шкоду двом потерпілим, і незважаючи на те, що ця шкода є однаковою, його діяння утворює повторність злочинів. Підтвердженням такої позиції є те, що у самій диспозиції ч. 1 ст. 286 КК України мова йде про встановлення відповідальності за заподіяння вказаної там шкоди одній особі-потерпілому. Отже, закон безпосередньо вказує, що охороняє інтереси кожного потерпілого окремо, відповідно і покарання винний повинен нести за заподіяння шкоди кожному з потерпілих окремо, а це означає, що і кваліфікувати фак-

¹ Кримінальна справа № 1-57/ 2009 р. / архів Чернігівського районного суду Житомирської обл.

тичне заподіяння шкоди кожному з потерпілих потрібно як самостійний злочин.

Тому у вищенаведеному прикладі судово-слідчої практики правильною, на нашу думку, була б наступна кваліфікація – ч. 1 ст. 286 та ч. 1 ст. 286 КК України. За такими ж правилами, на наше переконання, повинні вирішуватись випадки вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину – тобто кожен зі злочинів повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку (два хуліганства, вчинені групою осіб, чи два такі ж злочини, вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї).

Кваліфікація злочинів, у випадках, коли кваліфікуюча ознака «повторно» не передбачена, вимагає кваліфікувати кожен фактично вчинений злочин, як самостійний, і формула кваліфікації у такому випадку буде відображати усі фактично вчинені злочини. Тобто скільки вчинено злочинів, стільки ж і посилань на відповідну статтю (частину статті) Особливої частини КК.

Кожен зі злочинів повинен отримати самостійну кримінально-правову оцінку і самостійне відображення у формулі кваліфікації і у випадку вчинення різнорідних злочинів.

Так, Вінницьким районним судом Вінницької області П. було визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 121, ч. 3 ст. 187 та ч. 1 ст. 309 КК України, за те, що у квітні 2003 року перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків, умисно наніс декілька ударів кулаком А. у голову, чим заподіяв А. тяжке тілесне ушкодження. У липні 2003 року П. за попередньою змовою з К., застосовуючи насильство, що було небезпечним для життя і здоров'я, та погрожуючи пістолетом, проникли у будинок Л. з метою заволодіти майном потерпілих.

При спробі втекти з місця вчинення злочину П. і К. були затримані працівниками міліції. Під час затримання у П. було виявлено і вилучено 10,452 г марихуани¹.

¹ Кримінальна справа № 1-54/ 2008 р. / архів Вінницького місцевого суду.

У такому випадку повторність буде впливати на призначення покарання.

Така кваліфікація свідчить про те, що злочини, які утворюють повторність злочинів, незалежно від їх характеристики як тотожні, однорідні та різнорідні, слід кваліфікувати відповідно до одного правила кваліфікації повторності злочинів за сукупністю статей.

За результатами дослідження, викладеними у цьому розділі роботи, можна зробити такі загальні висновки:

1. Розглянувши підстави кримінально-правової кваліфікації, можна сказати, що фактичною підставою кваліфікації стосовно повторності злочинів слід вважати інформацію про вчинені діяння, фактичні обставини, що підлягають правовій оцінці. Нормативна підстава кваліфікації повторності злочинів полягає у виявленні того, які кримінально-правові норми використовуються при кваліфікації та на які статті кримінального закону слід посилатися у випадку повторності злочинів.

2. Вироблено систему загальних правил кваліфікації повторності злочинів, насамперед, з погляду реалізації таких принципів кримінально-правової кваліфікації як законність, індивідуальність, точність та повнота.

3. Виділено п'ять типових ситуацій кваліфікації повторного злочину, а саме: коли відповідальність за повторний злочин, передбачена у статті Особливої частини КК України, яка: 1) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні інші кваліфікуючі ознаки відсутні; 2) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні є також інші кваліфікуючі ознаки, передбачені тією ж частиною статті Особливої частини КК України, що і ознака «вчинення злочину повторно»; 3) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні є кваліфікуючі ознаки, передбачені іншими частинами тієї самої статті Особливої частини КК України; 4) не містить кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», а фактично вчинене посягання має інші кваліфікуючі ознаки; 5) не містить кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину по-

вторно», і фактично вчинене посягання не має інших кваліфікуючих ознак.

4. Обґрунтовано, що кваліфікація повторності тотожних, однорідних та різнорідних злочинів здійснюється за сукупністю статей, тобто кожен із злочинів потребує самостійної кримінально-правової оцінки та самостійного відображення у формулі кваліфікації.

5. При кваліфікації повторності злочинів, яка пов'язана із засудженням, слід надати кримінальну правову оцінку лише другому злочину, оскільки перший злочин, за який особа була засуджена, вже отримав свою оцінку у вирокі суду.

6. Оскільки у чинному КК України немає чіткої вказівки на те, що кожен злочин підлягає самостійній кваліфікації, що було вище обґрунтовано, пропонуємо доповнити Загальну частину КК України новою статтею у розділі VII такого змісту:

«Стаття 32-1. Правила кваліфікації повторності злочинів.

1. Злочини, які утворюють повторність, кваліфікуються за сукупністю статей Особливої частини цього Кодексу.

2. При повторності злочинів щодо кожного з них здійснюється посилання на статтю, частину статті Особливої частини цього Кодексу, а якщо злочин є незакінчений чи вчинений у співучасті – також на відповідні статті, частини статей Загальної частини цього Кодексу.»

Це дасть можливість скоротити кількість випадків неправильної кваліфікації злочинів у випадку їх повторності, полегшить виявлення та усунення недоліків у цій сфері.

ВИСНОВКИ

У монографії зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми сутності і кримінально-правової оцінки повторності злочинів, що виявляється у виділенні істотних ознак досліджуваного поняття, встановлення його змісту, співвідношенні із суміжними поняттями, а також у розробленні правил кваліфікації, які повинні застосовуватися у випадку вчинення повторності злочинів. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань досліджено обсяг та зміст поняття повторності злочинів, і на основі опрацювання юридичної літератури та вивчення судової практики встановлено вплив повторності злочинів на кримінальну правову кваліфікацію злочинів, що дало можливість сформулювати такі основні висновки, які мають наукове та практичне значення:

1. У науці кримінального права досить широко і глибоко досліджено поняття повторності злочинів. Але, незважаючи на пильну увагу до цієї проблеми, процес формування вчення про повторність злочинів в українській кримінально-правовій доктрині досі є складним і суперечливим. Незважаючи на значну кількість публікацій та інших наукових розробок у цьому напрямі, як здійснювати кваліфікацію повторності злочинів і які правила при цьому застосовувати так і не було запропоновано. Відтак, дана монографія є комплексним дослідженням проблем кваліфікації повторності злочинів.

2. Аналіз окремих історичних етапів розвитку кримінального законодавства дало змогу відмітити позитивну тенденцію до розширення поняття повторності злочинів, розуміючи під нею не тільки випадки вчинення двох і більше тотожних злочинів за наявності засудження, а й випадки вчинення тотожних, однорідних та різнорідних злочинів незалежно від засудження. Історичний досвід свідчить, що законодавець визначав підвищену суспільну

небезпеку за вчинення декількох злочинів, а повторність злочинів виступала засобом для індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності.

3. Досвід зарубіжних держав вказує на те, що з прийняттям КК України правотворчість не припиняється, а в окремих випадках стає ще інтенсивнішою. Тому положення, висновки і пропозиції, які містяться у дослідженні є актуальними та необхідними.

4. Вирішення питання кваліфікації повторності злочинів неможливе без з'ясування поняття, ознак та видів повторності злочинів. Дослідження цих положень є основою для вироблення правил кваліфікації повторності злочинів, оскільки кваліфікація вчиненого, окрім вибору відповідної статті (частини статті) КК, полягає також у встановленні відповідності діяння ознакам повторності злочинів.

Досліджено, що кримінально-правовий зміст повторності злочинів розкривають такі ознаки:

- повторність утворюють два і більше злочини;
- збереження кримінально-правового значення хоча би двома злочинами, що утворюють повторність;
- вчинення двох і більше злочинів неодноразово.

Отже, повторністю злочинів визнається вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

5. Запропоновані у науці кримінального права варіанти поділу множинності злочинів на види порушують вироблені логікою правила поділу поняття. Відтак, значна частина проблем кваліфікації повторності злочинів зумовлені методологічною помилкою: поняттям і класифікацією множинності. Тому у випадку вчинення особою декількох злочинів доцільно говорити про повторність злочинів, яка охоплює усі випадки вчинення двох і більше злочинів незалежно від їх тотожності, однорідності чи різнорідності, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням та не пов'язані з попереднім засудженням.

6. Досліджено, що так звана реальна сукупність злочинів за своїми ознаками збігається з повторністю злочинів і, відповідно, становить повторність різнорідних злочинів. Щодо так

званої ідеальної сукупності злочинів, то вона відмежовується від повторності злочинів за достатніми ознаками, а саме – різним часом вчинення злочину та різною кількістю діянь. Рецидив злочину – це вид повторності злочинів, який характеризується тим, що новий умисний злочин вчинено особою, незважаючи на заходи кримінально-правового впливу, що вже застосовувалися до неї раніше.

7. Встановлено такі юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види: 1) за характером вчинених діянь: повторність тотожних злочинів; повторність однорідних злочинів; повторність різнорідних злочинів; 2) за наявністю судимості: повторність, яка пов'язана із засудженням; повторність, яка не пов'язана із засудженням; 3) за кримінально-правовим значенням: повторність як кваліфікуюча ознака; повторність як обставина, що обтяжує покарання.

8. Виділено випадки, коли повторність впливає на кримінально-правову кваліфікацію: а) якщо у статті, яка встановлює відповідальність за повторний злочин, наявна кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно»; б) якщо у статті, яка встановлює відповідальність за повторний злочин, відсутня кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно».

9. Обґрунтовано, що кваліфікація повторності тотожних, однорідних та різнорідних злочинів здійснюється за сукупністю статей, тобто кожен зі злочинів потребує самостійної кримінально-правової оцінки та самостійного відображення у формулі кваліфікації. Відтак, усі види повторності злочинів можна кваліфікувати відповідно до одного правила кваліфікації повторності злочинів.

Запропонований підхід щодо кваліфікації повторності злочинів забезпечує дотримання принципів повноти, індивідуальності, точності та законності кваліфікації. Відповідно до наведеної аргументації розроблені правила кваліфікації повторності злочинів.

10. Для підвищення якості нормативного регулювання кримінально-правових відносин, які стосуються правильності кваліфікації повторності злочинів, пропонується внести такі зміни та доповнення у КК України:

10.1. У зв'язку з удосконаленням нормативного визначення повторності злочинів та окремих положень ст. 32 КК України пропонується внести зміни до цієї статті і викласти її у такій редакції:

«1. Повторністю злочинів визнається вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

2. При вчиненні декількох тотожних діянь, об'єднаних єдиним умислом, має місце продовжуваний злочин.

3. Повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, звільнено від покарання та його відбування, погашено або знято судимість».

Статтю 33 «Сукупність злочинів» виключити.

Статтю 35 назвати «Правові наслідки повторності злочинів».

10.2. У зв'язку із розширенням обсягу поняття повторності злочинів пропонується:

– п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України викласти в такій редакції: *«вчинення злочину особою, яка раніше вчинила злочин»;*

– назву розділу VII КК України *«Повторність, сукупність та рецидив»* замінити на *«Повторність злочинів»;*

– у ст. 70 КК України термін *«сукупність злочинів»* замінити терміном *«вчинення декількох злочинів».*

10.3. Оскільки у чинному КК України немає чіткої вказівки на те, що кожен злочин підлягає самостійній кваліфікації, що було вище обґрунтовано, запропоновано доповнити Загальну частину КК України новою статтею у розділі VII такого змісту:

«Стаття 32-1. Правила кваліфікації повторності злочинів

1. Злочини, які утворюють повторність, кваліфікуються за сукупністю статей Особливої частини цього Кодексу.

2. При повторності злочинів щодо кожного з них здійснюється посилання на статтю, частину статті Особливої частини цього Кодексу, а якщо злочин є незакінчений чи вчинений у співучасті – також на відповідні статті, частини статей Загальної частини цього Кодексу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаев И. Б. Проблема повторности в уголовном праве / И. Б. Агаев. – М. : Юристь, 2004. – 157 с.
2. Алиев Н. Б. Множественность преступлений / Н. Б. Алиев // Социалистическая законность. – 1981. – № 6. – С. 27–28.
3. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М. И. Бажанов. – Харьков : Право, 2000. – 128 с.
4. Бажанов М. І. Повторюваність злочинів як вид множинності злочинів: конспект лекцій / М. І. Бажанов. – Х. : Українська юридична академія, 1993. – 15 с.
5. Беляев В. Г. Вопросы квалификации убийств: учебное пособие / В. Г. Беляев, Н. М. Свидлов. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1984. – 65 с.
6. Блум М. И. Понятие и признаки совокупности преступлений / М. И. Блум // Вопросы уголовного права и процесса. – Рига : ЗИНАТНЕ, 1969. – С. 5–45.
7. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 790 с.
8. Борисов Э. Т. Санкция уголовно-правовой нормы и квалификация преступления / Э. Т. Борисов // Вопросы социалистического государства и права на современном этапе: межвуз. сборник. – Иваново : Иванов. ун-т, 1976. – С. 122–123.
9. Бородин С. В. Квалификация преступлений против жизни / С. В. Бородин. – М. : Юрид. лит., 1977. – 240 с.
10. Бородин С. В. Квалификация умышленных убийств по советскому уголовному праву: учебное пособие / С. В. Бородин. – М. : Выща школа МООН РСФСР, 1963. – 221 с.
11. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве / Я. М. Брайнин. – М. : Юридическая литература, 1963. – 276 с.
12. Бурчак Ф. Г. Квалификация преступлений / Ф. Г. Бурчак. – К. : Политиздат Украины, 1985. – 120 с.
13. Бытко Ю. И. Понятие рецидива преступлений: исторический очерк / Ю. И. Бытко. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 125 с.

14. Васецов А. Неоднократность и совокупность преступлений при квалификации убийств / А. Васецов // Законность. – 2000. – № 6. – С. 11–14.

15. Васецов А. Неоднократность, судимость и совокупность преступлений при квалификации хищений / А. Васецов // Российская юстиция. – 2001. – № 9. – С. 59–60.

16. Васильева Е. Г. Формы множественности преступлений по действующему уголовному законодательству: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Евгения Григорьевна Васильева. – Ставрополь, 2005. – 158 с.

17. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична наука, 2007. – 992 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2001. – 1440 с.

19. Владимиров В. А. Квалификация повторных преступлений против личной собственности граждан / В. А. Владимиров // Труды высшей школы МООН РСФСР. – Вып. 12. – 1965. – С. 116.

20. Владимиров В. А. Преступления против личной собственности граждан по уголовному законодательству союзных республик / В. А. Владимиров // Советское государство и право. – 1962. – № 8. – С. 73.

21. Владимиров В. А. Соотношение продолжаемых и повторных преступлений / В. Владимиров, Г. Криволапов // Советская юстиция. – 1974. – № 19. – С. 9–11.

22. Владимиров Л. Е. Учебник русского уголовного права. Общая часть / Л. Е. Владимиров. – Х. : Тип. Каплана и Биргонова, 1889. – 253 с.

23. Войшвилло Е. К. Понятие / Е. К. Войшвилло. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1967. – 286 с.

24. Волженкин Б. В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ / Б. В. Волженкин // Законность. – 1998. – № 12. – С. 2–7.

25. Галиакбаров Р. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права / Р. Галиакбаров, М. Ефимов, Е. Фролов // Советская юстиция. – 1967. – № 2. – С. 5.

26. Галиакбаров Р. Уголовный кодекс РФ: поправки с проблемами / Р. Галиакбаров, В. Соболев // Уголовное право. – 2004. – № 2. – С. 15.

27. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України / В. О. Гацелюк. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. – 280 с.

28. Голіна В. В. Судимість / В. В. Голіна. – Харків : Харків юридичний, 2006. – 384 с.

29. Горелик А. С. Конкуренция уголовно-правовых норм : учебное пособие / А. С. Горелик. – Красноярск : Красноярск. гос. ун-т, 1996. – 67 с.

30. Горелик И. И. Правовая оценка повторного преступления / И. И. Горелик // Вопросы государства и права. – 1969. – Вып. 1. – С. 176–189.

31. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. / В. К. Грищук. – К. : Ін Юре, 2006. – 568 с.

32. Гродзинский М. М. Рецидив и привычная преступность / М. М. Гродзинский // Право и жизнь. – 1923. – № 5. – С. 63.

33. Дагель П. С. Множественность преступлений / П. С. Дагель. – Владивосток : ДВГУ, 1961. – 26 с.

34. Дробот В. П. О возвращении административной преюдиции в Уголовный кодекс Украины / В. П. Дробот // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 4. – С. 147.

35. Дудоров О. Чи суперечить інститут множинності злочинів принципу «NON BIS IN IDEM» / О. Дудоров, Є. Письменський // Юридичний вісник України. – 2010. – № 30. – С. 6.–7.

36. Дудоров О. Чи суперечить інститут множинності злочинів принципу «NON BIS IN IDEM» / О. Дудоров, Є. Письменський // Юридичний вісник України. – 2010. – № 31. – С. 5.

37. Дурманов Н. Д. Давность и погашение судимости / Н. Д. Дурманов. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 24 с.

38. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву / Н. Д. Дурманов. – М. : Госюриздат, 1955. – 211 с.

39. Жеребкін В. С. Логіка / В. С. Жеребкін. – Х.-К. : Основа – Знання, 1999. – 256 с.

40. Загородников Н. И. Несколько возникших вопросов квалификации умышленных убийств / Н. И. Загородников // Советская юстиция. – 1962. – № 3. – С. 4–5.

41. Зелинский А. Квалификация преступлений, предусмотренных одной и той же статьей Уголовного кодекса / А. Зелинский // Советская юстиция. – 1974. – № 2. – С. 13–14.

42. Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений / А. Ф. Зелинский. – Волгоград : ВСШ МВД СРСР, 1976. – 54 с.
43. Зелинский А. Ф. Повторное совершение преступления как обстоятельство, отягчающее ответственность / А. Ф. Зелинский // Советская юстиция. – 1972. – № 5. – С. 7.
44. Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків : Фінн, 2008. – 336 с.
45. Зінченко І. О. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін. – Харків: ФІНН, 2010. – 256 с.
46. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права / Л. В. Иногамова-Хегай. – М. : Щит, 1999. – 288 с.
47. Ільїна О. В. Кваліфікація повторного вчинення корисливих злочинів проти власності / О. В. Ільїна // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 7–17.
48. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Ільїна. – К., 2007. – 18 с.
49. Караев Т. Е. Повторность преступлений / Т. Е. Караев. – М. : Юридическая лит., 1983. – 104 с.
50. Карамишева Н. В. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів вузів / Н. В. Карамишева. – Львів : Стрім, 1998. – 246 с.
51. Кафаров Т. М. Признаки однородности преступлений / Т. М. Кафаров // Ученые записки Азербайджанского государственного университета. – 1968. – № 1. – С. 86.
52. Кафаров Т. М. Проблема рецидива в советском уголовном праве / Т. М. Кафаров. – Баку : Элм, 1972. – 271 с.
53. Кедров Б. М. История науки и принципы ее исследования / Б. М. Кедров // Вопросы философии. – 1971. – № 9. – С. 78–89.
54. Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / С. Г. Келина. – М. : Наука, 1974. – 232 с.
55. Кириленко О. І. Види повторності злочинів у кримінальному праві України / О. І. Кириленко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. – № 4. – С. 202–207.
56. Кириленко О. І. Про поняття кримінального професіоналізму як різновиду повторності / О. І. Кириленко // Кримінальний

кодекс України 2001р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). – Львів, 2003. – С. 164–166.

57. Кливер И. Разграничение продолжаемых и повторных преступлений / И. Кливер // Социалистическая законность. – 1979. – № 5. – С. 52–53.

58. Клинов Н. О понятии однородного преступления / Н. Клинов, Н. Савинов, М. Ефимов, Е. Фролов // Социалистическая законность. – 1962. – № 10. – С. 19.

59. Козлов А. П. Понятия преступления / А. П. Козлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 819 с.

60. Козлов А. П. Проблема унификации отягчающих обстоятельств, предусмотренных Общей и Особенной частями уголовного закона / А. П. Козлов // Вестник Московского университета. – 1977. – № 3. – С. 81–85.

61. Козлов А. П. Учение о стадиях преступления / А. П. Козлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 353 с.

62. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. Наумова А. В. – М. : Юристъ, 1996. – 824 с.

63. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1976. – 720 с.

64. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 416 с.

65. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / М. Й. Коржанський. – Видання 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

66. Коржанський М. Й. Про принципи уголовного права України / М. Й. Коржанський // Право України. – 1995. – № 11. – С. 69–72.

67. Коржанський М. Й. Словник кримінально-правових термінів / М. Й. Коржанський. – К. : Генеза, 2000. – 200 с.

68. Костарева Т. А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве / Т. А. Костарева. – Ярославль : ЯрГУ, 1993. – 234 с.

69. Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України / О. Коташевський // Право України. – 2002. – № 11. – С. 97–100.

70. Красиков Ю. А. Множественность преступлений: понятие, виды, наказуемость / Ю. А. Красиков. – М. : ВЮЗИ, 1988. – 95 с.

71. Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву / Г. Г. Криволапов. – М. : Акад. МВД СССР, 1974. – 32 с.

72. Криволапов Г. Г. Множественность преступлений по советскому уголовному праву и установление ее признаков органами внутренних дел / Г. Г. Криволапов. – М. : МССШМ МВД СССР, 1989. – 48 с.

73. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений / Л. Н. Кривоченко. – Харьков, 1983. – 129 с.

74. Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К. : Вища школа, 1990. – 159 с.

75. Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів: навч. посіб. / П. К. Кривошеїн, В. М. Слісаренко. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1993. – 96 с.

76. Кригер Г. А. Борьба с хищениями социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1965. – 328 с.

77. Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества / Г. А. Кригер. – М. : Юрид. лит., 1971. – 358 с.

78. Кригер Г. А. Условное осуждение и роль общественности в его применении / Г. А. Кригер. – М. : МГУ, 1963. – 101 с.

79. Кримінальна справа № 1-169/2009 / Франківський районний суд м. Львова [електроний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

80. Кримінальна справа № 1-177/2010 / Франківський районний суд м. Львова [електроний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

81. Кримінальна справа № 1-408/2009 / Франківський районний суд м. Львова [електроний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

82. Кримінальна справа № 1-54/ 2008 р. / архів Вінницького місцевого суду.

83. Кримінальна справа № 1-57/ 2009 р. / архів Чернігівського районного суду Житомирської обл.

84. Кримінальна справа №1-12/128/2007 Галицький районний суд м. Львова [електроний ресурс]. – Режим доступу до вироку: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>

85. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.

86. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25.

87. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х. : Одиссей, 2006. – 1184 с.

88. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юристъ, 1995. – 512 с.

89. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Василевский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 320 с.

90. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юристъ, 2004. – 304 с.

91. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.

92. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – 324 с.

93. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., пер. и доп. – М. : Юристъ, 1999. – 304 с.

94. Кузнецова Н. Ф. Классификации преступлений / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1967. – № 6. – С. 43.

95. Куприянов А. А. Реализация принципа законности в уголовном праве: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. А. Куприянов. – М., 2006. – 24 с.

96. Куринов Б. А. Квалификация при совокупности преступлений и конкуренции уголовно-правовых норм / Б. А. Куринов // Вестник МГУ. – 1983. – № 2. – С. 28.

97. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений / Б. А. Куринов. – М. : МГУ, 1984. – 182 с.

98. Куфаев В. Повторные правонарушения несовершеннолетних / В. Куфаев // Право и жизнь. – 1924. – № 1. – 75 с.

99. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М. : Норма, 1998. – 288 с.

100. Лобанова Л. В. О сущности освобождения от уголовной ответственности и правовом положении освобожденного от нее / Л. В. Лобанова // Проблемы охраны прав и законных интересов личности в социалистическом уголовном праве и процессе: сб. научных трудов. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1985. – С. 85–86.

101. Магомедов А. М. Вопросы квалификации продолжаемых преступлений / А. М. Магомедов // Вестник Московского ун-та. – 1978. – № 1. – С. 31.

102. Майорова Е. И. Неоднократность преступлений по уголовному праву: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Елена Ивановна Майорова. – Москва, 1999. – С. 40.

103. Малков В. П. Квалификация повторных преступлений, совершенных освобожденными от уголовной ответственности / В. П. Малков // Советская юстиция. – 1967. – № 6. – С. 24–25.

104. Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – 201 с.

105. Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – 174 с.

106. Малков В. П. Совокупность преступлений: вопросы квалификации и назначения наказания / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1974. – 307 с.

107. Малков В. П. Назначение наказания по совокупности приговоров / В. П. Малков, Т. Г. Чернова // Российская юстиция. – 1999. – № 10. – С. 46–48.

108. Малыхин В. И. Квалификация преступлений. Теоретические вопросы: учебн. пособие к спецкурсу / В. И. Малыхин. – Куйбышев : Куйбышев. ун-тет, 1987. – 97 с.

109. Манов Г. Н. О понятиях и их определениях в общей теории государства и права / Г. Н. Манов // Актуальные проблемы теории социалистического государства и права. – М. : ИГП АН СРСР, 1974. – С. 75.

110. Марін О. К. Визначення «вартості» ознак, які кваліфікують злочини / О. К. Марін // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2003. – С. 102–104.

111. Марін О. К. Кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О. К. Марін. – К. : Атіка, 2003. – 224 с.

112. Матышевский П. С. Ответственность за преступления против социалистической собственности / П. С. Матышевский. – К. : Вища школа, 1983. – 150 с.

113. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ним преступления / П. С. Матышевский. – К. : Юринком, 1996. – 240 с.

114. Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Ю. Б. Мельникова. – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1989. – 120 с.

115. Михлик А. С. К понятию однородного и не менее тяжкого преступления / А. С. Михлик // Советское государство и право. – 1965. – № 8. – С. 105–107.

116. Молчанов Д. М. Совокупность преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дмитрий Михайлович Молчанов. – Москва : МГЮА, 2000. – 157 с.

117. Мороз М. А. Повторність та сукупність злочинів: окремі питання кваліфікації / М. А. Мороз // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 5(81). – С. 35–39.

118. Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація: концепт лекції з спеціального курсу / В. О. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 11. – 79 с.

119. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

120. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

121. Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 464 с.

122. Наден О. В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / О. В. Наден. – Х. : Право, 2003. – 224 с.

123. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. та доповн. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.

124. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2003. – 1104 с.

125. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций / А. В. Наумов. – М. : БЕК, 1996. – 560 с.

126. Научно-практический комментарий к Основам уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик / под ред. В. Д. Меньшагина, П. С. Ромашки. – М. : Госюриздат, 1960. – 180 с.

127. Невзоров І. Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. Л. Невзоров / Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2003. – 19 с.

128. Никифоров А. С. Совокупность преступлений / А. С. Никифоров. – М. : Юрид. лит., 1965. – 134 с.

129. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконтіт, 2003 – Т. 3. – 862 с.

130. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконтіт, 2003 – Т. 2. – 926 с.

131. Ораздурдыев А. М. Продолжаемое преступление по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / А. М. Ораздурдыев / Казанський ун-т. – Казань, 1984. – 20 с.

132. Орел Л. Е. О понятии однородного преступления / Л. Е. Орел // Правоведение. – 1965. – № 3. – С. 71.

133. Петухов Р. Б. Множественность преступлений по Уголовному кодексу РФ: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Руслан Борисович Петухов – М., 1999. – 203 с.

134. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая / А. А. Пионтковский. – М., 1924.

135. Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права / С. В. Познышев. – М. : А.А.Карцев, 1912. – 669 с.

136. Попович М. В. Класифікація / М. В. Попович // Українська радянська енциклопедія. – Т. 5. – К. : УРЕ, 1980. – 566 с.

137. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

138. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 19 марта 2003 г. // Российская газета. – 2003. – 2 апреля.

139. Пояснювальна записка до проекту Кримінального кодексу // Українське право. – 1997. – № 2. – С. 145.

140. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / упорядник та автор нарису К. А. Вислобоков. – К. : НАН України, 1997. – 547 с.

141. Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6–10.

142. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2. – С. 9–11.

143. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1(65). – С. 6–11.

144. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.

145. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

146. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 37–42.

147. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4. – С. 33–36.

148. Про судову практику в справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. – 2002. – № 28. – С. 21.

149. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 12. – С. 9–16.

150. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 7(95). – С. 1–8.

151. Рарог А. И. Проблемы множественности преступлений по законодательству Республики Беларусь, РФ и Украины / А.И. Рарог // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – 2004. – № 2(2). Додаток 2. – С. 12–17.

152. Ришелюк А. М. Про поняття, ознаки і сферу дії продовжаного злочину / А.М. Ришелюк // Правова держава; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Наукова думка, 1992. – Вип. 1. – С. 117–121.

153. Российское уголовное право: в 2 т. – Т. 1: Общая часть: учеб. / Г.Н. Борзенков и др.; под ред. Л.В. Иногамовой-Хекай, В.С. Комиссарова, А.И. Рарога. – М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2006. – 520 с.

154. Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М. : Юрид. лит., 1984. – 432 с.

155. Российское законодательство X – XX веков: в девяти томах. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М. : Юрид. лит., 1984. – 432 с.

156. Санинский Р.А. Теоретико-законодательные и правоприменительные аспекты множественности преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Роман Александрович Санинский. – СПб., 2004. – 221 с.

157. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917 – 1952 гг. / под ред. проф. И.Т. Голякова. – М. : Госюриздат, 1953. – 464 с.

158. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СРСР, 1924–1986. – М. : Известия, 1987. – 1039 с.

159. Свинкин А.И. Оптимальное конструирование квалифицированных составов по признакам повторности и рецидива: сб. учен. трудов / А. И. Свинкин // Советская юстиция. – 1975. – Вып. 37. – С. 28–40.

160. Святохин П. К понятиям о повторности и неоднократности преступлений / П. Святохин, В. Жгутов // Советская юстиция. – 1971. – № 21 – С. 18–19.

161. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право / Н.Д. Сергеевский. – СПб., 1910. – 378 с.

162. Сердюк П.П. Теорія кримінально-правових відносин та взаємодія інститутів повторності злочинів, звільнення від покарання, судимості у КК України / П.П. Сердюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7-8 квітня 2006р.: у 2 ч. – Львів : ЛьвДУВС, 2006. – Ч. 1. – С. 266.

163. Словарь законодательных и нормативных терминов. Юридический словарь / И. Дахно. – К. : Бліц-Информ, 1998. – 352 с.

164. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1630 с.

165. Советское уголовное право. Часть Общая: учебник / Б.В. Здравомыслов, М.А. Тельфер, П.И. Гришаев и др. – М. : Юридическая литература, 1982. – 440 с.

166. Созанський Т.І. Види множинності злочинів / Т.І. Созанський // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства): матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2003 р. – С. 121–123.

167. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Т. І. Созанський / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2009. – 20 с.

168. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія / Т. І. Созанський. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 240 с.

169. Солопанов Ю. О назначении наказания при совокупности преступлений / Ю. Солопанов, В. Шмелев // Социалистическая законность. – 1990. – № 8. – С. 33.

170. Становский М. Понятие продолженного преступления / М. Становский // Российская юстиция. – 1995. – № 11. – С. 16–17.

171. Стрижевська А. А. Деякі питання систематизації окремих проявів множинності злочинів у теорії кримінального права та Кримінальному кодексі України / А. А. Стрижевська // Судова апеляція. – 2006. – № 4. – С. 60–68.

172. Стрижевська А. А. Визначення змісту поняття «повторність злочинів» / А. А. Стрижевська // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 5. – С. 57–64.

173. Стрижевська А. А. Деякі питання повторності, сукупності та рецидиву злочинів за Кримінальним кодексом України 2001 р. / А. А. Стрижевська // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 3. – С. 112–116.

174. Стрижевська А. А. Питання співвідношення поняття «множинність злочинів» та системного утворення «повторність, сукупність та рецидив злочинів» у доктрині кримінального права та чинному Кримінальному кодексі України / А. А. Стрижевська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіональної науково-практичної конференції 5–6 лютого 2004 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного ун-ту ім. І. Франка, 2004. – С. 368.

175. Стручков Н. А. Назначение наказания при совокупности преступлений / Н. А. Стручков. – М. : Госюриздат, 1957. – 144 с.

176. Стручков Н. А. Условно-досрочное освобождение от наказания / Н. А. Стручков. – М. : Госюриздат, 1961. – 47 с.

177. Судова практика з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 Кримінального кодексу України) // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3 (103). – С. 26–34.

178. Судова практика у кримінальних справах // Кримінальне судочинство. – 2006. – Вип. 1–2. – 392 с.

179. Таганцев Н. С. О повторении преступлений / Н. С. Таганцев. – СПб. : Исследование журнал Министерства юстиции, 1867. – 296 с.

180. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Общая часть / Н. С. Таганцев. – СПб. : Гос. Тип., 1902. – 823 с.

181. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая: в 2 т. / Н. С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – 380 с.

182. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Часть общая / Н. С. Таганцев. – СПб. : Гос. Тип., 1902. – Т. 2. – 656 с.

183. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике / С. А. Тарарухин. – К. : Юринком, 1995. – 208 с.

184. Тарарухин С. А. Вибрані твори. Частина 3. Кримінальне право. Теорія кваліфікації злочинів / С. А. Тарарухин. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2004. – 248 с.

185. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; за заг. ред. професорів Є. М. Мойсеева та О. М. Джужи, наук. ред. к.ю.н., доц. І. А. Вартилицька. – К. : Паливода А.В., 2006. – 300 с.

186. Терехов Д. К понятию однородного и не менее тяжкого преступления / Д. Терехов, Ю. Северин // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1962. – № 6. – С. 28.

187. Тишкевич И. С. Уголовная ответственность за посягательства на социалистическую собственность / И. С. Тишкевич. – Минск : Университетское, 1984. – 168 с.

188. Тишкевич С. И. Единая теория уголовного нормотворчества и квалификация преступлений: основные концептуальные положения / С. И. Тишкевич. – М. : АМ МВД РБ, 1992. – 181 с.

189. Ткачевский Ю. М. Досрочное освобождение от наказания / Ю. М. Ткачевский. – М. : Госюриздат, 1962. – 136 с.

190. Ткаченко В. И. Повторность преступлений / В.И. Ткаченко // Задачи и средства уголовно-правовой охраны социально-общественных отношений. – М. : Изд-во ВЮЗИ, 1983. – 153 с.

191. Ткешелиадзе Г. Т. Ответственность при совокупности преступлений по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Г.Т. Ткешелиадзе. – Тбилиси, 1961. – 22 с.

192. Тоболкин П. С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм / П. С. Тоболкин. – Свердловск : Среднеуральское книжное изд-во, 1983. – 166 с.

193. Трайнин А. Н. Уголовное право. Общая часть / А. Н. Трайнин. – М. : МГУ, 1929. – 670 с.

194. Труфанов В. В. Советское уголовное право. Часть общая / В. В. Труфанов. – М., 1960. – 28 с.

195. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб. : Юридический Центр Пресс, 2001. – 410 с.

196. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): сборник законодательных материалов / под ред. И. Д. Козочкина. – М. : Зерцало, 1999. – 352 с.

197. Уголовное право. Часть Общая: учебник / Н. И. Загородников, С. В. Бородин, М. И. Якубович и др.; под ред.: Л. А. Евстигнеевой, Г. К. Большаковой. – М. : Юрид. лит., 1966. – 511 с.

198. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / [ред. И. М. Рагимова; пер. Б. Е. Аббасова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.

199. Уголовный кодекс Бельгии / науч. ред. Н. И. Мацнев. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 561 с.

200. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 510 с.

201. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава, вступ. статья к.ю.н., доц. В. И. Михайлова, обзорн. статья д.ю.н., проф. О. Гамкредидзе; перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 409 с.

202. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 352 с.

203. Уголовный кодекс Латвии. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.

204. Уголовный кодекс Республики Армения / [ред. Е. Р. Азяряна; пер. Р. З. Авакяна]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.

205. Уголовный кодекс Республики Беларусь [предисл. Б. В. Волженкина; обзор. статья А. В. Баркова]. – СПб. : Юридический Центр Пресс, 2001. – 474 с.

206. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А. И. Лукашов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

207. Уголовный кодекс Республики Казахстан / предисл. И. И. Рогова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.

208. Уголовный кодекс Республики Молдова / вступ. статья А. И. Лукашова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.

209. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

210. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.

211. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М. : Юр. книга, 2004. – 160 с.

212. Уголовный кодекс Туркменистана // Ведомости Меджлиса Туркменистана. – 1997. – № 2. – Ч. 2. – С. 9.

213. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д. А. Шестаков. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.

214. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстонского В. В. Запевалова, вступ. статья канд. юрид. наук, доц. СПбГУ Н. И. Мацнева. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.

215. Українська радянська енциклопедія / ред. О. К. Антонов, Ф. С. Бабічев. – Т. 8. – К., 1982. – 528 с.

216. Український радянський енциклопедичний словник: в 3 т. / ред кол. А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція УРЕ, 1987. – Т. 2. – 736 с.

217. Филимонов В. Д. Общественная опасность личности отдельных категорий преступников и ее уголовно-правовое значение / В. Д. Филимонов. – Томск, Изд-во Томского университета, 1973. – 153 с.

218. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1980. – 444 с.

219. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 124 с.

220. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / П. Л. Фріс. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 362 с.

221. Фролов Е. Совокупность и повторность преступлений, посягающих на один объект / Е. Фролов, Е. Сухарев, А. Горбуза // Советская юстиция. – 1979. – № 4. – С. 5–7.

222. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

223. Черненко Т. Г. Формы множественности преступлений и их отражение в квалификации / Т. Г. Черненко // Уголовное право. – 2000. – № 4. – С. 40–43.

224. Черненко Т. Г. Множественность преступлений по российскому уголовному праву: дисс. ... д-ра юрид. наук / Тамара Геннадиевна Черненко. – Кемерово, 2001. – 367 с.

225. Чернов В. К определению понятия продолжаемого преступления / В. Чернов // Советская юстиция. – 1971. – № 23. – С. 5–6.

226. Чубарев В. Л. Многообразная преступная деятельность и уголовный закон / В. Л. Чубарев // Государство и право. – 1992. – № 12. – С. 71–79.

227. Шаргородский М. Д. Вопросы общей части уголовного права (Законодательство и судебная практика) / М. Д. Шаргородский / ответ. ред. В. А. Иванов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1955. – 256 с.

228. Шейнин Х. О повторности совершения преступлений / Х. Шейнин // Социалистическая законность. – 1963. – № 5. – С. 41.

229. Шкрядова Э. Г. Множественность преступлений (исторический аспект) / Э. Г. Шкрядова. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 184 с.

230. Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1999. – 526 с.

231. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 4. – 2002. – 720 с.

232. Юшков Ю. Н. Множественность преступных деяний: вопросы квалификации преступлений и назначения наказания: автореф. дисс. на соискание ученой степен. канд. юрид. наук / Ю. Н. Юшков. – Свердловск, 1974. – 27 с.

233. Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев. – М. : Госюриздат, 1960. – 119 с.

234. Яковлев А. М. Совокупность преступлений, повторность и рецидив по советскому уголовному праву / А. М. Яковлев // Советское государство и право. – 1956. – № 10. – С. 45–50.

235. Якубович М. И. Условное осуждение по советскому праву / М. И. Якубович, Д. О. Хан-Магомедов. – М. : Госюриздат, 1960. – 40 с.

Наукове видання

Устрицька Наталія Ігорівна

КВАЛІФІКАЦІЯ
ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Монографія

Видано в авторській редакції

Друк
Н.Я. Ганушак

Підписано до друку ___ 2013 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Ум.-друк. арк. 12,56.
Наклад 300 прим. Зам. 32-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.